

Roberto Bolanjo

UDALJENA ZVEZDA

SVETОВИ

BIS

UDALJENA ZVEZDA

ROBERTO BOLANJO

Sa španskog preveo: IGOR MAROJEVIĆ

SVETOVI / NOVI SAD

Naslov originala:
„Estrella distante”

© Roberto Bolano, 1996

© EDITORIAL ANAGRAMA, S.A, 1996

Pedro de la Creu, 58

08034 Barcelona

Za Viktoriju Avalos i Lautara Bolanja

Koja to zvezdapatne a da je ne vidi niko?
VILJEM FOKNER

U završnom poglavlju mog romana Naci literatura u Americama govorilo se, možda previše shematično (na ne više od dvadeset stranica), o životu poručnika Ramiresa Hofmana, iz FACH-a¹. Ovu priču mi je predao zemljak Arturo B. veteran cvetnih ratova koji se, nezadovoljan njihovim ishodom, ubio u Africi. Poslednje poglavlje Naci literature služilo je kao kontrapunkt, gotovo kao antiklimaks, književnoj grotesci ko ja joj je prethodila, a Arturo je želeo dužu priču - ni ogledalo ni eksploziju ostalih poglavlja knjige, nego ogledalo i eksploziju priče, same po sebi. Tako da smo tokom mesec i po dana, zatvoreni u mojoj kući u Blanesu i sa završnim poglavljem romana Naci literatura u ruci i po diktatu njegovih snova i košmara, sačinili roman koji je pred čitaocem. Moja uloga svodila se na pripremanje pića, pregledanje izvesnih knjiga i na diskutovanje, sa njim i sa sve življim priviđenjem Pjera Menara, o valjanosti mnogih ponavljanih pasusa.

Prvi put sam video Karlosa Vajdera 1971. ili 1972. godine, kad je Salvador Aljende bio predsednik Čilea.

U to vreme predstavljao se kao Alberto Ruis-Tagl i ponekad je dolazio u radionicu poezije Huana Stajna, čije sedište je bilo u Konsepsionu, takozvanom glavnom gradu Juga. Ne mogu da kažem da sam ga dobro upoznao. Viđao sam ga jednom, dva puta nedeljno - u radionici. Nije mnogo pričao. Ja jesam. Mi, polaznici, većinom smo mnogo pričali: o poeziji, ali i o politici, putovanjima (koja tada niko nije zamišljao kakvima će se kasnije pokazati), o slikarstvu, arhitekturi, fotografiji, revoluciji i oružanoj borbi; o oružanoj borbi koja će nam doneti novi život i novo vreme, i koja je za većinu nas ipak bila kao san ili, prikladnije rečeno, kao ključ kojim ćemo otključati vrata snova, jedinih snova za koje se isplati živeti. Iako smo odnekud maglovito znali da se snovi često pretvaraju u košmare, nije nas bilo briga. Imali smo od sedamnaest do dvadeset tri godine (ja sam imao osamnaest) i skoro svi smo studirali književnost. Sestre Harmendija studirale su, pak, sociologiju i psihologiju, a Alberto Ruis-Tagl je, sudeći po onom što je jednom rekao, bio autodidakt. Imalo bi se šta reći o značenju tog pojma u Čileu do 1973. godine. Istina, Ruis-Tagl nije ličio na autodidakta. Hoću da kažem: tako nije delovao *spolja*. Ovi, čileanski autodidakti sa početka sedamdesetih, nisu se oblačili slično Albertu Ruis-Taglu. Autodidakti su bili siromašni. A. Ruis-Tagl je govorio kao autodidakt, to da. Pričao je u maniru sličnom onome kako pretpostavljam da sada govorimo mi, preživeli (on je govorio kao da je živeo sred oblaka), ali se oblačio dosta dobro za nekog ko nikada nije kročio na univerzitet. Neću da kažem da je bio elegantan - iako je to bio na svoj način, bez sumnje - niti da se oblačio ovako ili onako; njegov je ukus bio eklektičan: ponekad bi se pojavljivao u odelu i sa kravatom, drugi put u sportskoj odeći, a nije potcenjivao ni džins ni košulje. Ali što god da je Ruis-Tagl nosio - bila je to firmirana i skupa odeća. Rečju, Ruis-Tagl je bio elegantan a tada nisam mogao da verujem da su čileanski autodidakti, čeljad između ludnice i očajanja, baš elegantni. Jednom je rekao da je njegov otac ili deda

bio posednik zemljišta u blizini Puerto Monta. On, Ruis-Tagl, sa petnaest godina je odlučio - tako nam je govorio ili smo ga slušali kako govori Veroniki Harmendiji - da napusti školu i posveti se seoskim poslovima i čitanju knjiga iz biblioteke koju su stvorili njegovi roditelji. Mi, polaznici radionice kod Huana Stajna, podrazumevali smo da je vrstan konjanik. Ne znam zašto, budući da ga nikada nismo videli da jaše. Zaista su sve pretpostavke koje smo mogli da stvorimo o Ruis-Taglu bile uslovljene ljubomorom ili možda zavješću. Ruis-Tagl bio je visok, vitak ali snažan, prelepih crta lica. Kako je rekao Vivijano O'Rajen, bio je to tip isuviše hladnih crta lica da bi bile prelepe. Ali to je Vivijano tvrdio, naravno, tek posle svega što se dogodilo, ali to više nije važno. Zbog čega smo bili ljubomorni na Ruis-Tagla? Oblik množine je izlišan. Samo sam ja bio ljubomoran na njega. Mada je možda Vivijano delio moju ljubomoru. Naravno da su razlog bile sestre Harmendija, jednojajčane bliznakinje i nesporne zvezde radionice poezije. Tako da smo ponekad imali utisak (Vivijano i ja) da je Stajn vodio radionicu isključivo u korist njih dveju. U redu, bile su najbolje. Veronika i Anhelika Harmendija, nekih dana tako slične da ih je bilo nemoguće razlikovati, tako različite nekih drugih dana (a posebno nekih večeri), da su izgledale kao da se ne poznaju, ako ne i kao da mrze jedna drugu. Stajn ih je obožavao. Osim Ruis-Tagla, jedino je on u svakom trenutku znao ko je Veronika a ko Anhelika. O njima dvema jedva mogu da pričam. Ponekad ih vidim, u košmarima. Bile su mojih godina, možda godinu dana starije, visoke, vitke, tamne puti i veoma duge crne kose, već prema ondašnjoj modi, ili mi se tako čini.

Sestre Harmendija gotovo odmah su se sprijateljile sa Ruis-Taglom. Ovaj se upisao kod Stajna '71. ili '72. Nikada ga nisam video ranije, ni na univerzitetu, niti bilo gde drugo. Stajn ga nije pitao odakle dolazi. Tražio mu je da pročita tri svoje pesme i rekao da nisu loše. (Stajn se otvoreno divio jedino pesmama sestara Harmendija.) I, Ruis-Tagl je ostao s nama. Na početku smo slabo obraćali pažnju na njega. Međutim, uočili smo da su se sestre Harmendija sprijateljile s njim, pa smo se i mi zbližili sa Ruis-Taglom. Pre toga, njegovo držanje moglo se nazvati ljubaznom udaljenošću. I po ovome je ličio na Stajna: otvoreno blagonaklon, pun pažnje i finoće bio je jedino

prema sestrama Harmendijama. Nas ostale, kako sam rekao, tretirao je sa „ljubazne udaljenosti“, naime pozdravljao nas je, osmehivao nam se, kada smo čitali stihove bio je diskretan i odmeren u kritičkom sudu, nikada nije branio svoje tekstove od naših napada (obično bismo ga demolirali). Kada smo pričali s njim, slušao nas je sa nečim na šta se danas ne bih usudio da obratim pažnju, a što nas je tada privlačilo.

Razlike između Ruis-Tagla i ostatka društva bile su notorne. Mi smo koristili žargon ili nekakav marksističko-mandrakistički argo (većinom smo bili članovi MIR-a² ili trockističkih partija, iako mislim da je poneko bio angažovan u Socijalističkoj omladini ili Komunističkoj partiji ili u nekoj od stranaka katoličke levice), Ruis-Tagl je govorio španski. To je bio španski nekih mesta u Čileu (mesta, pre u mentalnom nego u geografskom smislu), u kojima vreme kao da je stalo. Mi smo živeli kod roditelja (mi iz Konsepsiona), ili u jeftinim studentskim domovima. Ruis-Tagl je živio sam, blizu centra, u četvorosobnom stanu uvek spuštenih zavesa koji nikada nisam video, ali su mi o njemu, mnogo godina kasnije, pričali Vivijano i Debela Posadas. To što su mi pričali bilo je unapred obojeno prokletom legendom o Vajderu, a ionako ne znam da li bih u nju verovao ili je pripisao mašti bivšeg druga iz radionice. Mi nikada nismo imali novca (zabavno je sada upisati reč novac: sjaji kao oko u noći); Ruis-Taglu para nije manjkalo.

Šta mi je Vivijano rekao o Ruis-Tagiovom domu? Pričao mi je pre svega o njegovoj ogoljenosti; uvek je imao utisak da je stan nekako pripremljen. Samo jednom je navratio sam. Prolazeći onuda odlučio je (takav je Vivijano) da pozove Ruis-Tagla u bioskop. Jedva ga je poznavao i odlučio je da ga pozove. Davali su nešto Bergmanovo, ne sećam se šta. Vivijano je ranije nekoliko puta posetio Ruis-Tagla, uvek u društvu neke od sestara Harmendija, i u oba navrata poseta je bila na neki način očekivana. Prilikom poseta u društvu sestara Harmendija, Ruis-Taglov stan je Vivijanu delovao pripremljeno, spreman za gostinsko oko, isuviše gabaritan, sa prostorima kojima je očigledno falilo nešto. U pismu (sročenom mnogo godina kasnije) u kom mi je to objasnio, Vivijano je rekao da se osećao kao Mia Farou

u filmu *Rozmarina beba*, kad prvi put - u društvu Džona Kasavetesa - ulazi u susedsku kuću. Nešto je nedostajalo. Ono što je nedostajalo u kući Polanskovog filma bile su slike, oprezno skinute sa zidova da ne bi uplašile Miu i Kasavetesa. Ono što je nedostajalo u Ruis-Taglovom domu bilo je nešto neodredivo (ili nešto što je Vivijano, godinama kasnije i već iniciran u priču ili u njen deo, imenovao neodredivim, ali nekako prisutnim, dodirljivim), kao da je domaćin izbrisao čitave delove stana. Ili kao da je iz Meke, pa se prilagođavao vidokrugu očekivanja i svojstvima svakog posetioca. Ovaj se utisak zaokružio kada je Vivijano samostalno posetio Ruis-Tagla. Ruis-Tagl ga, očigledno, nije očekivao. Nije mu baš odmah otvorio. Kada je to učinio, kao da nije prepoznao Vivijana, mada mi ovaj tvrdi da mu je Ruis-Tagl otvorio vrata sa osmehom koji ga ni na trenutak nije napuštao. Nije bilo mnogo svetla, s čim se i Vivijano slaže, tako da ne znam koliko se u pismu moj prijatelj držao istine. U svakom slučaju, Ruis-Tagl je otvorio i posle uglavnom neusaglašenog ukrštanja reči (trebalo mu je vremena da shvati da je Vivijano banuo da bi ga zvao u bioskop), ponovo je zatvorio ali ne pre nego što mu je rekao da malo sačeka. Ubrzo zatim je još jednom otvorio i zaista ga pozvao da uđe. Kuća je bila u polutami. Bilo je nekog neugodnog mirisa, kao da je Ruis-Tagl prethodne noći pripremao jaku hranu, punu masti i začina. Vivijanu se nakratko učinilo da čuje zvuk iz jedne od soba i pomislio je da je Ruis-Tagl sa nekom ribom. Baš onda kad bi se Vivijano izvinio i otišao, Ruis-Tagl ga je pitao koji film namerava da gleda. Vivijano je rekao „jedan Bergmanov, u Teatru Lautaro“ Ruis-Tagl se vratio onom osmehu koji je Vivijanu delovao enigmatično, a koji sam ja nalazio samodovoljnim, ako ne i eksplicitno preteranim. Izvinio se, rekao da je već zakazao sastanak sa Veronikom Harmendija a osim toga, dodao je, Bergman mu se ne dopada. Tada je Vivijano bio siguran da je u kući još neko, neko nepomičan, ko osluškuje njegov razgovor sa Ruis-Taglom. Pomislio je da je to upravo Veronika, budući da ju je Ruis-Tagl imenovao, protivno uglavnom svojstvenoj diskreciji. Ali, što god se više trudio, nije mogao da zamisli našu pesnikinju u sličnim okolnostima. Ni Veronika ni Anhelika Harmendija nisu bile od onih što prisluškuju iza vrata. Ko je onda bio? Vivijano ne zna. Jedino što je u tom trenutku

možda znao bilo je da želi da ode, da se oprostí od Ruis-Tagla i da se više nikada ne vrati u taj goli i krvavi stan. Njegovim recima. Mada, tako kako ga opisuje, teško da je stan mogao da bude besprekornije sređen. Čistih zidova, knjiga složenih u metalnu policu, fotelja pokrivenih sa dva južnjačka ponča. Na drvenoj klupici Ruis-Taglova Lajka, koju je jednog popodneva iskoristio da nas privoli da napravi fotografije svih članova radionice. Kuhinja, koju je Vivijano video kroz pritvorena vrata, izgledala je normalno, ništa od gomila prljavog posuđa svojstvenih kući studenta-samca. (Ali, Ruis-Tagl *nije* bio student). Najzad, ništa što ne bi bilo veoma tipično, ako ne računamo buku koja je, ako hoćete, lako mogla da dopire i iz susednog stana. Dok je Ruis-Tagl govorio, navodno *nije* želeo da Vivijano ode; sudeći po Vivijanovim rečima, pričao je upravo da bi ga zadržao. Taj utisak, lišen iole pouzdanije podloge, doprineo je da nervoza mog prijatelja, po njemu samom sudeći, postane nepodnošljiva. Najzanimljivije je što je Ruis-Tagl izgledao kao da zapravo uživa: mogavši da uvidi da je Vivijano sve bleđi i uznojeniji, nastavio je da priča (pretpostavljam, o Bergmanu) i da se osmehuje. Stanje i dalje bio uokviren tišinom, što su Ruis-Taglove reči samo podvlačile, pošto nijednog trenutka nisu ugrozile tišinu.

O čemu je pričao, pita se Vivijano. Bilo bi važno, navodi u pismu, da se priseti toga, ali je sve manje moguće što se više trudim. Sigurno je da je Vivijano izdržao koliko god je mogao, onda je rekao doviđenja na osoran način pre nego na neki drugi, i izišao. Neposredno pre nego što će se domoći ulice, na stepenicama je sreo Veroniku Harmendiju. Pitala gaje da li mu se nešto dogodilo. Šta bi mi se dogodilo?, rekao je Vivijano. Ne znam ja, rekla je Veronika, ali si beo kao papir. Zaboraviti nikada neću te reči, veli Vivijano u pismu: *beo kao list papira*. A lice Veronike Harmendije? Lice zaljubljene žene.

Tužno je priznati, ali tako je bilo. Veronika je bila zaljubljena u Ruis-Tagla. Čak je moguće da je i Anhelika bila zaljubljena u njega. Jednom smo, a dosta je vremena prošlo, Vivijano i ja razgovarali o tome. Pretpostavljam da nas je bolelo što ni jedna od sestara nije bila zaljubljena u nas, pa ni zainteresovana. Vivijanu se dopadala Veronika. Meni se dopadala Anhelika. Nismo se usudili ni da im

pomenemo da smo zainteresovani, mada mislim da je to bilo očigledno. Nešto po čemu se nismo razlikovali od drugih polaznika radionice poezije; svi su - ko više, ko manje - bili zaljubljeni u sestre Harmendija. A njih su, ili bar jednu od njih, plenile neobične čari pesnika-autodidakta.

Jeste, autodidakt, ali zainteresovan da nauči, kako smo Vivijano i ja shvatili videvši ga u radionici za poeziju Dijega Sota. Bila je to druga radionica na Univerzitetu Konsepsiona, koja je po etici i da kažemo estetici bila konkurencija radionici Huana Stajna, recimo tako mada su Stajn i Soto bili ono što se tada zvalo, a pretpostavljam da se još uvek naziva, braća po duši. Sotova radionica nalazila se, ne znam zbog čega, na Medicinskom fakultetu, u slabo provetrenoj i oskudno nameštenoj sobi, tek malim hodnikom odvojenoj od amfiteatra u kom su studenti secirali leševe na časovima anatomije. Razume se da je amfiteatar mirisao na formol. I hodnik je povremeno mirisao na formol. I soba je mirisala na formol nekih večeri, pošto je Sotova radionica funkcionisala od osam do deset, a što se obično protezalo do ponoći. Vonj smo badava pokušavali da prikrijemo pripaljujući cigaretu na cigaretu. Upisani na Stajnovu radionicu nisu išli u Sotovu radionicu i obratno, što nije važno jedino za Vivijana i mene, koji smo zapravo kompenzovali kronična odsustva sa časova odlascima ne samo u radionice nego i na književne večeri i kulturne i političke skupove u gradu. Tako da je videti Ruis-Tagla i tamo, bilo iznenađenje. Njegovo držanje bilo je manje-više ono iz Stajnovne radionice. Pažljivo je slušao, njegove kritike bile su razborite, kratke i uvek izrečene u ljubaznom i ugladenom tonu, čitao je radove sa distancom i nezainteresovano i nemo prihvatao čak i najnepovoljnije komentare, kao da pesme koje su podvrgnute našoj kritici nisu bile *njegove*. Nije to nešto što smo primetili samo Vivijano i ja; jedne noći Dijego Soto mu je rekao da piše sa distancom i hladno. Ne liče na tvoje pesme, rekao mu je. Ruis-Tagl je to priznao bez traga ganuća u glasu. Tražim, odgovorio mu je.

U radionici na Medicinskom fakultetu Ruis-Tagl je upoznao Karmen Viljagran, s kojom se sprijateljio. Karmen je bila dobra pesnikinja, mada ne kao sestre Harmendija. (Najbolji autori ili najbolje najave autora mogle su se naći u radionici Huana Stajna.) Takođe je

upoznao Martu Posadas -nadimak: Debela Posadas - i sprijateljio se s njom, jedinim studentom medicine u radionici na Medicinskom fakultetu, jednom veoma belom, debelom i tužnom devojkom koja je pisala pesme u prozi i čiji je istinski san, barem u ono vreme, bio da postane neka vrsta Marte Hamaker književne kritike.

S muškarcima se Ruis-Tagl nije upuštao u prijateljstva. Vivijana i mene pozdravljao je korektno ali bez najmanjeg znaka prisnosti, iako smo zajedno provodili, od Stajnovce do Sotove radionice, osam do devet sati nedeljno. Izgledalo je da ga *muškarci* nimalo ne zanimaju. Živeo je sam, u njegovoj kući je (sudeći po Vivijanu) bilo nečeg neobičnog, oskudevao je u detinjastoj obesti s kakvom su ostali pesnici obično nosili vlastita dela, bio je prijatelj ne samo najdivnijih devojaka mog vremena (sestara Harmendija), već je osvojio i dve žene iz radionice Dijega Sota. Rečju, bio je meta zavisti

Vivijana O'Rajena kao i meta moje zavisti.

I niko ga nije poznao.

Huan Stajn i Dijego Soto, koji su za mene i Vivijana bili najinteligentniji ljudi u Konsepsionu, nisu ništa shvatali što se tiče Ruis-Tagla. Kao ni sestre Harmendija, naprotiv, dva puta je Anhelika preda mnom veličala njegove vrline; ozbiljan, metodičan, sređenih misli, izrazito spreman da sluša druge. Vivijano i ja smo ga mrzeli, a da ništa o njemu ni sami još nismo shvatali. Samo je Debela Posadas snimila nešto od onog što je kuvalo u Ruis-Taglu. Sećam se večeri kada smo razgovarali. Posle bioskopa smo seli u restoran u centru grada. Vivijano je nosio fasciklu sa radovima polaznika Stajnovce i Sotove radionice od kojih je nameravao da sačini svoju jedanaestu neobjavljenu antologiju mladih pesnika Konsepsiona. Debela Posadas i ja smo radoznalo posmatrali papire. Koga ćeš da uvrstiš, pitao sam znajući da sam jedan od izabranih. (U suprotnom, moje prijateljstvo sa Vivijanom bi se verovatno do sutradan završilo.) Tebe, rekao je Vivijano, Marticu (Debelu), naravno Veroniku i Anheliku, Karmen, zatim je pomenuo dva pesnika, jednog iz Stajnovce i drugog iz Sotove radionice, da bi završio sa Ruis-Taglom. Sećam se da je Debela ćutala neko vreme dok su joj prsti (umrljani mastilom, prljavih noktiju, što je delovalo neobično na nekom ko studira medicinu, iako je Debela pričala nekako anemično o

studijama da bi se bez sumnje moglo zaključiti da nikada neće diplomirati) skakutali po papirima dok nisu probrali tri šljafne Ruis-Taglove poezije. Njega nemoj da uvrstiš, rekla je odjednom. Ruis-Tagla?, pitao sam u neverici s obzirom da je Debela bila njegova privržena obožavateljka. Suprotno meni, Vivijano nije rekao ništa. Tri Ruis-Taglove pesme bile su kratke, svaka do deset stihova: jedna je govorila o nekom pejzažu, opisivala je pejzaž, drveće, zemljanu stazu, kuću udaljenu od staze, drvene ograde, brežuljke, oblake; po Vivijanu bila je „veoma japanska“; po mom mišljenju izgledala je kao da ju je napisao Horhe Tejljer³ kao kad bi pretrpeo potres mozga. Druga pesma govorila je o vazduhu (njen naslov bio je *Vazduh*) koji se provlačio kroz spojnice kuće od kamena. (Bila je takva kao da je Tejljer izgubio moć govora i ostao uporan, što me u to doba ne bi čudilo postoje već '73. bar polovina Tejljerovih kurvinih sinova ostala bez moći govora ali sa nepromenjenom upornošću.) Poslednju sam potpuno zaboravio. Sećam se samo da se u toj pesmi u jednom trenutku, bez nekog rezona (ili se to činilo meni), odnekud pojavio nož.

Zašto misliš da ne treba da ga uvrstim, pitao je Vivijano nadlaktice ispružene preko stola a glave oslonjene o nju, kao da je nadlaktica jastuk a sto krevet njegove spavaće sobe. Mislio sam da ste prijatelji, rekao sam. I jesmo, rekla je Debela, ali ga svejedno ne bih uvrstila. Zašto, upitao je Vivijano. Debela je slegla ramenima. Kao da pesme nisu njegove, odgovorila je zatim, ne znam da li sam objasnila. Objasni, rekao je Vivijano. Debela me je pogledala u oči (sedeo sam joj nasuprot, a Vivijano je sedeo pored nje i izgledao je kao da je zaspao) i rekla: Alberto je dobar pesnik, ali još nije eksplodirao. Hoćeš da kažeš da je nevin, pitao je Vivijano, ali ni Debela ni ja nismo obratili pažnju na njega. Jesi li čitala druge njegove stvari, želeo sam da znam. Šta piše i kako piše? Debela se nasmejala iz dubine duše, kao da ni sama nije verovala u ono šta će nam reći. Alberto će, nastavila je, da izazove prevrat u čileanskoj poeziji. Ali da li si nešto čitala ili govoriš po intuiciji? Debela se useknula i nastavila da ćuti. Jednom sam, iznenada je rekla, otišla kod njega. Nismo rekli ništa ali sam video kako je Vivijano, plegao preko stola, nežno

posmatra. Nije se nadao poseti, napomenula je Debela. Znam šta hoćeš da kažeš, rekao je Vivijano. Alberto mi se poverio, reče Debela. Ne mogu da zamislim Ruis-Tagla kako se poverava, rekao je Vivijano. Svi misle da je zaljubljen u Veroniku Harmendiju, rekla je Debela, ali to nije tačno. To ti je rekao on, pitao je Vivijano. Debela se nasmejala kao da skriva veliku tajnu. Ne sviđa mi se ova žena, sećam se da sam tada pomislio. Biće da je talentovana, inteligentna, dobar prijatelj, ali mi se ne sviđa. Ne, to mi nije rekao on, rekla je Debela, iako mi priča stvari koje ne govori drugim ljudima. Hoćeš da kažeš, drugim ženama, reče Vivijano. Tako, drugim ženama, rekla je Debela. A šta ti priča? Debela je promislila trenutak pre odgovora. Pa, o novoj poeziji, o čemu bi drugo. O onoj koju lično misli da piše, rekao je Vivijano sa skepsom. O onoj koju će lično da *uradi*, rekla je Debela. A znate li zašto sam tako sigurna? Zbog njegove volje. Na trenutak je sačekala da je pitamo još nešto. Ima čeličnu volju, rekla je, nešto o čemu vi nemate pojma. Bilo je kasno. Vivijano je pogledao Martu i ustao da plati. Ako toliko veruješ u njega, zašto ne želiš da ga Vivijano uvrsti u antologiju, pitao sam. Stavili smo široke i tople šaleve oko vrata (nikada više nisam nosio tako zamašne šaleve kao tada) i kročili na studen ulice. Pesme *nisu* njegove, rekla je Debela. A kako znaš, pitao sam razdraženo. Jer poznajem ljude, rekla je Debela tužnim glasom, osmatrajući pustu ulicu. To mi se učinilo vrhuncem naduvanog predviđanja. Vivijano je izašao za nama. Martice, rekao je, siguran sam u vrlo malo stvari, jedna od njih je da Ruis-Tagl neće izazvati nikakvu revoluciju u čileanskoj poeziji. Pa, rekao bih da čak nije ni levičar, dodao sam. Debela mi je, nenadano, dala za pravo. Ne, nije levičar, prihvatila je sve tužnijim glasom. Na trenutak sam pomislio da će da se rasplače i pokušao sam da promenim temu. Vivijano se nasmejao. Sa prijateljima poput tebe, Martice, čoveku ne trebaju neprijatelji. Naravno da se šalio ali Debela ga nije shvatila tako i htela je odmah da ide. Otpratili smo je do kuće. Vozeći se autobusom, razgovarali smo o filmu koji smo gledali, kao i o političkim prilikama. Pre nego što smo se oprostili, pogledala nas je odlučno i rekla da mora da traži da joj obećamo nešto. Šta, pitao je Vivijano. Nikada nemojte da kažete Albertu ništa od onog o čemu smo pričali. U redu, rekao je Vivijano, dogovoreno,

nećemo mu reći da si tražila da ga isključim iz antologije. Čak je niko neće ni objaviti, rekla je Marta. Vrlo moguće, rekao je Vivijano. Hvala, Vivi, rekla je Debela (jedino ona je tako zvala Vivijana) i poljubila ga u obraz. Ništa mu nećemo reći, kunem se, rekoš. Hvala, hvala, hvala, reče Debela. Pomislio sam da se zajebava. Nemojte ništa da kažete ni Veroniki, rekla je, mogla bi da prenese Albertu a onda, već znate. Ne, nećemo da joj kažemo. Ostaje između nas troje, rekla je Debela, dogovoreno? Dogovoreno, rekli smo. Debela nam je konačno okrenula leđa, otvorila ulazna vrata zgrade i videli smo je kako se smešta u lifft. Pre nego što će iščeznuti, pozdravila nas je poslednji put rukom. Kakva posebna žena, reče Vivijano. Ja sam se nasmejao. Kući smo se vratili peške - Vivijano u pansion u kojem je živeo, ja u kuću roditelja. Čileanska poezija, rekao je Vivijano te večeri, promeniće se onda kad budemo valjano pročitali Enrikea Lina, pre toga ne. Dakle, u dalekoj budućnosti.

Za nekoliko dana došlo je do vojnog puča i opšteg rastura.

Jedne noći sam bez nekog posebnog povoda nazvao sestre Harmendija, tek da vidim kako su. Odlazimo, rekla je Veronika. Sa zebnjom u stomaku pitao sam kada. Sutra. Uprkos policijskom času insistirao sam da ih vidim. Stan u kom su dve sestre živele same nije bio isuviše daleko od moje kuće, a osim toga nije bio prvi put da zapadnem u policijski čas. Kada sam stigao, bilo je deset uveče. Na moje iznenađenje, Harmendije su čitale i pile čaj (pretpostavljam da sam očekivao da ih vidim okružene haosom prtljaga i planova za beg). Rekle su mi da idu, ali ne u inostranstvo nego u Nasimjento, mesto nedaleko od Konsepsiona, u porodičnu kuću. Kakvo olakšanje, rekoš, mislio sam da ćete u Švedsku ili nešto slično. Što bih više volela, reče mi Veronika. Onda smo pričali o prijateljima koje dugo nismo videli, praveći pretpostavke tipične za te trenutke, koje od njih sigurno zatvoren, ko je možda u ilegali, za kim se vodi potraga. Harmendije se nisu plašile (nisu imale zašto, bile su samo studentkinje a njihova veza sa onima koji su tada važili za „ekstremiste“ svodila se na lično prijateljstvo, pre svega sa pojedinim sa Fakulteta sociologije), ali će otići u Nasimjento jer je Konsepsion postao nemoguć, kao i zato što su se uvek, priznale su, vraćale u roditeljsku kuću kada bi izvesna ružnoća i brutalnost „stvarnog života“

postajale isuviše neprijatne. Onda morate da idete odmah, rekao sam im, jer mi se čini da ulazimo u svetski šampionat ružnoće i brutalnosti. Nasmejale su se i tražile da idem. Po svaku cenu sam hteo da ostanem još malo. Pamtim to veče kao jedno od najsrećnijih u životu. U jedan posle ponoći Veronika mi je rekla da je bolje da ostanem da spavam kod njih. Nismo večerali, te smo sve troje otišli u kuhinju i spremili jaja sa lukom, umesili hleb i skuvali čaj. Najednom sam se osetio srećnim, neizmerno srećnim, spreman da učinim bilo šta, iako sam znao da je sve ono u šta sam verovao zauvek srušeno i da je mnogo ljudi, među njima i neki moji prijatelji, progonjeno i mučeno. Poželeo sam da pevam i da igram i loše vesti (ili tumačenje loših vesti) samo su dodavale cepanice u vatru moje radosti, ako mi se dopusti taj izraz, jer kičerskiji nije mogao biti, ali oslikavao je stanje moje duše i čak bih se usudio da tvrdim da je oslikavao i stanje duše sestara Harmendija, kao i mnogih koji su septembra 1973. imali dvadeset godina ili čak manje.

U pet ujutro sam zaspao na sofi. Anhelika me je probudila u devet. Doručkovali smo ćuteći, u kuhinji. Oko podneva su ubacile nekoliko kofera u auto, sitronetu iz 1968. boje zelenog limuna, i otišle u Nasimjento. Nikada ih više nisam video.

Bliznakinje su ostale bez roditelja pre nego što su napunile petnaest godina. Jednom sam video fotografiju tog slikarskog bračnog para koji je, mislim, stradao u saobraćajnom udesu: on je bio tamnokos i suvonjav, velikih štrčećih jagodica i tužnog i smetenog izraza lica kakav imaju samo muškarci rođeni na jugu Bio-Bia; ona, rastom viša od njega, ili je tako izgledalo; debeljuškasta, slatkog osmeha kakav je obično povezan sa poverenjem.

Kada su stradali, sestrama je ostala trospratna, drveno-kamena kuća u Nasimjentu, i zemljište nadomak Mulćena koje im je omogućavalo da žive bez stiske. Kuća je bila izvan naselja i imala je tri sprata, na poslednjem je bila velika, umansardžena soba koja je služila za atelje. Sestre Harmendija su često pričale o roditeljima (po njima je Hulijan Harmendija bio jedan od najboljih slikara generacije, premda nikada i nigde nisam čuo za njega) i nije bilo neobično naići u njihovim pesmama na slikare izgubljene na jugu Čilea, koji su se upustili u nekakvo očajničko delo ili očajničku ljubav. Da li je Hulijan

Harmendija očajnički voleo Mariju Ojarsun? Kada se setim fotografije, teško je u to da poverujem. Ali nije mi teško da poverujem da je šezdesetih godina u Čileu bilo ljudi koji su voleli druge ljude. Mada mi izgleda neobično. To mi izgleda kao film izgubljen na zaboravljenoj polici ogromne kolekcije filmova. Ali u njegovo postojanje sam siguran.

Ostatak priče će se u osnovi izgraditi na pretpostavkama. Sestre Harmendija otišle su u Nasimjento, u veliku kuću izvan naselja, u kojoj su živele jedino njihova tetka, izvesna Ema Ojarsun, starija sestra njihove pokojne majke, i starica koja je održavala kuću, zvana Amalija Maluenda.

Otišle su, dakle, u Nasimjento, i izolovale se u kući, i jednog dana, recimo kroz dve ili četiri nedelje (iako ne verujem da je prošlo toliko vremena), pojavljuje se Alberto Ruis-Tagl.

Moralo je da bude tako. U sumrak, jedan od onih krepkih ali u isto vreme melanholičnih, južnjačkih sumraka, na zemljanoj stazi pojavljuje se automobil koji sestre Harmendija ne čuju jer sviraju klavir ili se bave u povrtnjaku ili unose cepanice u stražnji deo kuće, zajedno sa tetkom i sa kućnom pomoćnicom. Neko dugo kuca na vrata. Kućna pomoćnica otvara i tamo je Ruis-Tagl. Pita za sestre Harmendija. Služavka ga ne pušta unutra i kaže da će da zove devojke. Ruis-Tagl strpljivo čeka u vrbovoj fotelji na prostranoj verandi. Videvši ga, sestre Harmendija ga srdačno pozdravljaju i grde kućnu pomoćnicu što ga nije pustila da uđe. Prvih trideset minuta, progone Ruis-Tagla pitanjima. Tetki se, svakako, čini simpatičnim i zgodnim mladićem finih manira. Sestre Harmendija su srećne. Ruis-Tagl je, naravno, pozvan da jede i u njegovu čast spremaju prikladnu večeru. Ne želim da zamislim šta su mogli da jedu. Možda kolač od kukuruza, možda empanadu,⁵ ali ne, svakako su jeli nešto drugo. Naravno, pozivaju ga i da prenoći. Ruis-Tagl jednostavno prihvata. Posle večere ostaju za stolom do kasnih sati, sestre Harmendija čitaju poeziju pred ushićenom tetkom i zavereničkim ćutanjem Ruis-Tagla. On ne čita ništa, izvinjava se i kaže da bi među tolikim pesmama njegove bile čist višak, tetka insistira, molim vas Alberto, pročitajte nam nešto svoje, ali on je postojan, veli da je na pragu da

završi novu poeziju, da dok ne zaokruži i ne koriguje ne može da je pusti ni da struji, osmehuje se, sleže ramenima, kaže ne, žao mi je, ne, ne, ne, a sestre Harmendija odobravaju, tetka ne budi dosadna, *misle* da razumeju, nevinašca, ne razumeju ništa („nova čileanska poezija" je tek na pragu rađanja), ali *misle* da razumeju i čitaju vlastite pesme, svoje izvrsne pesme pred blaženim Ruis-Taglom (koji sigurno zatvara oči da bolje čuje) i, pokatkad, pred mrzovoljom tetke, Anhelika, kako možeš da pišeš takvu glupost ili Veronika, dete, nisam razumela ništa, Alberto, imate li šta protiv da mi objasnite šta znači ona metafora, a pažljivi Ruis-Tagl priča o označitelju i označenom, o Džojsu Mansuru, Silviji Plat, Alehandri Pisarnik (iako sestre Harmendija kažu ne, ne sviđa nam se Pisarnikova, želeći zapravo da kažu da *ne pišu* kao Pisarnikova), i dok tetka sluša, klimajući glavom, Ruis-Tagl već priča o Violeti i Nikanoru Pari (upoznala sam Violetu u njenom šatoru, kaže sirota Ema Ojarsun), a onda i o Enrikeu Linu i urbanoj poeziji, a da su sestre Harmendija pažljivije, primetile bi ironični odsjaj u Ruis-Taglovom oku, urbana poezija, daću vam ja urbanu poeziju, i na kraju, već odlučno, govori o Horheu Kaseresu, čileanskom nadrealisti koji je umro 1949. U dvadeset šestoj godini.

I tada sestre Harmendija ustaju, ili to čini samo Veronika, i traži po velikoj roditeljskoj biblioteci i vraća se sa Kaseresovom knjigom *Putem velike polarne piramide*, objavljenom kada je pesnik imao samo dvadeset godina, sestre Harmendija, možda samo Anhelika, jednom su pričale

0 ponovnom objavljivanju Kaseresovih sabranih dela, za našu generaciju bio je jedan od mitova, tako da ne čudi što ga je Ruis-Tagl pomenuo (iako Ivasesova poezija nema veze sa poezijom sestara Harmendija; Violetina i Nikanorova da, ali Kaseresova ne). Pominje i En Sekston, Elizabet Bišop

1 Denis Levertov (pesnikinje koje su sestre Harmendija volele i koje su jednom prevele i pročitale u radionici na očigledno zadovoljstvo Huana Stajna), a onda se svi smeju tetki koja ne razume ništa i jedu domaći kolač i sviraju gitaru i neko primeti kućnu pomoćnicu koja ih osmatra, s nogu, iz tamnog dela hodnika, ali ne usudivši se da uđe i tetka joj kaže samo prođi, Amalija, ne budi prosta, i služavka,

privučena muzikom i veseljem, napravi dva koraka, ali ni jednog više, i padne noć i fajront.

Kroz nekoliko sati, Alberto Ruis-Tagl, iako bih trebao da počnem da ga zovem Karlos Vajder, ustaje.

Svi spavaju. On je, možda, spavao sa Veronikom Harmendija. Nije ni važno. (Hoću da kažem: više nije, iako je tada, na našu nesreću, bilo važno.) Nesporno je da Karlos Vajder ustaje sa sigurnošću mesečara i šparta kućom u tišini. Traži tetkinu sobu. Njegova senka preprečuje hodnike u kojima su okačene slike Hulijana Harmendije i Marije Ojarsun, zajedno sa srebrom i domaćom grnčarijom. (Mislim da je Nasimjento slavan po grnčariji, glini.) U svakom slučaju, Vajder veoma tiho otvara vrata. Naposletku nalazi tetkinu sobu, na prvom spratu, pored kuhinje. Naspram nje je, svakako, soba kućne pomoćnice. Baš kada sklizne u sobu, čuje zvuk automobila koji se približava kući. Vajder se nasmeje i požuri. Jednim potezom se obrete pored domaćice.

U desnoj ruci drži kuku. Ema Ojarsun spokojno spava.

Vajder ščepa njen jastuk i pokriva joj glavu. Odmah zatim: samo jednim zasekom, otvori joj grkljan. U tom trenutku automobil se parkira ispred kuće. Vajder je već izvan sobe i ulazi u sobu kućne pomoćnice. Ali, krevet je prazan. Vajder na trenutak ne zna šta da učini: na trenutak bi najradije izudarao krevet, rasturio staru drvenu komodu u kojoj je nagomilana roba Amalije Maluende. Ali samo na trenutak. Malo zatim je na vratima, normalno diše, i otvara četvorici pristiglih mladića. Pozdravljaju ga pokretom glave (koji znači poštovanje) i bestidno osmatraju unutrašnjost u polutama, ćilime, zavese, kao da od prvog trenutka procenjuju najprikladnije skrovište. Ali nisu oni ti koji će da se sakriju. Oni traže one koji su se sakrili.

I za njima ulazi noć u kuću sestara Harmendija. I kroz petnaest minuta, možda deset, kada odlaze, noć ponovo izlazi, odjednom, ulazi noć, izlazi noć, stvarna i hitra. I nikada neće biti pronađena tela, ili da, postoji jedno telo, samo jedno telo koje će se pojaviti mnogo godina kasnije u zajedničkoj grobnici, ostaci Anhelike Harmendije, moje obožavane, moje jedinstvene Anhelike Harmendije, ali ostaci samo njenog tela, da dokažu da je Karlos Vajder ipak samo čovek a ne Bog.

Tih dana, dok su tonuli poslednji splavovi za spasavanje Narodnog jedinstva,⁶ bio sam zatvoren. Okolnosti mog privođenja su banalne, ako ne i groteskne, ali činjenica da sam bio tamo a ne na ulici ili u kakvom kafiću ili u svojoj sobi, bez želja da ustanem iz kreveta (a ta mogućnost bila bi najbolja), omogućila mi je da prisustvujem inauguralnoj pesničkoj večeri Karlosa Vajdera, iako tada nisam znao ko je Karlos Vajder niti kakva je sudbina sestara Harmendija.

Smrkavalo se - a Vajder je voleo zalaske sunca - kada sam kao i drugi privedeni, sve uzev šezdesetak duša, ubijao dosadu u centru La Penja, tranzitnom mestu u okolini Konsepsiona, bliže Talkauanu, igrajući šah u dvorištu ili jednostavno ćaskajući.

Nebom, pola sata pte toga apsolutno vedrim, počinju da se guraju neki patrljci oblaka prema istoku; oblaci, u formi sličnoj broševima i cigaretama, bili su crno-beli u početku, dok su još uvek klizili nad obalom; dospevši iznad grada bili su boje ruže, a na kraju, dok su se ređali uzvodno, bili su sjajno cinober.

U tom trenutku, a ne znam zašto, imao sam utisak da jedini od svih zatvorenika posmatram nebo. Možda mi se tako činilo zato što sam imao devetnaest godina.

Između oblaka je polako izranjao avion. U početku je to bila mrlja veličine komarca. Računao sam da dolazi iz obližnje vazdušne baze i da se posle kruženja vraća. Malo pomalo, bez poteškoća, kao da je klizio vazduhom, približio se gradu, zbunjen među veoma visokim cilindričnim i igličastim oblacima, koje je vetar razbacao skoro kao na ravan kakvog plafona.

Činilo se kao da se kreće sporo poput oblaka, ali sam ubrzo shvatio da je to samo optička varka. Kada je prošao iznad centra La Penja, zvuk koji je ispuštao podsećao je na zvuk veš-mašine u raspadanju. Tamo gde sam se nalazio mogao sam da vidim siluetu pilota i na trenutak sam poverovao da je podigao ruku i rekao nam zbogom. Potom se uzdigao nad zaobljenim brdom, uhvatio visinu i već je leteo nad centrom Konsepsiona.

A tamo, na tim visinama, počeo je da po nebu ispisuje pesmu. U početku sam mislio da je pilot poludeo, a to me nije čudilo. Ludilo nije bilo izuzetak tih dana. Pomislio sam da se vrti bleštavim nebom iz očajanja i da će ubrzo da se smrska o neku zgradu ili o gradski trg. Ali u sledećem trenutku, kao da su začeta na istom tom nebu, pojavila su se slova. Perfektno iscertana slova od crno-sivog dima na ogromnom ekranu plavog neba od kojih se ledilo posmatračevo oko. IN PRINCIPIO... CREAVIT DEUS... COELUM ET TERRAM, čitao sam kao u snu. Imao sam utisak - nadu - da je to nekakva reklamna kampanja. Samo sam se nasmejao. Onda je avion skrenuo u našem pravcu, prema istoku, pa je opet napravio viraž i još jedan krug. Sada je stih bio neuporedivo duži i protegao se do predgrađa kod južnog dela grada. TERRA AUTEM ERAT INANIS... ET

VACUA... ET TENEBRAE ERANT... SUPER FACIEM ABYSSI... ET SPIRITUS DEI... FEREBATUR SUPER AQUAS...

Na trenutak je izgledalo da će se avion izgubiti na horizontu, pravac Kordiljera na obali ili pravac Kordiljera ka Andima, kunem se da ne znam, pravac jug, pravac velike šume, ali se vratio.

Tada su već skoro svi iz centra La Penja posmatrali nebo.

Jedan od zatvorenika, koji se zvao Norberto i koji je poludeo (barem je takvu dijagnozu dao drugi zatvorenik, socijalistički psihijatar koga su kasnije, tako su mi rekli, streljali u potpunoj obuzetosti vlastitim psihičkim i emocionalnim sposobnostima), pokušao je da se popne na zid koji je razdvajao muško od ženskog dvorišta i počeo je da viče to je meseršmit 109, meseršmit lovački avion Luftvafea, najbolji lovački avion 1940. godine. Pogledao sam ga, a zatim i ostale zatvorenike, i sve mi se učinilo uronjeno u prozračno sivu boju, kao da je centar La Penja nestajao u vremenu.

Na ulaznim vratima gimnastičke sale na čijem podu smo noćili, dvojica tamničara su začutali i zagledali se u nebo. Svi zatvorenici su stajali i gledali u nebo, batalivši partije šaha, preračunavanje koliko dana zatvora je još ostalo, poverljiva saopštenja. Prigrlivši se o zid kao majmun, ludi Norberto se smejaio i govorio da se Drugi svetski rat vratio na Zemlju, pogrešili su, govorio je, ovi što pominju Treći, to je Drugi svetski rat koji se vraća, vraća, vraća. Nas je dopalo, Čileance, najsrećniji od svih naroda, da ga dočekamo, da mu

pružimo dobrodošlicu, govorio je, i pljuvačka, koja je, veoma bela, činila kontrast dominantnoj sivoj, pala mu je na bradu, ovlažila okovratnik njegove košulje i završila, kao velika vlažna mrlja, na njegovim grudima.

Avion se nagnuo na jedno krilo i krenuo ka centru

Konsepsiona. DIXITQUE DEUS... FIAT LUX... ET FACTA EST LUX, čitao sam sa poteškoćom, ili sam te reči predskazao, ili ih zamislio, ili sanjao. Sa druge strane zida, praveći vizir rukama, žene su takođe pratile razvoj avionske akcije sa nepomičnošću od koje se stezalo srce. Na tren pomislih da ako bi Norberto želeo da ode, niko mu to ne bi zabranio. Svi, osim njega, bili su nepomični, zatvorenici i stražari, lica ka nebu. Nikada ranije nisam video toliko sjedinjene tuge (ili sam tako pomislio u *tom* trenutku; sad mi izgledaju tužnije neka jutra iz moje rane mladosti nego to izgubljeno smrkavanje iz 1973).

A avion je ponovo leteo iznad nas. Napravio je krug nad morem, uzdigao se i vratio u Konsepsion. Kakav pilot, govorio je Norberto, ni sam Galand, ili Rudi Rudler, ne bi to bolje uradili, ni Hana Rajš, ni Anton Fogl, ni Karl Hajnc Švarc, ni Vuk iz Bremena iz Talke, ni Slomljene kosti iz Stutgarta iz Kurikoa, ni reinkarnirani Hans Marselj glavom i bradom. Onda me je Norberto pogledao i namignuo mi. Beše mu udarila krv u lice.

Na nebu Konsepsiona ostale su sledeće reči: ET VIDIT DEUS... LUCEM QUOD... ESSET BONA... ET DIVISIT... LUCEM A TENEBRIS. Poslednja slova gubila su se ka istoku, među igličastim oblacima koji su dosezali do Bio-Bia. Sam avion je krenuo vertikalno i izgubio se, potpuno je iščezao sa neba. Kao da je sve to bilo samo fatamorgana ili pak košmar. Šta ovo bi, prijatelju, čuo sam kako pita neki rudar iz Lote. U centru La Penja polovina zatvorenih (muškaraca i žena) bili su iz Lote. Nemamo pojma, odgovoriše mu, ali izgleda nešto važno. Drugi glas reče: Muda od labuda, ali u glasu su mu se raspoznavali strah i divljenje. Karabinjeri na vratima gimnazije su se umnožili, sada ih je bilo šest, i mrmljali su između sebe. Ruku obešenih o zid i ne mičući noge, kao da je nameravao da prilikom skoka napravi rupu u podu, Norberto, koji je bio ispred mene, je šaptao: ovo je ponavljanje Blickriga ili postajem neizlečivo

lud. Smiri se, rekao sam mu. Ne mogu više da budem miran. Lebdim u oblaku, rekao je. Potom je duboko udahnuo i zapravo je izgledao kao da se ipak smirio.

U tom trenutku, kojem je prethodila neobična škripa, kao da je neko zdrobio ogromnog insekta ili sićušan keks, avion se opet pojavio. Ponovo je dolazio sa mora. Video sam ruke koje se podižu i pokazuju na njega, prljave rukave koji se uzdižu prateći rutu aviona, čuo sam glasove, međutim, to je bio jedino vazduh. Niko se, stvarno, nije odvažio da progovori. Norberto je na silu zatvorio oči a onda ih otvorio, izgubljen. Bože, rekao je, Oče naš, oprostite nam zbog grehova braće naše i praštajte nam grehove naše. Mi smo samo Čileanci, Gospode, rekao je, mi smo nevini, nevini. Rekao je to glasno i jasno, glas mu nije zadrhtao. Naravno, svi smo ga čuli. Neki su se nasmejali. Za svojim leđima čuo sam šale u kojima su se mešali prostota i huljenje. Okrenuo sam se i potražio pogledom one koji su pričali. Lica uhapšenika i karabinjera, bleđa i uvela, okretala su se kao u kolu sreće. Lice Norberta, naprotiv, bilo je mirno. Simpatično lice koje se davilo na kopnu. Figura što je ponekad skakutala poput zlosrećnog proroka koji, podrobno obavješten i uplašen, prisustvuje dolasku mesije. Avion je bučno prošao iznad naših glava. Norberto je ščepao vlastite laktove kao da je umirao od zime.

Mogao sam da vidim pilota. Ovoga puta pozdrav je učinio očiglednim. Delovao je kao kamena statua isklesana u kabini aviona. Nebo je tamnelo, noć je uskoro pokrila sve, oblaci više nisu bili rozikasti nego crni sa crvenim vlaknima. Kada je bio nad Konsepsionom njegova simetrična figura bila je nalik Roršahovoj mrlji.

Ovaj put je napisao samo jednu reč, veću od prethodnih, na području koje sam prepoznao kao centar grada: NAUČITE. Onda je avion delovao kao da se njiše, da gubi visinu, da se prevrće nad ravnim krovom jedne zgrade, kao da je pilot isključio motor i demonstrirao prvi primer učenja na koje je mislio i na koje nas je nagovarao. Ali ovo je trajalo samo trenutak, koliko je već trebalo večeri i vetru da rasprše slova potonje reči. I onda je avion nestao.

Nekoliko trenutaka niko nije rekao ništa. Sa druge strane zida čuo sam ženski plač. Naizgled spokojno, Norberto je pričao sa dve mlade zatvorenice, kao da se ništa nije dogodilo. Imao sam utisak da

traže savet od njega. Bože moj, tražile su savet od ludaka. Iza mene su se čuli nerazumljivi razgovori. Dogodilo se nešto ali se u stvari nije dogodilo ništa. Dva profesora su pričala o reklamnoj kampanji Crkve. Koje Crkve, pitao sam ih. A koja bi bila, rekoše i okretoše mi leđa. Nisam im se dopadao. Onda su se karabinjeri probudili i postrojili nas za poslednju prozivku. U ženskom dvorištu to su činili drugi glasovi. Je li ti se dopalo, reče Norberto. Slegnuo sam ramenima, jedino znam da nikada neću zaboraviti, rekao sam mu. Jesi li shvatio da je to bio meseršmit? Verujem, ako mi ti tako kažeš, rekao sam mu. Bio je meseršmit, rekao je Norberto, i mislim da je došao sa drugog sveta. Stavio sam dlan na njegovo rame i rekao da je sigurno tako. Povorka je počela da se pokreće, vraćali smo se u gimnastičku dvoranu. A pisao je na latinskom, rekao je Norberto. Da, rekao sam, ali ja nisam razumeo ništa. Ja jesam, rekao je Norberto, nisam badava bio učitelj tipografije nekoliko godina, govorio je o stvaranju sveta, volji, svetlu i tami. Lux je svetio. Tenebrae je tama. Fiat je stvorite. Stvorite svetlo, razumeš? Mene fiat podseća na italijanski auto, rekao sam mu. E nije tako, družo. I, na kraju, svima nam je poželeo sreću. Misliš, rekao sam. Da, svima, bez izuzetka. Neki pesnik, rekao sam. Obrazovan čovek, to da, rekao je Norberto.

Prvi pesnički nastup obezbedio je Karlosu Vajderu momentalno divljenje nekih nemirnih čileanskih duša.

Odmah su ga pozvali da napravi nove performanse vazdušnog pisma. S početka stidljivo, ali ubrzo sa otvorenošću kakva je svojstvena vojnicima i gospodi koja ume da prepozna umetničko delo čim ga vidi, iako ga ne razume, prisustvo Vajdera se umnogostručilo na nastupima i u pominjanjima. Nad aerodromom Las Tenkas, za publiku sačinjenu od visokih oficira i poslovnih ljudi te njihovih porodica - kćerke za udaju umirale su za Vajderom a one već udate umirale su od tuge - na nebu je nacrtao zvezdu, samo nekoliko minuta pre nego što je noć prekrila sve, zvezdu sa naše zastave, blešteću i usamljenu na nesmiljenom horizontu. Posle nekoliko dana, pred raznolikom i demokratskom publikom koja je stizala i odlazila pod paradnim nastrešnicama vojnog aerodroma El Kondor u ambijentu kermesa, napisao je pesmu koju je jedan radoznali i obrazovani čitalac okarakterisao *letrizmom*⁴ (Tačnije: s početkom kojemu ne bi zamerio ni Isidor Isu⁵, i neobjavljenim krajem dostojnim Saranguaka).⁶ U jednom od stihova prikrieno je pominjao sestre Harmendija. Nazivao ih je „bliznakinje" i pominjao jedan uragan i neke usne. I premda je sledeći stih protivrečio, ko je pažljivo čitao, mogao je da razume da su mrtve.

U drugom je pominjao neku Patrisiju i neku Karmen. Ova druga je, verovatno, pesnikinja Karmen Vilagran koja je nestala prvih dana decembra. Rekla je majci, sudeći po svedočenju ove pred crkvenim istražiocima, da treba da se nađe sa nekim prijateljem i posle toga se nije vratila. Majka je stigla da je pita koje taj prijatelj. Karmen je s vrata odgovorila da je pesnik. Kroz koju godinu, Vivijano O'Rajen utvrdio je identitet Patrisije; po njemu, reč je bila o sedamnaestogodišnjoj Patrisiji Mendes, polaznici književne radionice koju su vodili mladi komunisti, Patrisiji Mendes koja je nestala otprilike kada i Karmen Vilagran. Razlika između njih dveju bila je primetna, Karmen je čitala Mišela Leirisa na francuskom i pripadala je srednjo-

klasnoj porodici; osim što je bila mlađa, Patrisija Mendes bila je poklonik Pabla Nerude a njeni su bili proleter. Za razliku od Karmen, nije studirala, mada je planirala da jednom upiše pedagogiju; u međuvremenu je radila u prodavnici kućnih uređaja. Vivijano je posetio njenu majku i u jednoj staroj svesci mogao je da pročita nekoliko Patrisijinih pesama. Sudeći po Vivijanu bile su loše, na fonu najgoreg Nerude, nekakav metež između *Dvadeset ljubavnih pesama* i *Huškanja na niksonicid*,⁷ mada se između redova moglo pronaći nešto. Svežina, zapanjenost, žudnja za životom. U svakom slučaju, završavao je Vivijano pismo, ne gine niko samo zato što slabo piše, tim pre ako još nema ni dvadeset godina.

Na vazdušnoj izložbi El Kondor, Vajder je poručivao: *Šegrti vatre*. Generali u počasnoj loži mislili su -pretpostavljam: osnovano - da je to naziv za njegove devojke, njegove prijateljice ili možda grupni alias za neke kurve iz Talkauana. Međutim, najintimniji Vajderovi prijatelji znali su da je on upravo imenovao, zbirajući ih, mrtve žene. Ah potonji nisu znali ništa o poeziji. Ili su tako mislili. (Naravno da ih je Vajder ubeđivao da znaju, da znaju više od mnogih, na primer od pesnika i profesora, ljudi iz oaza ili iz bednih nevinih pustinja, ali ga njegovi pilićari nisu razumeli ili su u najboljem slučaju opraštajući mislili da im se poručnik sprda.) Ono što je Vajder činio avionom, za njih je sve vreme bilo opasan prizor, opasan u svakom smislu, ali ne i poezija.

Tih dana je učestvovao na još dve vazdušne izložbe, u Santjagu gde je ponovo pisao stihove iz Biblije i iz „čileanskog preporoda“, odnosno u Los Anđelesu (provincija Bio-Bio), gde je podelio nebo sa dva pilota koji su bili civili, a takođe i dosta stariji od njega, ljudi dugih karijera vazdušnih publicista sa kojima je u tamskom radu na nebu nacrtao veliku zastavu Čilea koja se čak povremeno vijorila.

O njemu su rekli (u nekim novinama, na radiju), da je sposoban za najveće podvige. Ništa mu nije moglo stati na put. Njegov instruktor na Akademiji izjavio je da je on i rođeni i učeni pilot, stručnjak sa instinktom, kadar da bez većeg napora upravlja lovačkim avionima i bombarderima. Školski drug na čijem je posedu nekoliko puta proveo odmor izjavio je da je Vajder na zaprepašćenje a kasnije i

srdžbu roditelja bez dozvole zbrkano pilotirao starim „pajperom“ i uspeo da aterira na uskom i izrovanom seoskom drumu. To leto, verovatno 1968. godine (jedno južnjačko leto koje je nekoliko meseci prethodilo nastanku u jednoj skromnoj pariškoj portirnici *Varvarskog pisma*, književnog pokreta koji će tokom poslednjih godina njegovog života imati odlučujuću ulogu), Vajder je proveo bez roditelja, bio je tada hrabar i stidljiv momčić (sudeći po školskom drugu) od koga se moglo očekivati svašta, bilo koja ekscentričnost, ma kakva eksplozija, ali koji je u isto vreme postizao da ga ljudi iz njegovog okruženja vole. Moja majka i baka su ga obožavale (veli školski drug), Vajder je po njima uvek izgledao pokislo, kao nezaštićen, do kostiju smokren kišom, ali i šarmantan.

Uprkos tome, promišlja li se Vajderova društvenost -imao je tamnih trenutaka: loša društva mračnih ljudi, parazita iz policijskih stanica ili iz podzemlja s kojima se povremeno napijao u noćnim izlascima ili izolovao u lokalima rđavog ugleda. Ali takvi trenuci zaista nisu, razmotre li se pažljivo, bili više od tamnih ali praktično neprimetnih *trenutaka*, koji niukoliko nisu oblikovali njegov karakter, a njegove manire još manje. To je bilo nešto nužno, dodavali su pojedini, za njegovu književnu karijeru u kojoj je stremio znanju i apsolutu.

Tu karijeru je u vreme koje se vraćamo, u dane vazdušnih izložbi, podržao izvesni Nikasio Ibakaće, jedan od najuticajnijih književnih kritičara u Čileu (nešto što u književnom smislu ne znači ništa, ali što je u Čileu, od vremena Alonea,⁸ značilo mnogo), staretinar i katolik dnevne mise, iako lični prijatelj Nerude i ranije Uidobra i prijatelj iz prepiske Gabrijele Mistral i bezrezervni poklonik Pabla de Roke i čovek koji je (sudeći po njemu samom) otkrio Nikanora Paru; čovek koji je, na kraju, znao engleski i francuski i krajem sedamdesetih umro od srčanog udara. U svojoj nedeljnoj kolumni u *El Merkuriju* podvrgao je neobičnu Vajderovu poeziju tumačenju. Tekst je poručivao da se nalazimo (mi, čileanski čitaoci) pred velikim pesnikom novih vremena. Kraj kolumne, kako je već običavao, posvetio je javnom savetovanju Vajdera, opsežnim kriptičkim i nece-lovitim komentarima o raznim izdanjima Biblije - i tu saznajemo da je Vajder, prvi put se ukazavši nad nebom Konsepsiona i Centrom La

Penja, koristio Vulgatu Latinu, koju je preveo na španski „po smislu i u skladu sa svetim očevima i katoličkim tumačima" Presvetli G. D. Felipea Sia de S. Migel, a objavio u više tomova izdavač Gaspar y Roig Editores, Madrid, 1852. tako kako mu je, rekao je Ibakaće, poverio sam Vajder u dugom večernjem telefonskom razgovoru u kom ga je Ibakaće pitao zašto nije koristio prevod velečasnog oca Sia, a Vajderov odgovor je bio: zato što latinski bolje optočuje nebo; iako je zapravo Vajder trebao da upotrebi reč „urezuje", latinski se bolje urezuje u nebo, što mu s druge strane nije smetalo da u sledećim nastupima koristi španski - navodeći, kako nije mogao manje, mnoga izdanja Biblije koja je spominjao Borhes, i čak Bibliju iz Jerusalima prevedenu na španski od Rajmunda Peljegrija i objavljenu u Valparaisu 1875. anatemisano izdanje koje je po Ibakaćeu predskazalo Rat Pacifika gde će za neku godinu sukobiti Čile sa Peruansko-bolivijanskim Savezom. A što se tiče saveta, upozoravao je

književno-životnog svaštara i skribomana, koji je u nekom trenutku raspolagao društvenom moći. Alone je, između ostalog, od 30-ih do 80-ih godina, kada je umro, pisao nedeljnu kolumnu u „El Merkuriju", tako da je lik Ibakaćeua možda zasnovan na njemu.

mladog pesnika na opasnosti „prerane slave", na neprikladnost književne avangarde „koja može da pomuti razumevanje granica poezije i slikarstva te pozorišta ili bolje rečeno likovnog performansa te scenskog performansa", na potrebu da ne odstupa od stalnog obrazovanja, naime, Ibakaće je dobronamerno savetovao Vajdera da ne prestane da čita. Čitajte, mladiću, kao da mu je govorio, čitajte engleske pesnike, francuske pesnike, čileanske pesnike i Oktavija Paza.

Ibakaćeova apologija, jedina koju je plodni kritičar posvetio Vajderu, ilustrovana je sa dve fotografije. Na prvoj se vide avion - ili će to pre biti sportski avion - i pilot, sred piste koja se skromno ali verovatno nazire kao vojna. Fotografija je snimljena sa izvesne udaljenosti, zbog čega se Vajderovo lice mutno vidi. Nosi kožnu jaknu sa krznenom kragnom, šapku Vazdušnih snaga Čilea, farmerke i čizme usklađene sa pantalonama. Legenda: *Poručnik Karlos Vajder na aerodromu Los Mulerosa*. Na drugoj fotografiji razaznaju se, sa više volje nego očiglednosti, neki od stihova koje je pesnik napisao na

nebu Los Anđelesa, nakon veličanstvenog tinskog crtanja čileanske zastave.

Nešto pre toga pušten sam iz centra La Penja na bezuslovnu slobodu, kao i većina nas koji smo se tamo zatekli. Prvih dana nisam se pomerio iz kuće, što je na kraju uzbunilo roditelje i nateralo dva mlađa brata da me sa svim mogućim razlozima prozovu kukavicom. Posle nedelju dana, posetio me je Vivijano O'Rajen. Imam, rekao je kada smo se osamili u mojoj sobi, dve vesti, jedna je dobra a druga loša. Dobra je bila da su nas izbacili sa univerziteta. Loša je da su skoro svi naši prijatelji nestali. Rekao sam mu da su verovatno privedeni ili, kao sestre Harmendija, otišli u kuće na selu. Ne, rekao je Vivijano, i bliznakinje su nestale. Kada je rekao „bliznakinje“, glas mu je zadrhtao. Ono što je usledilo teško je objasniti (iako je sve u ovoj priči teško objasniti), Vivijano se navalio na moja ramena (doslovno) dok sam sedeo pored nogu kreveta, i počeo neutešno da plače na mojim grudima. Isprva sam pomislio da je pretrpeo napad, udar. Kasnije sam shvatio, bez imalo sumnje, da nikada više nećemo videti sestre Harmendija. Na kraju je Vivijano ustao, približio se prozoru i nije mu trebalo mnogo da se povrati. Sve spada u domen pretpostavki, rekao mi je okrenut leđima. Da, rekao sam ne znajući na šta misli. Ima i treća vest, rekao je Vivijano, kada ih već nema manje. Dobra ili loša, pitao sam. Zaprepašćujuća, rekao je Vivijano. Samo napred, rekao sam, ali sam odmah dodao: ne, sačekaj, pusti da dišem, što je bilo kao da sam rekao pusti me da bacim poslednji pogled na sobu, kuću, lica mojih roditelja.

Te noći sam otišao sa Vivijanom kod Debele Posadas. Na prvi pogled nije se promenila ili je delovala čak kao da joj je bolje i da je živahnija. Hiperaktivna, sedela je čas u jednom, čas u drugom delu sobe, što je na duži rok kidalo živce onog ko bi joj pravio društvo. Nisu je izbacili sa univerziteta. Život je tekao dalje. Bilo je neophodno raditi stvari (ono šta se već moglo, premeštati vazu po pet puta za pola sata, da ne bi poludela) i pronaći svetlu stranu svake okolnosti, sagledavati ih jednu po jednu a ne, kako je bila navikla, svaku okolnost u isto vreme. I sazrevati. Ali, uskoro smo shvatili da je to stanje kod Debele bilo zapravo strah. Bila je uplašenija nego ikada. Videla sam Alberta, rekla mi je. Vivijano je klimnuo glavom, već je

znao priču i implicirao da sumnja u istinitost nekih njenih delova. Pozvao me je telefonom, rekla je Debela, želeo je da dođem kod njega. Rekao sam joj da nikada nije bio kod kuće. Pitala me je kako znam i nasmejala se. U njegovom glasu prepoznala sam pritajen ton pretnje, ali Alberto je uvek bio donekle kriptičan te nisam obraćala pažnju. Otišla sam da ga vidim, bila sam tačna. Stan je bio prazan. Nije bilo ni Ruis-Tagla? On je bio tamo, rekla je Debela, ali stanje bio prazan, nijednog komada nameštaja. Seliš li se, Alberto, rekla sam mu. Da, debeljuškasta, rekao mi je on, zar se to vidi? Bila sam mnogo nervozna, ali sam se suzdržala i rekla mu da se u poslednje vreme svi sele. Pitao me je ko su ti svi. Dijego Soto, rekla sam mu, otišao je iz Konsepsiona. Kao i Karmen Viljagran. I pomenula sam tebe (mene), ne znajući gde si tada bio, i sestre Harmendija. Mene nisi pomenula, rekao je Vivijano, o meni nisi rekla ništa. Ne, o tebi nisam rekla ništa. A šta je rekao Alberto? Debela me je pogledala i tek tada sam shvatio da nije bila samo inteligentna nego i jaka, i da je puno patila (ali ne zbog političkih pitanja, Debela je patila jer je težila više od osamdeset kilograma i jer je posmatrala spektakl, spektakl seksa, krvi i ljubavi sa sedišta, ne izlazeći na scenu, usamljena, sa oklopom). Rekao je da pacovi uvek beže. Ja nisam mogla da verujem u ono što sam tek čula i rekla sam mu, šta kažeš? Onda se Alberto okrenuo i široko se nasmejao. Gotovo je s tim, debeljuškasta, rekao mi je. Onda sam se uplašila i rekla mu da se okane zagonetki i da mi priča nešto zabavnije. Nemoj mi tvrdu igru, jebem ti mater, i odgovori mi kad ti se obratim. U životu nije bio toliko vulgaran, rekla je Debela. Alberto je ličio na zmiju. Ne: ličio je na egiptaskog faraona. Samo se nasmejao i nastavio da me posmatra iako sam na trenutke imala utisak da se pomera kroz prazan stan. Kako je mogao da se pomera ako je bio nepomičan? Sestre Harmendija su mrtve, rekao je. Kao i Viljagranova. Ne verujem, rekla sam. Zašto bi bile mrtve? Hoćeš da me uplašiš, drkadžijo? Sve pesnikinje su mrtve, rekao je. To je istina, debeljuco, i bilo bi dobro za tebe da mi veruješ. Sedeli smo na podu. Ja u uglu, a on u sredini dnevne sobe. Kunem ti se da sam pomislila da će da me tuče, da će me iznenada ščepati i početi da mi lupa petake. Na trenutak sam pomislila da će baš tamo po meni da se ispiški. Alberto me je sve vreme gledao s

visoka. Htela sam da ga pitam šta će biti sa mnom, ali nisam mogla da pustim ni glasa. Batali priče, prošaputala sam. Alberto me nije čuo. Delovao je kao da očekuje još nekog. Dugo nismo progovorili ni reči. Nehotice sam zatvorila oči. Kada sam ih otvorila, Alberto je stajao, oslonjen o vrata kuhinje, posmatrajući me. Bila si zaspala, Debela, rekao mi je. Jesam li hrkala, pitala sam ga. Da, rekao je, hrkala si. Tek tada sam shvatila da je Alberto prehladen. U ruci mu je bila ogromna žuta maramica sa kojom se dva puta oglasio. Imaš grip, rekla sam mu i osmehnula se. Kako si pogana, Debela, rekao je on, samo sam nazebao. Bio je to pravi trenutak da odem, te sam ustala i rekla da sam mu već dovoljno dosađivala. Ti mi nikada nisi dosadna, rekao je. Jedna si od retkih što me razumeju, Debela, a na tome sam zahvalan. Ali danas nemam ni čaj, ni vino, ni viski, ništa. Vidiš da se selim. Naravno, rekoh. Pozdravila sam ga rukom, što obično ne činim pod nekim stropom nego kad sam na vazduhu, i otišla sam.

I šta se desilo sa sestrama Harmendija, rekoh ja. Ne znam, rekla je Debela vraćajući se iz svoje priče, kako misliš da bih to mogla da znam? Zašto ti nije uradio ništa?, rekao je Vivijano. Pretpostavljam zato što smo zaista bili prijatelji, rekla je Debela.

Pričali smo još jako dugo. *Vajder*, sudeći po onom što nam je rekao Vivijano, znači „još jednom“, „isponova“, „nanovo“, „u povratku“, a u kontekstima koji se odnose i na budućnost - „uvek“, „sledeći put“. A po onom što mu je rekao prijatelj, Anselmo Sanhuan, bivši student nemačke filologije na Univerzitetu Konsepsiona, prilog *Wieder* i predlog u akuzativu *Wider* tek od XVII veka razlikuju se pravopisom, e da bi se potcrtala razlika u njihovom značenju. *Wider*, u staronemačkom *Widar* ili *Widari*, znači „kontra“, „nasuprot“, „prema“. I u vazduh je zarolao primere: *Widerchrist*, „antihrist“; *Widerhaken*, „hulja“, „kuka“; *Widerraten*, „razuveravanje“; *Widerlegung*, „apologija“, „opovrgnuće“; *Widerlage*, „ostruga“; *Widerklage*, „protivoptužba“, „konradenuncija“; *Widernatürlichkeit*, „čudovišnost“, „aberacija“. Sve su to reči za koje mu se činilo da mnogo otkrivaju. Štaviše, apsolviravši građu, govorio je da *Weide* znači „žalosna vrba“, a *Wed'den* - „pasti“, „nahriniti stoku“, „čuvati životinje koje pasu“, što ga je navodilo da pomisli na pesmu *Vukovi i ovce* Silve

Aseveda i na proročki karakter koji su mnogi pokušavali da u njoj pronađu. Uključujući i da je *Wed'den* moglo da se protumači i kao „uživati nastrano u posmatranju nekog objekta koji uzbuđuje našu seksualnost i(li) naše sadističke sklonosti“. A onda nas je Vivijano posmatrao širom otvorenih očiju i mi smo posmatrali njega, sve troje smo bili mirni, spojenih ruku, kao da smo razmišljali ili se molili. I zatim se vraćao na Vajdera, iscrpljen, užasnut, kao da je vreme prolazilo pored nas poput zemljotresa, i napominjao da se deda pilota *Wiedera* možda preživao *Weider* i da je u kancelarijama za emigraciju početkom veka jedna štamparska greška pretvorila njegovo prezime *Weider* u *Wieder*. Ovo u slučaju da se nije preživao Bajder, „častan“, „obazriv“, imajući na umu da se zubnounsveno V i usveno B često mešaju. A sećao se i da imenica *Widder* znači „ovan“ i horoskopski znak „Ovan“, i s tim bi već čovek mogao da izvuče sve zaključke koje želi.

Za dva dana je Debela nazvala Vivijana i rekla mu da je Alberto Ruis-Tagl - Karlos Vajder. Prepoznala ga je po fotografiji iz „El Merkurija“. U ovo ne treba imati mnogo vere, kako je učinio da primetim Vivijano, nekoliko nedelja ili meseci kasnije, budući da je fotografija bila mutna i nepouzdana. Na čemu je Debela zasnivala tvrdnju? Čini mi se, na sedmom čulu, rekao je Vivijano, ona veruje da se Ruis-Tagl može prepoznati po *držanju*. U svakom slučaju, u to vreme je Ruis-Tagl nestao zauvek i ostao je samo Vajder da osmisli naše bedne dane.

Vivijano je počeo da radi kao pomoćnik obučara. Obučarnica nije bila ni dobra ni loša, a nalazila se blizu centra, između knjižara u kritičnom stanju koje su jedna za drugom postupno zatvarale; drugorazrednih restorana čiji su konobari lovili klijente nasred ulice uz pomoć neverovatnih pozivnica ponešto pogrešnih informacija; te uskih i produženih, neznatno osvetljenih butika.

Naravno, nikada više nismo kročili u neku književnu radionicu. Vivijano mi je ponekad objašnjavao vlastite planove: želeo je da piše na engleskom narative čija fabula teče irskom ravnicom, želeo je da nauči francuski, barem da bi mogao da čita Stendala u originalu, sanjao je da provede godine zatvoren *unutar* Stendala (iako je, odmah pobijajući sebe, rekao da bi to bilo moguće sa Šatobrijanom,

Oktavijem Pazom XIX veka, ali ne i sa Stendalom, nikad sa Stendalom), na kraju je želeo da napiše knjigu, antologiju naci literatura dveju Amerika. Zamašnu knjigu, govorio je kada bih otišao da ga potražim na izlazu iz obučarnice, koja bi pokrivala sve manifestacije naci literature na našem američkom kontinentu, od Kanade (gde su Kvebečani mogli da mu budu od svestrane koristi) do Čilea, gde će se sigurno pronaći za svakog ponešto. U međuvremenu, nije zaboravljao na Karlosa Vajdera i sa strašću i posvećenošću filateliste skupljao je sve što bi se pojavilo o njemu i njegovom delu.

Ako me sećanje ne vara, tekla je 1974. godina. Jednog lepog dana, štampa nas je obavestila da je Karlos Vajder, uz podršku raznih privatnih donatora, odleteo na Južni pol. Putovanje je bilo složeno i zastajanjima izranjavano, ali u koje god mesto da je sleteo, pisao je svoje pesme po nebu. Bile su to pesme novog, železnog razdoblja za čileansku rasu, govorili su njegovi obožavaoci. Vivijano je pratio putovanje, korak po korak. Mene, istinski, više nije toliko interesovalo šta je mogao da uradi ili da prestane da radi taj poručnik Vazdušnih snaga. Jednom mi je Vivijano pokazao fotografiju koja je bila mnogo kvalitetnija od one na kojoj je Debela mislila da je prepoznala Ruis-Tagla. U stvari, Vajder i Ruis-Tagl su ličili, ali jedino o čemu sam tada razmišljao bilo je da napustim državu. Izvesno je da, koliko na fotografiji toliko u izjavama, više nije ostalo ništa od onog promišljenog, odmerenog, očaravajuće nesamopouzdanog (uključujući i autodidaktičnog) Ruis-Tagla. Vajder je bio oličenje samopouzdanja i odvažnosti. Govorio je o poeziji (ne o čileanskoj ili latinoameričkoj, nego o poeziji i tačka) sa autoritetom koji je razoružavao svakog sagovornika (iako moram da primetim da su njegovi sagovornici iz tog doba, novinari zavisni od novog režima, bili nesposobni da protivureče oficiru naših Vazdušnih snaga) i iako bi neko transkribujući njegove reči prepoznao diskurs pun neologizama i rogotnosti, nešto svojstveno našem zlosrećnom jeziku, ipak bi se divio njegovoj snazi, čistoći i ukupnom sjaju tog diskursa, refleksa dosledne volje.

Pre nego što je napravio poslednji veliki skok (iz Punta Arenasa u antarktičku bazu Artura Prata), u njegovu čast je organizovana večera u restoranu u gradu. Sudeći po pričama, Vajder je popio više nego što je nameravao, i opalio šamar pomorcu koji nije iskazao

dužni respekt dami o kojoj su kružile razne verzije; sve su podudarne u tome da je organizatori nisu pozvali i da je niko od zvanica nije poznavao; jedino valjano objašnjenje njenog prisustva bilo je da se slučajno provukla ili da je došla sa Vajderom. On joj se obraćao sa „moja damo" ili „moja kurtizano". Žena je imala oko dvadeset pet godina, bila je visoka, dobro građena i crnokosa. U nekom trenutku omaž večere, moguće za vreme dezerta, doviknula je Vajderu: Karlos, sutra ćeš poginuti! To se svima učinilo gestom najgoreg ukusa. Tada se dogodio incident sa pomorcem. Posle toga su držani govori a sutra ujutro, posle tročasovnog ili četvoročasovnog spavanja,

Vajder je odleteo na Južni pol. Let je bio bogat nezgodama i više nego jednom zamalo da se obistini prognoza nepoznate, koju svakako niko od zvanica nikada više nije video. Kada se vratio u Punta Arenas, Vajder je izjavio da je najveća opasnost po njega bila tišina. Pred glumljenim ili stvarnim čuđenjem novinara, objasnio je da su tišina bili talasi Kabo de Omosa koji su rastezali svoj jezik do kabine aviona, talasi kao ogromni melvilovski kitovi ili kao odsečene ruke koje su pokušavale da ga dodirnu tokom čitavog puta, ali tihe, ućutkane, kao da je na onim prostranstvima zvuk bio ekskluzivno svojstvo muškaraca. Tišina je kao lepra, izjavio je Vajder, tišina je kao komunizam, tišina je kao beli ekran koji valja ispuniti sadržajem. A ako ga ispuniš sadržajem, ništa loše više ne može da ti se dogodi. Ako si čist, ništa loše više ne može da ti se dogodi. Ako nemaš straha, ništa loše više ne može da ti se dogodi. Sudeći po Vivijanu, čist opis anđela. Jednog okrutno humanog anđela, pitao sam. Ne, glupane, odgovorio je Vivijano, anđela naše nesreće.

Na prozirnem nebu baze Arturo Prat, Vajder je napisao ANTARKTIK JE ČILE i bio je sniman i fotografisan. Napisao je i druge stihove, stihove o beloj neutrali i crnoj neutrali, o čeliku, o onom, skrivenom, o osmehu otadžbine, iskrenom, nežnom, svetio obojenom, osmehu *sličnom oku*, osmehu koji nas zapravo posmatra, a onda se vratio u Konsepsion te produžio za Santjago, gde se pojavio na televiziji (na silu sam video prilog: Vivijano nije imao TV u pansionu u kom je živeo i zato je došao kod mene) i, da, Karlos Vajder jeste bio Ruis-Tagl (kako je šmekerski prozvati se Ruis-Tagl,

rekao je Vivijano, našao je dobro prezime), a ako to nije bio, tako se samo meni učinilo, TV mojih roditelja bio je crno-beli (moji roditelji bili su srećni što je Vivijano kod nas, što sa nama gleda televiziju i večera, kao da su predosetili da ću da odem i da više nikada neću imati prijatelja kakav je on) a bledilo Vajdera (fotogenično bledilo) činilo ga je sličnim ne samo kuleru od Ruis-Tagla, nego i drugim kulerima, drugim licima, drugim neviđenim pilotima koji su takođe leteli iz Čilea na Antarktiku i sa Antarktiku u Čile u avionima za koje je ludi Norberto usred noći govorio da su lovci meseršmit, eskadrila meseršmita pobjeglih iz Drugog svetskog rata. Ali Vajder, kao što smo već znali, nije leteo u eskadrili. Vajder je leteo u malom avionu i leteo je sam.

Priča o Huanu Stajnu, direktoru naše književne radionice, neumerena je kao i Čile onog vremena.

Rođen 1945. u trenutku vojnog puča imao je dve objavljene knjige, po jednu u Konsepsionu (u tiražu od 500 primeraka) i Santjagu (u tiražu od 500 primeraka), koje ukupno nisu brojale više od pedeset stranica. Njegove pesme su kratke, pisane pod jednakim uticajem Nikanora Pare i Ernesta Kardenala, što je bio slučaj za većinu pesnika njegove generacije, te pod uticajem laričkog dela poezije Horhea Tejljera, mada nam je Stajn preporučivao da više čitamo Lina nego Tejljera. Njegov ukus neretko se razlikovao od našeg, čak je bio antagonističan: nije cenio Horhea Kaseresa (čileanskog nadrealistu koga smo mi obožavali), ni Rosamela del Valjea, ni Angitu. Voleo je Pesou Velisa (neke njegove pesme znao je napamet), Magaljane-sa Mura (izlišnost koju smo kompenzovali čestim čitanjem poezije zastrašujućeg Braulija Arenasa), geografske i gastronomske pesme Pabla de Roke (koje smo mi - a kada kažem mi, sada uviđam, čini mi se da mislim samo na Vivijana O'Rajena i sebe, ostale sam zaboravio, pa tako i njihove književne afinitete i književne fobije - izbegavali kao što neko izbegava predubok grob, a i uvek je poželjnije čitati Rablea), ljubavnu poeziju Nerude i *Otpor na zemlji* (koji je kod nas, sa neruditom od najranije mladosti, uzrokovao radost i ekceme na koži). Podudarali smo se u čitanju već pomenutih Pare, Lina i Tejljera, mada sa sumnjom i rezervom spram pojedinih delova njihovih opusa (objavljivanje knjige *Artefakti*, koja je nas oduševila, potakla je Stajna da, sa mešavinom prezira i kolebljivosti, napiše pismo starom Nikanoru optužujući ga za šale koje je sebi u toj knjizi dozvolio u odlučujućem trenutku za revolucionarnu borbu u Latinskoj Americi; Para mu je otpisao razglednicom sa motivom naslovne strane „Artefakata“, poručujući mu da se ne sekira, pošto niko ne čita, ni levica ni desnica, a Stajn je, tako mi je rekao, sa naklonošću sačuvao razglednicu), a voleli smo i Armanda Uribea Arsa, Gonsala Rohasa i neke pesnike iz Stajnovе generacije, naime rođene četrdesetih, koje smo marljivo čitali više zbog fizičke blizine nego po

estetskim sklonostima, ali koji su od svih pesnika na nas verovatno najviše uticali. To su Huan Luis Martines (koji nam se činio kao mala magnetska igla izgubljenog smera u ovoj državi), Oskar An (koji se rodio krajem tridesetih, ali je s njime stvar bila ista), Gonsalo Miljan (koji nam je dva puta u radionici čitao svoje pesme, sve kratke, ali ih je bilo *vrlo mnogo*), Klaudio Bertoni (koji je bio kao da je iz naše generacije, generacije rođene pedesetih), Hajme Kesada (koji se jednom napio s nama i počeo da, sve klečeći, iz sve snage izgovara neku devetnicu), Valdo Rohas (koji se prvi distancirao od modela „lake poezije“ koja je, zahvaljujući Pari i Kardenalu, u jednom trenutku napravila kaos) i, naravno, Dijego Soto, za Stajna najbolji pesnik njegove generacije, a za nas *jedan* od dvojice najboljih. Drugi je bio Stajn.

Često smo išli do njega, Vivijano i ja, u kućicu kolu je Stajn iznajmio još kao student na Univerzitetu Konsepsiona i u kojoj je ostao i kao profesor istog univerziteta. Kuća je bila punija mapa nego knjiga. To je bilo prvo što je privuklo Vivijanovu i moju pažnju, Videti kod njega tako malo knjiga (poređenja radi, kuća Dijega Sota ličila je na biblioteku) a tolike mape. Mape Čilea, Argentine, Perua, mape Kordiljera na Andima, mapa drumova Srednje Amerike koju nikada više nisam video, a koju je objavila neka američka protestantska crkva, mape Meksika, mape osvajanja Meksika, mape meksičke revolucije, mape Francuske, Španije, Nemačke i Italije, mapa engleskih vozova i mapa putovanja vozom engleske književnosti, mape Grčke i Egipta, Izraela i Bliskog Istoka, starog i modernog Jerusalima, Indije i Pakistana, Burme, Kampučije, mapa planina i reka Kine i jednog šintoističkog hrama u Japanu, mapa pustinje u Australiji i jedna Mikronezije, mapa Ostrva Paskva i mapa grada Puerto Mont, na jugu Čilea.

Imao je mnogo mapa, što je i svojstveno onima koji gorljivo žele na put a još uvek nisu mrdnuli iz zemlje.

Pored mapa, uokvirene i obešene na zid bile su dve fotografije, obe crno-bele. Na jednoj su se videli čovek i žena kako sede na vratima njegove kuće. Čovek je ličio na Huana Stajna, plava slamnata kosa i plave oči okružene dubokim podočnjacima. To su, rekao nam je, moji roditelji. Druga je bila portret - zvanični portret - generala Crvene

vojske zvanog Ivan Černjakovski, po Stajnu, najboljeg generala u Drugom svetskom ratu. Vivijano, koji se razumeo u te stvari, pomenuo je Žukova, Konjeva, Rokosovskog, Vatutina, Malinovskog, ali Stajn je bio nepokolebljiv: Žukov je bio briljantan i hladan, Konjev je bio tvrd tip, najverovatnije kurvin sin, Rokosovski je imao talenta i imao je Žukova, Vatutin je bio dobar general ali ne bolji od nemačkih generala protiv kojih se borio, za Malinovskog se moglo reći gotovo isto, a nijedan se nije mogao uporediti sa Černjakovskim (možda i jeste, ako bi se u jednu osobu spojili Žukov, Vasiljevski i tri najbolja komandanta oklopnih trupa). Černjakovskog je krasio prirodan talent (ako je to moguće u umetnosti ratovanja), njegovi su ga voleli (onoliko koliko već vojnici mogu da vole svog generala), a osim toga bio je mlad, najmlađi od generala neke vojske (takozvana „lica“ u Sovjetskom Savezu) i jedan od retkih visokih oficira koji je poginuo u prvim borbenim redovima, 1945. kada je rat već bio dobijen, kao 39-godišnjak.

Ubrzo smo shvatili da je između Stajna i Černjakovskog bilo nešto više od divljenja sovjetskom generalu za nadarenost za strategiju i taktiku. Jednog popodneva, dok smo pričali o politici, pitali smo ga kako je bilo moguće da se on, kao trockista, spusti toliko da traži od sovjetske ambasade generalovu fotografiju. To smo se šalili, ali je Stajn shvatio ozbiljno, i nevino je priznao da je fotografija poklon njegove majke, koja je bila u srodstvu sa Černjakovskim. Tražila ju je od ambasade pre mnogo godina, u svojstvu direktne herojeve rođake. Kada je napustio porodičnu kuću da bi studirao u Konsepsionu, majka mu je poklonila fotografiju, ne rekavši mu ništa. Kasnije je pričao o Černjakovskima iz Sovjetskog Saveza, ubogim ukrajinskim Jevrejima, i o različitim sudbinama koje su ih rasule duž sveta. Ono što nam je bilo jasno jeste da je otac njegove majke bio brat generalovog oca, što je Stajna činilo sestrićem Černjakovskog. Stajnu smo se već divili, rekao bih bezuslovno, ali od tog saznanja, našem divljenju više nije bilo granica. O Černjakovskom smo pak sa godinama saznali više toga: da je bio šef jedne oklopne divizije, tokom prvih meseci rata, 28 divizije bojnih kola, da se borio, uvek se povlačeći, u baltičkim državama i u zoni Novgoroda, da je potom bio na tapetu dok mu nisu dali komandu nad korpusom (što je u sovjet-

skoj vojnoj terminologiji ekvivalent diviziji) u oblasti Voronježa, podređenu komandi nad 60 armijom (što je u sovjetskoj vojnoj terminologiji ekvivalent korpusu) dok tokom ofanzive nacista 1942. godine nisu smenili komandanta 60 armije i ponudili komandu njemu, najmlađem oficiru, provocirajući opštu zavist i neraspoloženje, da je bio pod komandom Vatutina (u to vreme pod komandom Voronješkog fronta, što je u sovjetskoj vojnoj terminologiji ekvivalent armiji, ali mislim da sam to već rekao) koga je poštovao i cenio, da je pretvorio 60 armiju u nepobedivu ratnu mašinu, nezadrživo napredujući ruskom a potom i ukrajinskom teritorijom, da je 1944. unapređen u komandanta fronta, Trećeg beloruskog fronta koji je tokom ofanzive 1944. zaslužan za slom Grupe armija Centar - koja je podrazumevala četiri nemačke armije - koja je bila verovatno najveći od svih nacističkih udara tokom Drugog svetskog rata, gori od opsade Staljingrada ili od iskrcavanja na Normandiju, gori od Operacije Kobra ili od Forsiranja Dnjepra (gde je on učestvovao), gori od kontraofanzive Ardena ili od borbe kod Kurska (u kojoj je učestvovao). Saznali smo takođe da se među ruskim formacijama koje su činile deo Operacije Bagratjon (uništenje Grupe armija Centar) ubedljivo isticao Treći beloruski front, čije je napredovanje bilo nezadrživo i neviđeno brzo, da su prvi stigli do Istočne Pruske, da je Černjakovski izgubio roditelje još kao momčić, da je živeo u kućama koje nisu bile njegova kuća i sa porodicama koje nisu bile njegova porodica, da je trpeo poruge i poniženja kakve trpe Jevreji, da je dokazao onima koji su ga prezirali ne samo da im je bio ravan nego i mnogo bolji, da je kao dečak video kako Petljurini sledbenici (ukrajinski nacionalisti) muče i pokušavaju da ubiju njegovog oca u zaseoku Verbovo (gde se bele kućice raspisuju padinama nežnih brežuljaka), da je njegovo odrastanje bilo mešavina Dikensa i Makarenka, da je u ratu izgubio brata Aleksandra i da su vest o tome krili od njega čitavo jedno popodne i jednu noć, pošto je Ivan Černjakovski vodio još jednu ofanzivu, da je stradao sam nasred drumu, da je dva puta bio heroj Sovjetskog Saveza, da je dobio Lenjinov orden, četiri odlikovanja Crvene zastave, dva ordena Suvotov Prvog stupnja, orden Kutuzov Prvog stupnja, orden Bogdana Hmelnickog Prvog stupnja i brojne medalje, da su njemu u počast na inicijativu Vlade i Partije izgrađeni

spomenici u Vilnusu i Vinici (prvi danas sigurno više ne postoji, drugi je verovatno takođe srušen), da se grad Insterburg u staroj Istočnoj Pruskoj sada zove, njemu u čast, Černjakovsk, da kolhoz zaseoka Verbovo u okrugu Tomašpoljskom takođe nosi njegovo ime (danas više ne postoje ni kolhozi) i da je u zaseoku Oksanino u okrugu Umanskom unutar Čerkezije izlivena počasna bronzana bista velikom generalu (kladim se u honorar da je bronzana bista sklonjena; danas za heroja važi Petljura, a sutra ko zna). Na kraju, kako kaže Vivijano citirajući Paru: tako prolazi slava sveta, bez slave, bez sveta, bez bednog sendviča sa mortadelom.

Ali sigurno je da je portret Černjakovskog, uokviren na pretenciozan način, bio u kući Huana Stajna, i to je verovatno mnogo važnije (usudio bih se da kažem: neuporedivo važnije) od bisti i gradova nazvanih po njemu i neizbrojnih loše asfaltiranih ulica Černjakovski u Ukrajini, Belorusiji, Litvaniji i Rusiji. Ne znam šta će mi fotografija, rekao nam je Stajn, valjda zato što je to jedini jevrejski general od izvesne važnosti u Drugom svetskom ratu i zato što je tragično stradao. Iako će pre biti da sam je sačuvao zato što mi ju je poklonila majka kada sam odlazio od kuće, kao neku vrstu enigme: nije mi rekla ništa, samo mi je poklonila portret, šta je želela time da mi poruči? Poklanjanje fotografije bilo je izjava ili početak dijaloga? I tako dalje, i tako dalje. Sestrama Harmendija fotografija černjakovskog izgledala je užasno pre nego ikako drugačije i volele bi da su umesto nje mogle da vide okačen portret Bloha, koji im se činio odista dobar momak, ili portret

Majakovskog, idealnog ljubavnika. Šta traži potomak Černjakovskog u književnim radionicama na jugu Čilea, pitao se Stajn ponekad, prvenstveno kada je bio pijan. U drugim prilikama je govorio kako će da iskoristi okvir da umetne fotografiju na kojoj Vilijam Karlos Vilijams opremljen priborom varoškog lekara - naime sa crnim koferčićem, stetoskopom koji je višak kao što je to dvoglava aždaja; gotovo ispada iz džepa stare jakne izlizane zbog godina ali udobne i delotvorne protiv hladnoće - korača nekim dugačkim i spokojnim pločnikom oivičenim drvenim rešetkastim ogradama u belom ili obojenim zeleno ili crveno, iza kojih se nazim malena dvorišta ili maleni delovi niske trave - i neki prljavi kosač trave usred

rada. Vilijams je u šeširu kratkog oboda, tamne boje, i sa veoma čistim, gotovo kristalno čistim naočarima, ali taj sjaj nije od onih kakvi pobuđuju eksces ili ekstreme, autor niti je vrlo srećan niti posebno tužan ali je svakako zadovoljan (možda zato što mu je toplo u jakni, možda zato što zna da pacijent koga posećuje neće umreti) dok pešači mimo, recimo u šest predveče jednog zimskog dana.

Ali Stajn nikada nije zamenio portret Černjakovskog navodnom fotografijom Vilijama Karlosa Vilijamsa. Prema izvornosti potonje, neki članovi radionice, uključujući povremeno i Stajna, imali su izvesne rezerve. Sudeći po sestrama Harmendija, više nego na Vilijama Karlosa Vilijamsa čovek sa fotografije ličio je na predsednika Trumana prerušenog *u nešto*, ne nužno u lekara, dok je inkognito pešačio ulicama rodne varoši. Za Vivijana, posredi je bila majstorska montaža: lice je pripadalo Vilijamsu, telo nekom drugom, možda upravo varoškom lekaru, a donji deo fotografije bio je svojevrsan kolaž: drvene ograde s jedne strane, niska trava i travoseča s druge, ptičice nad ogradama i čak nad marljivim travosečom, otvoreno siva boja smrkavanja - sve to je po njemu poticalo sa osam ili devet različitih fotografija. Stajn nije znao šta da kaže iako je dopuštao sve mogućnosti. U svakom slučaju ju je zvao „fotografija doktora Vilijamsa“ i nije patio zbog njene sumnjive autentičnosti (ponekad ju je zvao fotografija doktora Normana Rokvela ili fotografija doktora Vilijama Rokvela). Bila je to bez sumnje jedna od stvari koju je najviše cenio, što nikog ne treba da čudi, budući da je Stajn bio siromašan i da je malo šta imao. Jednom prilikom (dok smo diskutovali o lepoti i istini), Veronika Harmendija ga je pitala šta vidi u fotografiji Vilijamsa ako je već gotovo sigurno da na njoj nije Vilijams. Sviđa mi se ta fotografija, dopustio je Stajn, sviđa mi se da mislim da je na njoj Vilijam Karlos Vilijams. Ali iznad svega, dodao je posle nekoliko minuta, dok smo mi već prešli na Gramšija, volim spokoj te fotografije, izvesnost da Vilijams radi svoj posao, da ide prema svom poslu, pešačeći mirnim pločnikom, bez žurbe. Čak je kasnije, dok smo mi pričali o pesnicima i Pariškoj komuni, rekao: *ne znam*, gotovo šapatom, i mislim da ga niko nije čuo.

Posle vojnog puča, Stajn je nestao i dugo vremena Vivijano i ja smo ga smatrali mrtvim.

Zapravo, svi su ga smatrali mrtvim, svima se činilo prirodno da je judeoboljševički kurvin sin ubijen. Jednog kasnog popodneva Vivijano i ja smo se približili njegovoj kući. Plašili smo se da pokucamo na vrata jer smo u našoj paranoji zamišljali da je kuća mogla da bude nadgledana i čak da bi vrata mogao da nam otvori policajac, da nas pozove unutra i nikada nas ne pusti napolje. Tako da smo napravili tri ili četiri kruga ispred kuće i, ne videvši svetla, udaljili se sa teškim osećanjem sramote i, u isto vreme, pritajenog olakšanja. Nedelju dana kasnije, bez prethodnog dogovora, ponovo smo otišli do Stajna. Na naše kucanje niko nije odgovorio. Jedna žena nas je mrko pogledala sa prozora susednog doma, i ta scena, osim što nas je podsetila na neodređene trenutke iz nekih filmova, povećala je osećanje samoće i napuštenosti koje je u nama budila ne samo Stajnova kuća nego i čitava ulica. Treći put kada smo otišli, otvorila nam je vrata mlada žena, u pratnji dvoje dece, ne starije od tri godine: jedno je hodalo a drugo puzilo. Rekla je da tu sada žive ona i muž, da prošlog zakupca nije upoznala i da, ako želimo da saznamo nešto više, razgovaramo sa vlasnicom. Bila je to simpatična žena. Dozvolila nam je da uđemo i ponudila nas čajem a Vivijano i ja smo odbili. Ne bismo da smetamo, rekli smo. Sa zidova su nestale mape i fotografja generala Černjakovskog. Bio je to vaš dragi prijatelj koji je iznenada nestao, ne upozorivši vas, rekla je žena sa osmehom. Da, rekli smo, nešto tako.

Nedugo posle toga definitivno sam napustio Čile.

Ne sećam se da li sam živeo u Meksiku ili u Francuskoj kada sam primio veoma kratko Vivijanovo pismo, sačinjeno u telegrafskom stilu, gotovo u formi enigme ili nonsensa (ali u kom se naziralo, ako ništa drugo, Vivijanovo dobro raspoloženje), praćeno novinskim isečkom, verovatno iz jednog dnevnog lista iz Santjaga. U isečku je aludirano na razne „čileanske teroriste" koji su ušli u Nikaragvu preko Kostarike sa trupama sandinista. Jedan od njih bio je Huan Stajn.

Od tada, vesti o Huanu Stajnu nisu nedostajale. Pojavljivao se i iščezavao kao priviđenje na svim meslima gde je bilo sukoba, na svim mestima gde su očajni, velikodušni, poludeli, hrabri, prezrivi Latinoamerikanci uništavali i rekonstruisali i ponovo uništavali

stvarnost, sa krajnjom namerom koja je bila osuđena na propast. Video sam ga u dokumentarnom filmu o zauzimanju Rivasa, grada na jugu Nikaragve, kose ošišane na oštro, mršavijeg nego pre, obučenog dopola vojnički, a dopola u maniru profesora kakvog letnjeg univerziteta, pušio je na lulu i nosio žicom pričvršćene naočare slomljenih stakala. Vivijano mi je poslao isečak u kom je pisalo da se Stajn sa još pet bivših aktivista MIR-a bori u Angoli protiv Južnoafrikanaca. Kasnije su mi stigle fotokopije dveju stranica iz nekog meksičkog časopisa (tada sam *sigurno* bio u Parizu) na kojima su popisane razlike između Kubanaca u Angoli i nekih internacionalnih grupa, između ostalog dvojice čileanskih avanturista, jedinih preživelih (po njima, i razgovoru sa novinarom, pretpostavljam da su bili u baru u Luandi iz čega izvodim i da su bili pijani) iz takozvane grupe Leteći Čileanci, a to me je ime podsetilo na cirkus *Ljudski orlovi* i njegove beskrajne godišnje turneje po jugu Čilea. Stajn je, naravno, bio jedan od preživelih mirista. Pretpostavljam da je odande otišao u Nikaragvu. U nekim trenucima mu se u Nikaragvi gubi svaki trag. Jedan je od zamenika gerilskog šefa - sveštenika koji gine u zauzimanju Rivasa. Potoni vodi bataljon ili brigadu ili je drugi vođa nečega ili se vraća u pozadinu da obučava guštere. Ne učestvuje u trijumfalnom pohodu na Managvu. Na neko vreme još jednom nestaje. Priča se da je član komande koja u Paragvaju ubija Somosu. Priča se da se pridružio kolumbijskoj gerili. Čak se priča da se vratio u Afriku, da je u Angoli ili u Mozambiku ili u namibijskoj gerili. Živi opasno i, kao u vesternu, još nije izliven metak koji bi mogao da mu presudi. Ali vraća se u Južnu Ameriku i na neko vreme se utvrđuje u Managvi. Po Vivijanu, jedan argentinski pesnik, s kojim se dopisivao, rekao mu je da je na recitalu argentinske, urugvajske i čileanske poezije koji je organizovao taj pesnik (izvesni Di Anheli) u Kulturnom centru Managve, jedan od prisutnih, „neki plavi, visoki tip sa cvikerima", napravio nekoliko opaski o čileanskoj poeziji, o kriterijumu za odabir pročitanih tekstova (organizatori, a među njima i Di Anheli, zbog političkih motiva su stavili veto na mogućnost uvrštenja pesama Nikanora Pare i Enrikea Lina), rečju, posrao se na protagoniste recitala, barem što se tiče čileanske poezije, ali to da, nastupio je veoma pribrano, nimalo nasilno, rekao bih - govorio je Di Anheli -

sa mnogo ironije i nešto tuge ili umora, ko će ga znati. (U zagradi, taj Di Anheli, među bezbrojnim epistolarnim odašiljačima koji su iz obučarnice u Konsepsionu povezivale Vivijana sa svetom, spadao je u najbesramnije, najciničnije i najzabavnije; tipičan ambiciozni levičar, ali u stanju da se izvini zbog vlastitih propusta i ekscesa svih vrsta; njegove greške su, po Vivijanu, bile antologijske a njegov tužni život umetnut u epohu Staljina bez sumnje bi mogao da posluži kao model za jedan veliki pikarski roman. Bolje bi mu išlo, govorio je Vivijano, u desnici, ali zbog nekih tajnovitih razloga, porodica Di Anheli čini levičarsku legiju; ako ništa, govorio je, još uvek se ne bavi književnom kritikom, no sve je promenljivo. Zapravo, tokom užasne decenije osamdesetih bacio sam pogled na neke meksičke i argentinske časopise i našao nekoliko Di Anhelijevih kritičkih radova. Mislim da je napravio karijeru. Tokom devedesetih nisam nabasao na njegovo pero, ali stvar je možda u tome što poslednjih godina čitam sve manje časopisa). Dakle, Stajn se vraćao u Južnu Ameriku. I bio je, sudeći po Vivijanu, isti onaj Huan Stajn iz Konsepsiona, isti onaj sestrić Ivana Černjakovskog. Tokom nekog vremena, vremena previše produženog izdisanja, viđan je na mestima na kakvima je održan rečeni recital pesnika Kono Sura, na slikarskim izložbama, u društvu Ernesta Kardenala (dva puta), na jednoj pozorišnoj predstavi. Onda nestaje i više nikada nije viđen u Nikaragvi. Nije otišao daleko. Neki kažu da je sa gvatemalskom gerilom, drugi tvrde da se bori pod zastavom Fronta Farabundo Marti.¹² Vivijano i ja smo se

Organizacija nazvana po Farabundu Martiju, koji je 1932. zajedno sa radnicima i seljacima iskoristio vulkanska erupciju Isalka da pokuša da promeni salvadorsko društvo, što se okončalo masakrom nad 30. 000 radnika i seljaka. Front Farabundo Marti ili FMLN (Frente Farabundo Marti para la Liberacion složili u mišljenju da je gerila takvog imena zaslužila Stajna na svojoj strani. Iako bi Stajn verovatno ubio vlastitim rukama (njegovo zverstvo i neprijatan karakter su sa sve većom udaljenošću narastali i mutirali kao kod kakvog lika iz holivudskog filma) odgovorne za smrt Rokea Daltona.⁹ Kako staviti u jedan te isti san ili jedan te isti košmar Černjakovskog sestrića, judeoboljševika iz šuma na jugu Čilea, sa kurvinim sinovima koji su ubili Rokea Daltona *na spavanju*, da bi završili diskusiju i jer je tako odgovaralo njihovoj revoluciji? Nikako. Ali je sigurno da je Stajn tamo. I učestvuje u raznim ofanzivama i ad hoc udarima i jednog lepog dana nestaje, ovaj put zasnagda. Tada sam već živeo u

Španiji, radio nezahvalne poslove, nisam imao televizor niti baš često kupovao novine. Sudeći po Vivijanu, Huan Stajn je ubijen za vreme poslednje ofanzive FMLN, koja je zauzela neke kvartove San Salvadora i imala dobru obaveštajnu mrežu. Sećam se da sam video isečke tog dalekog rata u barovima u Barseloni u kojima sam jeo ili pio, ali mada su ljudi gledali televiziju, buka razgovora ili lupnjava pribora o tanjire koji su donošeni i odnošeni sprečavali su da se čuje sve drugo. Čak i prizori koje čuvam u sećanju (prizori koje su snimili ratni dopisnici) magloviti su i ispresecani. Potpuno jasno pamtim samo dve stvari: barikade po ulicama San Salvadora, najjadnije moguće, pre naslage nabacane iz zezanja nego barikade, te nisku, tamnu i hladnokrvnu figuru jednog od komandanata FMLN. Nazivao se komandant *Ahil* ili komandant *Odisej* i znam da je ubijen ubrzo nakon što je dao izjavu za televiziju. Sudeći po Vivijanu, svi komandanti te očajničke ofanzive nosili su imena grčkih junaka i polubogova. Kako se zvao Stajn - komandant *Patroklo*, komandant *Hektor*, komandant *Paris*? Ne znam. *Eneja* svakako ne, kao ni *Odisej*. Posle borbe, dok su prikupljali leševe iskrasao je visoki i plavi čovek. U arhivima policije pohranjen je površan opis: ožiljci na nadlakticama i nogama, stare rane, a na desnoj nadlaktici tetovaža propnutog lava. Dobar kvalitet tetovaže. Umetnički ručni rad, živa istina, od onih kakvih nema u El Salvadoru. U Direkciji informacija policije nepoznati plavušan figurira pod imenom Hakobo Sabotinski, državljanin Argentine, stari član ERP-a.

Mnogo godina kasnije, Vivijano je otišao u Puerto Mont da potraži kuću roditelja Fluana Stajna. Nije našao nikoga pod tim prezimenom. Bili su jedan Stoun i dva Stajnera i tri Stina, najbliži rođaci. Stoun ga je odmah odjebao. Vivijano je posetio dvojicu Stajnera i trojicu Stinovih. Potonji su malo šta imali da mu kažu, nisu bili Jevreji, ništa nisu znali ni o kakvoj porodici Stajn ili Černjakovski, pitali su Vivijana da li je Jevrej i ima li u poslu kojim je došao kakvog novca. Pretpostavljam da je u tom razdoblju Puerto Mont bio u punom ekonomskom razvoju. Stajnerovi jesu bili Jevreji, ali poreklom iz Poljske, ne iz Ukrajine. Prvi Stajner, visoki i mršavi inženjer agronomije, nije bio Vivijanu od značajnije pomoći. Druga Stajnerova, strina potonjeg i profesorica klavira na Liceju, selila se neke udovice Stajner koja se

1974. preselila u Ljankiue. Ali ova gospođa, tvrdila je pijanistkinja, nije bila Jevrejka. Pomalo zbunjeni Vivijano oputovao je u Ljankiue. Pomislio je da je profesorica klavira sigurno pomešala udovicu Stajn sa nekim, pošto ova nije prakticovala judaizam. Poznajući Huana Stajna i njegove pretke (ujaka-generala Crvene armije) ne čudi ako je i ona bila ateista.

Nije mu bilo mnogo teško da u Ljankiueu pronađe kuću udovice Stajn. Bila je to zelena kućica u okolini varoši. Kada je zaobišao ulaznu rešetku, dočekao ga je prijateljski raspoložen pas, beo i sa crnim mrljama, nalik minijaturnoj kravi. Za neko vreme, nakon što je dotakao prekidač koji je zvučao doslovno kao zvono ili je možda i bio zvono, vrata je otvorila žena od nekih trideset pet godina, jedna od najlepših koju je Vivijano ikada video.

Pitao ju je živi li tu udovica Stajn. Živela je, ali tome ima mnogo, odgovorila je žena razdragano. Kakva šteta, rekao je Vivijano, tražim je već deset dana, a uskoro ću morati natrag u Konsepsion. Žena ga je onda pozvala da uđe, rekla je da baš mislila da popije čaj a ako hoće, on može da joj pravi društvo, Vivijano je rekao da, naravno, a onda mu je žena poverila da je udovica Stajn umrla već pre tri godine. Žena je odjednom izgledala ražalošćeno i Vivijano je bio siguran da je pogrešio. Poznavala je udovicu Stajn i mada nikada nisu bile prijateljice, imala je povoljno mišljenje o njoj: pomalo dominantna žena, jedna od tih jednosmernih Nemica, ali u suštini dobra osoba. Ja je nisam poznavao, rekao je Vivijano, zapravo tražio sam je da je obavestim o smrti njenog sina, ali možda je bolje ovako, uvek je užasno obavestiti nekoga da mu je dete umrlo. To je nemoguće, rekla je žena. Imala je samo jednog sina koji je još uvek bio živ kada je ona umrla, a za njega pak mogu da kažem da smo bili prijatelji. Samo jednog sina? Da, samac i strašno dobar momak, ne znam što se nije ženio, pretpostavljam da je bio previše stidljiv. Mora da sam još jednom pobrkao, rekao je Vivijano, sigurno pričamo o dve različite porodice Stajn. Sin udovice više ne živi u Ljankiueu? Umro je prošle godine u bolnici u Valdiviji, tako su mi rekli, bili smo prijatelji ali ja ga nikada nisam posetila u bolnici, toliki prijatelji već nismo bili. Od čega je umro? Mislim, od raka, rekla je žena posmatrajući Vivijanove ruke. I bio je levičar, zar ne, rekao je Vivijano

stanjenim glasom. Može biti, rekla je žena, iznenada ponovo radosno, oči su joj sijale, govorio je Vivijano, onako kako nikada nisam video da nekome sjaje, bio je levičar ali ne i aktivista, bio je iz tihe levice, kao i toliki Čileanci od 1973. Nije bio Jevrej, je 1' tako? Ne, reče žena, mada ko zna, istina je da mene pitanja religije stvarno ne zanimaju, ali ne, ne verujem da su bili Jevreji, bili su Nemci. Kako se zvao? Huan Stajn. Huanito Stajn. I čime se bavio? Bio je profesor, mada je njegov hobi bio da popravlja motore traktora, žetelica, tenkova, bilo čega, pravi genije za motore. I time je obezbeđivao odlične dodatne prihode. Ponekad je sam pravio delove za zamenu mašina. Huanito Stajn. Je li sahranjen u Valdiviji? Čini mi se da jeste, rekla je žena i ponovo počela da se ražalošćuje.

Tako da je Vivijano otišao na valdivijsko groblje i potrošio ceo dan, u društvu grobljanskog radnika kome je ponudio dobru napojnicu, tražio humku toga Huana Stajna, visokog, plavokosog, ali koliko god da ga je tražio, nije ga našao.

Poslednjih dana 1973. ili prvih dana 1974. nestao je i Dijego Soto, veliki prijatelj i rival Huana Stajna.

Uvek su bili zajedno (iako nikada nismo videli jednog u radionici drugog), polemisali su o poeziji vazda, pa i onda kada se nebo Čilea komadalo, Stajn visok i plav, Soto onizak i tamnocos, Stajn atletske građe i snažan, Soto krhkih kostiju, tela na kom su se već nazirale buduće obline, Stajn u orbiti latinoameričke poezije, a Dijego Soto u prevođenju francuskih pesnika za koje u Čileu niko nije čuo (i koji su, nažalost i po svemu sudeći, još uvek nepoznati). A to je, kako je prirodno, razgnevljivalo mnoge. Kako je moguće da taj omaleni i ružni Indijanac prevodi Alena Žufroja, Denija Roša, Marslena Plejneja i dopisuje se sa njima? Ko su, zaboga, ti Mišel Bulto, Matje Mesažje, Klod Pelije, Frank Venaj, Pjer Tilman, Daniel Biga? Kakve su zasluge tog nekakvog Žorža Pereka čije knjige objavljene kod Denoela pretenciozni drkadžija Soto širi ovuda i onuda? Kada je prestao da se pojavljuje po ulicama Konsepsiona, odsutnog izgleda, sa knjigama pod miškom, uvek korektno obučen (za razliku od Stajna, koji se oblačio kao klošar), u pravcu Medicinskog fakulteta ili u redu za pozorište ili bioskop; kada je ishlapeo u vazduhu, nikome nije nedostajao. Ne zbog striktno političkih pitanja (Soto je bio simpatizer Socijalističke partije, ali samo to, simpatizer, čak ni odani glasač; sve u svemu, rekao bih, levičar-pesimista), nego zbog razloga estetske prirode, zbog sveopšteg zadovoljstva smrću inteligentnijeg i obrazovanijeg i nekog kome nedostaje socijalna domišljatost da to prikrije. Pisati ovo sada deluje lažno. Ali tako je bilo, oni koji ga nisu podnosili, bih su spremni da Sotu oprostite čak i zajedljivost; ono što mu nikada nisu oprostili jeste ravnodušnost. Njegova ravnodušnost i inteligencija.

Ali Soto, baš kao i Stajn (koga sigurno nikada više nije video), uskrsnuo je kao iseljenik, u Evropi. Najpre je bio u DDR-u, odakle je izašao prvom prilikom, posle raznih neprijatnosti. Priča se, u skladu sa otužnim iseljeničkim folklorom - gde je više od polovine anegdota lažno ili samo sa primesama onoga što se zaista dogodilo - da ga je

jedne noći neki Čileanac ubio od batina i da je Soto završio u jednoj istočnoberlinskoj bolnici sa ozledama lobanje i dva slomljena rebra. Posle ove smrti se ustalio u Francuskoj gde se izdržavao dajući časove španskog i engleskog i prevodeći za edicije koje nisu bile na prodaju neke posebne latinoameričke pisce, gotovo svi su poticali sa početka veka i bili uzgajivači fantastičkog ili pornografskog, među kojima i zaboravljeni romanopisac iz Valparaisa Pedro Pereda, koji je bio fantastičko-pornografski pisac, autor zapanjujuće priče o ženi kojoj rastu ili joj se bolje rečeno na sve strane anatomije otvaraju polni organi i anusi, na prirodnu užasnutost njene porodice (priča se događa dvadesetih, ali pretpostavljam da bi izazvala jednako iznenađenje sedamdesetih ili osamdesetih); žena se povlači u neki severnjački bordel namenjen rudarima, izoluje se u bordelu a u okviru bordela izolovana je u sobici bez prozora, dok se na kraju ne pretvori u deformisano i divlje *ulaz-izlaz* biće i ubija starog makroa koji vodi bordel i ostale kurve i užasnite klijente, posle čega izlazi u dvorište i uvlači se u pustinju (pešačeći ili leteći, Pereda ne objašnjava) dok je ne proguta pustinjski vazduh.

Takođe je pokušao da prevede Sofi Podolski, mladu belgijsku peškinju koja se ubila u dvadeset drugoj godini (nije uspeo), Pjera Gujotu, koji je napisao *Eden, Eden, Eden* i *Prostitution* (ni to nije uspeo) i *La Disparition* Žorža Pereka, policijski roman pisan bez slova *e* što je Soto pokušao (i polovično uspeo) da prenese na španski primenjajući ono što je Hardijel Ponsela učinio pola veka ranije u priči u kojoj nije bilo spomenutog samoglasnika. Ali jedno je bilo *pisati* bez *e* a *prevoditi* bez *e* nešto drugo i veoma različito.

Nikada nisam video Sota u periodu u kom smo obojica bili u Parizu. U ono vreme nisam bio raspoložen da se srećem sa starim drugarima. Osim toga, po onome što sam čuo, Soto je stajao sve bolje i bolje, oženio se Francuskinjom, kasnije sam saznao da su dobili dete (tada sam već bio u Španiji, ako slučajno nedostaju detalji), redovno je učestvovao na sastancima čileanskih pisaca u Amsterdamu, objavljivao u meksičkim, argentinskim i čileanskim časopisima za poeziju, mislim da mu je čak objavljena knjiga u Buenos Ajresu ili Madridu, kasnije sam saznao od jedne prijateljice da je predavao literaturu na univerzitetu, što mu je omogućilo ekonomsku

sigurnost i dovoljno vremena za čitanje i istraživanje, a saznao sam i da ima već dvoje dece, dečaka i devojčicu. Nije mu padalo na pamet da se vrati u Čile. Pretpostavio sam da je sa razlogom postao srećan. Nije mi bilo teško da ga zamislim u nekom komfornom pariškom stanu ili možda u kući u okolini grada, kako čita u svojoj zvučno izolovanoj sobi dok klinci gledaju televiziju a žena kuva ili pegla, jer neko mora da kuva, zar ne? Ili je možda, i utoliko bolje, peglala kućna pomoćnica, Portugalka ili Afrikanka koju su zaposlili, i Soto bi tako mogao da bez griže savesti čita u zvučno izolovanoj sobi ili pomalo da piše, nije bio od onih što puno pišu, a njegovu ženu sam zamišljao takođe u sopstvenoj sobi, blizu dečije, ili za stolom iz XIX veka u uglu dnevnog boravka, kako ispravlja pismene zadatke ili planira ietnji raspust ili proučava raspored filmova na kakvoj oglasnoj tabli, zbunjena pred odlukom koji film te noći njih dvoje da gledaju.

Sudeći po Vivijanu (koji je manje ili više redovno održavao prepisku s njim), Soto nije postao buržuj nego je uvek to u duši bio. Bavljenje knjigama, govorio je Vivijano, iziskuje izvesnu nepomičnost, izvestan stupanj buržoaske potrebe, a ako nije tako, pogledaj mene, koji po drugom merilu - radim u obučamici, sve užasnijoj ili sve prisnijoj, više ne znam ni sam, živim u onom istom pansionu - činim (ili sebi dozvoljavam da činim) manje ili više isto što i Soto.

Rečju: Soto je bio srećan. Mislio je da je umakao prokletstvu (ili smo tako mislili mi, pošto mi se čini da Soto nikada nije verovao u prokletstva).

Tada je primio poziv za učešće na književnom dijalogu o latinoameričkoj literaturi i kritici, koji je održan u Alikanteu.

Bila je zima. Soto je mrzeo da putuje avionom, samo je jednom putovao avionom, koji ga je, krajem 1973. prebacio iz Santjaga u Istočni Berlin. Tako da je putovao vozom i posle jedne noći je sišao u Alikanteu. Književni dijalog je trajao dva dana, subotu i nedelju, ali je Soto, umesto da se u nedelju uveče vrati u Pariz, proveo još jednu noć u Alikanteu. Razlozi nisu poznati. U ponedeljak ujutro kupio je voznu kartu do Perpinjana. Putovanje je proteklo bez problema. Stigavši u Perpinjan, raspitao se na stanici za vozove koji uveče idu za Pariz i kupio kartu za voz koji je polazio u jedan posle ponoći.

Ostatak dana je posvetio šetnji kroz grad, posećivanju barova, i jedne staretinarnice u kojoj je kupio knjigu Geroa de Karere, francusko-katalonskog avangardiste preminulog u Drugom svetskom ratu, ali je najmrtnije sate proveo čitajući džepni krimi-roman koji je nabavio još u Alikanteu (Vaskes Montalban? Huan Madrid?) i koji nije uspeo da završi - presavijeni list pokazivao je da je stigao do 155 stranice - uprkos tome što se na relaciji Alikante-Perpinjan prepustio čitanju sa nezasitošću adolescenta.

U Perpinjanu je jeo u nekoj piceriji. Čudno je što nije otišao u neki bolji restoran da proba renomiranu Roseljonovu kuhinju. Sudski izveštaj ne ostavlja ni primese sumnje. Soto je večerao zelenu salatu, obilatu porciju kanelona, ogromnu (ali *istinski* ogromnu) porciju sladoleda od čokolade, jagode, vanile i banane i dve šolje crne kafe. Isto tako je potrošio flašu crnog italijanskog vina (koje možda nije išlo uz kanelone, ali ne znam ja ništa o vinima). Večerajući, mešao je čitanje krimi-romana sa čitanjem *Le Monde-a*. Piceriju je napustio oko deset uveče.

Sudeći po raznim svedočenjima, na stanici se pojavio oko ponoći. Ostalo mu je oko sat do polaska voza. Za šankom staničnog bara popio je kafu. Nosio je putnu torbu, a u drugoj ruci Karerinu knjigu, krimi-roman i *Le Monde*. Sudeći po konobaru koji mu je poslužio kafu, bio je trezan.

U baru nije proveo više od deset minuta. Jedan nameštenik ga je video kako šeta peronima, polaganim, ali čvrstim i sigurnim korakom. Na neki način, pijanim korakom. Pretpostavlja se da se izgubio u otvorenim strminama o kojima je govorio Dali. Pretpostavlja se da je upravo to i želeo. Izgubiti se tokom jednog sata zahvaljujući veličanstvenosti perpinjanske stanice. Preći rutu (matematičku, astronomsku, mitsku?) koju je Dali sanjao kako se krije ne krijući se, u granicama stanice. U stvari, proći je kao turista. Kao turista, što je Soto bio otkako je otišao iz Konsepsiona. Latinoamerički turista, jednako kolebljiv i očajan, ali turista na kraju krajeva.

Nije najjasnije šta se zatim dogodilo. Soto se gubi zahvaljujući katedrali ili velikom odašiljaču, što je železnička stanica u Perpinjanu. Pozni sat i hladnoća -zima je - čine stanicu gotovo pustom uprkos skorom polasku voza do Pariza, u jedan posle ponoći. Većina

putnika je u baru ili u glavnoj čekaonici. Ne zna se kako, možda privučen glasovima, Soto stiže u izdvojenu prostoriju. Tamo otkriva trojicu mladih neonacista i nejasnu priliku na podu. Mladići marljivo udaraju nejasnu priliku nogama. Soto ostaje na pragu prostorije dok ne otkrije da se nejasna prilika pokreće, da iz dronjaka viri ruka, nepojmljivo prljava podlaktica. Klošarka, budući da je u pitanju žensko, više nemojte više da me tučete. Njen vrisak ne čuje apsolutno niko, sem čileanskog pisca. Možda se Sotu oči pune suzama, suzama samosažaljenja, budući da sluti da se konačno sreo sa sudbinom. Između *Tel Quel-a* i *el OuLiPo-a* odlučio je život i odabrao stranicu događaja. U svakom slučaju pušta da njegova putna torba i knjige padnu na prag prostorije i korača prema mladićima. Pre nego što će se upustiti u borbu, vređa ih na španskom. Na zlosrećnom južnočileanskom španskom. Mladići izbodu Sota nožem i pobegnu.

Vest se pojavila u katalonskim novinama, veoma kratak članak, no saznao sam je posredstvom Vivijanovog pisma, izuzetno opširnog, gotovo nalik detektivskom izveštaju, poslednjeg pisma koje mi je poslao.

U početku mi je smetalo što se više ne dopisujemo ali mi je kasnije, s obzirom da sam mu retko odgovarao, to izgledalo normalno i nije mi izazvalo surevnjivost. Kroz koju godinu čuo sam priču koju bih voleo da prepričam Vivijanu, iako tada već nisam znao na koju adresu bih mogao da mu pišem. To je priča o Petri¹⁰ koja na neki način predstavlja za Sota ono što dvostruka priča o Huanu Stajnu predstavlja za našega Stajna. Priču o Petri bih mu pričao u stilu: Bio jednom u Čileu jedan siromašan dečak... Koji se zvao Lorenzo, čini mi se, a njegovo prezime sam zaboravio, ali više od jednog čoveka će ga se setiti, i voleo je da se igra i da se vere po drveću i po stubovima visokog napona. Jednog dana se uzverao jednim takvim stubom i drmnula ga je takva salva struje da je izgubio obe ruke. Morali su da mu ih odseku skoro do ramena. Tako da je Lorenzo odrastao u Čileu a bez ruku, što je samo po sebi činilo njegovu situaciju dosta neizglednom, ali je povrh toga odrastao u Pinočeo-
vom Čileu, što je svaku dosta neizglednu situaciju pretvaralo u sasvim bezizlaznu, ali ovo nije bilo sve, budući da je uskoro otkrio da

je homoseksualac, što je sasvim bezizlaznu situaciju pretvaralo u neizrecivu i nepojmljivu.

Nije čudno što je sa svim ovim predodređenostima Lorenzo postao umetnik. (Šta bi drugo mogao da bude?). Ali nije lako ni biti umetnik u Trećem svetu ako je čovek siromašan, bez ruku i povrh svega peško. Tako da se na neko vreme Lorenzo posvetio drugim stvarima. Učio je i učio. Pevao po ulicama. I zaljubljavao se, budući da je bio nepopravljivi romantik. Njegova otrežnjenja (da ne govorimo o poniženjima, potcenjivanjima i poništenjima) bila su užasna i jednog dana obeleženog veoma upadljivo -Lorenzo je rešio da se ubije. Jednog posebno tužnog letnjeg predvečerja, dok se sunce sakrivalo u Pacifičkom okeanu, Lorenzo se bacio u more sa stene namenjene ekskluzivno samoubicama (sa stene kakvih ima na svakom koraku cenjene čileanske obale). Potonuo je kao kamen, oči su mu bile otvorene pa je gledao kako voda crni i mehurići kako mu izlaze iz usta sve dok, zahvaljujući neželjenom pokretu nogu, nije počeo da pluta. Talasi su mu smetali da vidi plažu, video je samo stenje i jarbole sportskih ili ribarskih plovila. Onda je opet potonuo. Ni tada nije zatvorio oči: pomerio je glavu spokojno (kao pod anestezijom) i pogledom potražio nešto, šta bilo, ali da bude lepo, da mu privuče pažnju i zadrži ga ispod vode do poslednjeg časa. Međutim, crnilo duboke vode zakoprenilo je sve što je tonulo sa njim, tako da ništa nije video. Čitav se život onda, bar tako legenda tvrdi, ukazao pred njegovim očima kao film. Neki isecci bili su crno-beli, a drugi u boji. Ljubav njegove nesrećne majke, oholost njegovog pokojnog oca, iscrpljenost njegove nesrećne majke dok ga je grčila noću, kada je sve u siromašnim čileanskim naseljima izgledalo kao da visi o niti (u crno-belom), drhtaji, noći kada je piškio u krevet, pogledi, zverstvo u pogledima (u boji), prijatelji koji dele ono malo što imaju, muzika koja nas teši, marihuana, lepota otkrivena na neverovatnim mestima (u crno-belom), savršena i kratka ljubav, poput Gongorinog soneta, fatalna izvesnost (ali razbešnjajuća, unutar fatalnog) da samo jednom se živi. Sa iznenadnom hrabrošću odlučio je da neće da umre. Legenda kaže da je rekao sad ili nikad i izronio. Uspon mu se činio nesavladivim; dugo plutati bilo je gotovo nepodnošljivo, ali je uspeo. Tog predvečerja naučio je kako se pliva bez ruku, kao jegulja

ili kao zmija. Ubiti se, rekao je, u ovim sociopolitičkim okolnostima, bilo bi apsurdno i neodmereno. Bolje je postati tajni pesnik.

Od tada je počeo da slika (ustima i nogama), počeo je da pleše, da piše pesme i ljubavna pisma, počeo je da svira i komponuje (jedna fotografija nam ga pokazuje kako svira klavir nožnim prstima; umetnik s osmehom posmatra fotoaparata), počeo je da štedi kako bi napustio Čile.

Bio je to težak zadatak ali je na kraju dospeo u priliku da ode. Naravno da ni život u Evropi nije bio mnogo jednostavniji. Tokom nekog vremena, možda i godina (iako je Lorenzo, mlađi od mene i Vivijana i mnogo mlađi od Sota i Stajna, izašao iz Čilea onda kada je lavina iseljenika već počela da posustaje), zarađivao je kao muzičar i ulični plesač u gradovima Holandije (koje je obožavao), Nemačke i Italije. Boravio je u pansionima, kvartovima u kojima su živeli emigranti iz Magreba, Turske i Afrike, a tokom srećnih perioda u kućama ljubavnika koje je napuštao ili vice versa, a posle svakog radnog dana na ulici, posle pićenca u gej-barovima ili posle neprekidnih predstava u bioskopima, Lorenzo (ili Lorensa, kako je takođe voleo da ga zovu) se zatvarao u sobu i bacao na slikanje ili pisanje. Najčešće je živeo sam. Neki su ga opisivali kao *usamljenu akrobatkinju*. Prijatelji su ga pitali kako čisti dupe posle velike nužde, kako plaća u voćari, kako štedi novac, kako kuva. Kako, zaboga, može da živi sam. Lorenzo je odgovarao na sva pitanja i odgovor je, gotovo uvek, bio oštromnost. Oštromnošću se čovek ili žena priprema na svaki posao. Ako je, na primer, Blez Sandrar samo jednom rukom mogao da bilo koga pobedi u boksu, kako ja ne bih bio sposoban da očistim - i to vrlo dobro - dupe posle velike nužde?

U Nemačkoj, interesantnoj zemlji koja je međutim često umela da izazove sveopšte drhtanje, kupio je proteze. Delovalo je kao da ima prave ruke i voleo ih je najviše na svetu, zbog utiska o naučnoj fantastici, robotici, zato što se osećao kao kiborg dok je šetao sa namaknutim protezama. Izdaleka, na primer dok je na ljubičastom horizontu žurio na sastanak sa nekim prijateljem, delovao je kao da ima prave ruke. Ali ih je skidao kada je radio na ulici i prvo što bi rekao svojim ljubavnicima, onima koji nisu shvatili da nosi proteze, bilo je da nema ruke. Nekima se, čak, više sviđao takav, bez ruku.

Nešto pred veliku Olimpijadu u Barseloni, jedan katalonski glumac ili pak glumica ili grupa katalonskih glumaca na proputovanju Nemačkom, videli su ga kako, možda u sklopu nekog malog pozorišta, glumi na ulici, i to su rekli zaduženom za traženje lika koji bi ovaplotio Petru -Mariskalovu ličnost i maskotu, ili je možda ipak bliže istini da je ona bila simbol Paraolimpijskih igara, do kojih će odmah zatim doći. Pričaju da je Mariskal, kada ga je video u Petrinoj odeći, praveći virtuozne pokrete nogama poput shizofreničnog baletana iz Boljšoja, rekao: to je Petra mojih snova. (Pričaju da je Mariskal tako otvoren.) Pričaju da je posle toga, kada su razgovarali, jedan fascinirani Mariskal ponudio Lorensu atelje da dođe u Barselonu da slika, piše, šta god hoće. (Pričaju da je tako velikodušan.) Lorensu ili Lorensi stvarno nije bio potreban Mariskalov atelje da bude srećniji nego što je bio tokom Paraolimpijskih igara. Od prvog dana se pretvorio u favorita štampe, intervjui su pljuštali, delovalo je da je Petra zasenila samog Kobija. Ja sam tih dana bio interniran u Bolnici Valje Ebron u Barseloni zbog uništene jetre i proučio sam njegov trijumf, njegove šale i anegdote, čitajući dvoje ili troje novina dnevno. Ponekad sam, čitajući njegove intervjue, umirao od smeha. Ponekad sam plakao. Video sam ga i na televiziji. Bio je jako dobar u svojoj ulozi.

Kroz tri godine sam saznao da je umro od side. Čovek koji mi je to rekao nije znao da li u Nemačkoj ili Južnoj Americi (nije znao da je bio Čileanac).

Ponekad, kada mislim na Stajna i Sota ne mogu da izbegnem da pomislim i na Lorensa.

Ponekad verujem da je Lorenzo bio bolji pesnik od Stajna i Sota. Ali obično kada mislim na nekog od njih, vidim svu trojicu zajedno.

Mada ih ujedinjuje isključivo okolnost da su rođeni u Čileu. I jedna knjiga koju je možda čitao Stajn, koju je Soto sigurno čitao (priča o njoj u opsežnom članku o egzilu i lutanju, objavljenom u Meksiku) i koju je takođe pročitao, entuzijasta koji je uvek nešto čitao (kako je prevrtao stranice: jezikom, kako bismo svi to trebali da činimo!), Lorenzo. Naslov knjige je *Ma gestalt-therapie* a njen autor doktor Frederik Perls, psihijatar, begunac iz nacističke Nemačke i litalica kroz tri kontinenta. U Španiji, koliko ja znam, nije prevedena.

Ali vratimo se na početak, vratimo se na Karlosa Vajdera i leto gospodnje 1974.

Tada je Vajder bio na vrhuncu slave. Posle trijumfa na Anktarktiku i po vazduhu tolikih čileanskih gradova, pozvali su ga da napravi nešto veoma zvučno u glavnom gradu, nešto spektakularno što će pokazati svetu da novi režim i avangardna umetnost nisu ni u najmanjoj koliziji.

Vajder se odazvao sa oduševljenjem. U Santjagu će boraviti u Providensiji¹¹, u stanu jednog od klasića, i dok je danju odlazio na aerodrom Kapetan Lindstrom da bi vežbao, i vodio socijalni život u vojnim klubovima ili po kućama roditelja svojih drugara gde je upoznavao (ili su njega upoznavali, u tome uvek ima nečcg prisilnog) njihove sestre, rođake i prijateljice - oduševljene njegovim držanjem, finim manirima i prividnom sramežljivošću, ali i hladnoćom, udaljenošću koja se nazirala u njegovim očima, ili kako je rekla Pia Valje: kao da je iza njegovih očiju bio još jedan par očiju - noću se, konačno slobodan, bavio pripremanjem za svoj račun, u stanu, na zidovima gostinske sobe, izložbe fotografija koju je odlučio da otvori na dan izložbe vazdušne poezije.

Mnogo godina kasnije, vlasnik stana će tvrditi da do poslednjeg trenutka nije video fotografije koje je Vajder naumio da izloži. Njegova prva reakcija na Vajderov projekat bila je, prirodno, da mu ponudi i dnevnu sobu, dakle ceo stan za razvijanje fotografija, ali se Vajder zahvalio. Zaključio je da kolekcija snimaka iziskuje ograničen okvir i precizirao da bi gostinska soba bila dovoljna. Rekao je da je adekvatno - a osim toga i neodoljivo paradoksalno — da se epilog nebeske poezije ispiše u pesnikovoj jazbini. O prirodi fotografija vlasnik stana je rekao da je Vajder hteo da napravi iznenađenje i da mu je unapred poverio još jedino da je reč o vizuelnoj, eksperimentalnoj, suštinskoj poeziji, čistoj umetnosti, nečemu što će moći da zabavi sve. Osim toga, Vajder je iznudio njegovo obećanje da ni on, niti bilo ko drugi, neće ući u gostinsku sobu do otvaranja. Vlasnik stana je rekao da ako je potrebno, može da potraži u nekom klozetu

ključ sobe kako bi Vajder bio sasvim siguran. Vajder je rekao da nema potrebe, da mu je dovoljna oficirska reč. Vlasnik stana mu je svečano dao časnu reč.

Naravno da su pozivnice za otvaranje izložbe u Providensiji bile selektivne: neki piloti, izvestan broj mladih vojnih lica (najstariji od njih još uvek nije bio komandant) i obrazovani ljudi ili oni sa manje ili više osnovanim nadama da to jesu, trojica novinara, dvojica plastičnih umetnika, stari desničarski pesnik koji je bio avangardista i koji je delovao kao da mu je vojni puč vratio mladalačku žestinu, neka mlada ali istaknula dama (koliko se zna, izložbi je prisustvovala samo *jedna* žena, Tatjana fon Bek Iraola) i otac Karlosa Vajdera, koji je živeo u Vinji del Mar i imao zdravstvenih problema.

Sve je počelo loše. Na dan vazdušne izložbe, još sa svitanjem su se pojavili veliki i gojazni crni oblaci koji su se dolinom spuštali prema jugu. Nekoliko pretpostavljenih posavetovalo je Vajdera da ne leti. Prečuo je njihove loše predznake a kažu i da je diskutovao sa nekim u mračnom uglu jednog hangara. Potom se njegov avion uzdigao i gledaoci su posmatrali, sa više nade nego oduševljenja, preliminarne piruete. Napravio je vodoravan let, jedan posuvraćen luping. Ali ništa od dima. Ovi iz vojske, zajedno sa suprugama, bili su srećni iako su se neki visoki oficiri Vazdušnih snaga pitali šta se zapravo dešava. Onda se avion vinuo visoko i nestao u trbušini bezmernog sivog oblaka koji se pomerao iznad grada kao da predvodi crne oblake iz oluje.

Vajder je proputovao kroz oblak kao Jona kroz kita. Gledaoci vazdušne izložbe su neko vreme očekivali njegov bučni izlazak. Nekima je bilo neugodno, kao da ih je pilot posadio tamo po improvizovanim tribinama Kapetan Lindstroma da pomno posmatraju nebo kako ih dariva samo kišom a ne i poezijom. Ostali - većina - su iskoristili interludijum da ustanu sa sedišta, razgibaju stare kosti, protegnu noge, pozdrave jedni druge, svrstaju se u grupice koje su se brzo formirale i raspadale, uvek ostavljajući ponekog sa rečju u ustima, a diskutovalo se o svežim glasinama, novim obavezama i imenovanjima, i najakutnijim problemima sa kojima se suočavala država. Oni mlađi i poletniji, komentarisali su najnovije prevare i zaruke. Čak i Vajderovi fanovi, umesto da tiho iščekuju ponovno po-

javljanje aviona ili da na stotine različitih načina tumače zloslutno prazno nebo, sporili su se u ocenama praktičnih stvari iz svakodnevice koje su se samo u ponekoj tački ticale čileanske poezije i umetnosti.

Vajder se pojavio daleko od aerodroma, u kvartu na periferiji Santjaga. Tamo je napisao prvi stih: *Smrt je prijateljstvo*. Potom je klizio iznad železničkih skladišta i nečega što je ličilo na napuštene fabrike iako je između ulica mogao da razabere ljude koji su vukli kartone, decu koja su se verala ogradama, pse. Ulevo, krilca na 9 stepeni, prepoznao je dva beskrajna naselja puna brvnara, podeljena prugom. Napisao je drugi stih: *Smrt je Čile*. Onda je okrenuo na 3 i obreo se u pravcu centra. Uskoro su iskrsele mreže avenija, ili zmijske zgaslih boja, stvarna reka, zoološki vrt, zgrade koje su sirotinjski ponos žitelja Santjaga. Vizija jednog grada iz vazduha je, zabeležio je negde sam Vajder, kao raspadnuta fotografija čiji fragmenti, suprotno onom što se obično misli, žele da se odvoje jedan od drugog: nepovezana maska, pokretna maska. Nad ulicom Moneda napisao je treći stih: *Smrt je odgovornost*. Neki pešaci su ga videli, mračna izrezana slova na mračnom i pretećem nebu. Retkima je uspelo da razaznaju slova: vetar ih je raspršio za samo nekoliko sekundi. U jednom trenutku neko je pokušao da mu se obrati preko radija. Vajder nije odgovorio na poziv. Na horizontu, na 11, video je siluete dvaju helikoptera koji su mu išli u susret. Kružno je leteo dok mu se nisu približili pa ih je očas posla mimoišao. U povratku ka aerodromu napisao je četvrti i peti stih: *Smrt je ljubav* i *Smrt je porast*. Kada je ugledao aerodrom, napisao je: *Smrt je zajednica*, ali niko od generala i njihovih supruga, ni deee generala, ni visokih oficira niti vojnih autoriteta, civila, crkvenjaka ni kulturnjaka, nije mogao da pročita njegove reči. Na nebu se iskovala oluja. Sa kontrolnog tornja dežurni pukovnik je uputio zahtev da Vajder požuri i aterira. Vajder je rekao razumem i ponovo se vinuo visoko. Na trenutak su neki sa tribina pomislili da će još jednom da se utisne u oblak. Neki kapetan koji nije bio u počasnoj loži procenio je da u Čileu svi poetski činovi okončavaju katastrofom. Većina su, rekao je, individualna ili porodična katastrofa, ali neki na kraju postanu nacionalna katastrofa. Onda je na drugi kraj Santjaga, ali savršeno

vidljivo, pao prvi zračak, i Karlos Vajder je napisao: *Smrt je čistota*, ali jako loše, meteorološki uslovi bili su tako nepovoljni da su veoma retki iz publike koja je već počinjala da ustaje, razumeli šta je napisano. Na nebu su ostali crni komadići, klinasto pismo, hijeroglifi, dečije škrabotine. Doduše, neki su razumeli šta je Karlos Vajder napisao pa su pomislili da je poludeo. Kiša je počela da pada i nastalo je opšte rasulo. U jednom hangaru improvizovan je koktel a u te sate i s takvim pljuskom, svi ogladne i ožedne. Koktel se okončao za manje od petnaest minuta. Momci, regruti iz Uprave, pristizali su i odlazili sa zavidljujućom brzinom i marljivošću koja je izazvala zavist nekih gospođa. Neki oficiri su komentarisali kako je bizaran ispao onaj pilot pesnik, ali je većina zvanica bila zaokupljena nacionalnim (i čak internacionalnim) temama.

Za to se vreme Karlos Vajder nastavio da bori na nebu protiv elemenata. Samo šačica prijatelja i dvojica novinara koji su u slobodno vreme pisali nadrealističke (ili superrealističke, kako su običavali da kažu, koristeći tako jedan kasteljanizam koji bi se pre nego ikako drugačije mogao nazvati drkadžijskim) pesme, ostali su da posmatraju sa uzletišta svetlucavog od kiše, u prizoru koji je delovao kao iz nekog filma o Drugom svetskom ratu, evolucije aviončića pod olujom. Vajder pak slučajno nije pretpostavio da se njegova publika toliko proredila.

Napisao je, ili je mislio da piše: *Smrt je moje srce*. A onda: *Uzmi moje srce*. A onda svoje ime: *Karlos Vajder*, bez straha od kiše i munja. Bez straha, pre svega, od nekoherentnosti.

I posle mu je ponestalo dima za pisanje (već neko vreme, dim iz trupa aviona podsećao je, više nego na rukopis, na vatru, vatru koja se meša sa kišom), ali je ipak napisao: *Smrt je uskrsnuće* i verni vajderovci koji su ostali dole nisu razumeli ništa, osim da Vajder piše *nešto*, dokučili su ili su mislili da su dokučili pilotovu volju i znali su da iako ništa ne razumeju, svakako prisustvuju jedinstvenom činu, važnom događaju za budućnost umetnosti.

Posle je Karlos Vajder sleteo bez problema (oni što su ga videli kažu da je bio oznojen kao da je iz saune), saslušao ukore zvaničnika sa kontrolnog tornja i nekih visokih oficira koji su još uvek bez cilja šetkali ostacima koktela, popio pivo s nogu (nije razgovarao ni sa

kim, odgovorio je na izrazito kratka pitanja), otišao u slan u Providensiji da se spremi za drugi čin svoje santjaške promocije.

Sve što smo opisali možda je teklo baš tako. Možda i nije. Možda generali Vazdušne sile nisu doveli žene. Možda na aerodromu Kapetan Lindstrom nikada nije izveden recital vazdušne poezije. Možda je Vajder ispisao pesmu po nebu Santjaga ne tražeći ničiju dozvolu, ne obavestivši nikoga, mada u ovo ne treba imati gotovo nimalo vere. Možda tog dana sa neba Santjaga nije potekla čak ni kiša, mada ima svedoka (dokonjaci koji su gledali u nebo sedeći na klupi u parku, samci što su pomaljah glavu iz prozora) koji još uvek pamte reči ispisane po nebu i potom kišu koja ih je sprala. Ali se, može biti, sve to odigralo na drugačiji način. Godine 1974. halucinacije nisu bile neuobičajene.

Međutim, izložba fotografija u stanu u Providensiji, svakako se odvijala onako kako je opisano u nastavku.

Prve zvanice stigle su oko devet uveče. Većinom su bili Vajderovi prijatelji iz puberteta koji ga odavno nisu videli. U jedanaest je bilo dvadesetak osoba, svaka sa razlogom pijana. Još uvek niko nije ušao u gostinsku sobu gde je Vajder spavao i na čijim zidovima je mislio da izloži fotografije po merilu svojih prijatelja. Poručnik Hulio Sesar Munjos Kano, koji će mnogo godina kasnije objaviti knjigu *S omčom o vratu*, neku vrstu autocenzurisane autobiografije o vlastitoj ulozi u prvim godinama prevratničke vlade, piše da se Karlos Vajder ponašao normalno (ili možda ipak *nenormalno*: bio je mnogo spokojniji, čak čedniji nego inače, lica koje je u svakom trenutku izgledalo kao tek umiveno), poklanjao je pažnju zvanicama kao što bi to radio da je kuća bila njegova (drugarstvo je bilo potpuno, preterano dobro, preterano idealno, piše Munjos Kano), radosno je pozdravljao klasiće koje odavno nije video, pristajao je da komentariše incidente iz tog jutra na aerodromu ne pridajući, ni njima ni sebi, naročitog značaja, dosta dobro je podnosio šale kakve su uobičajene (ponekad dosadne, ponekad otvoreno neotesane) za taj tip okupljanja. Ponekad bi nestao, zaključao se u sobu (a tada bi soba bila zaista zaključana), ali nikad na duže.

Napokon, tačno u ponoć, popevši se na stolicu u srcu salona zamolio je za tišinu i rekao (od reči do reči, sudeći po Munjosu Kanu)

da je krajnji čas za hvatanje sa novom umetnošću u koštac. Opet je postao onaj Vajder oduvek, dominantan, siguran, očiju kao odvojenih od tela, koje kao da posmatraju sa druge planete. Potom je sebi stvorio prolaz do vrata gostinske sobe i unutra puštao zvanice, jednu po jednu. Jedno po jedno, gospodo, čileanska umetnost ne dozvoljava nered. Kada je rekao ovo (sudeći po Munjosu Kanu), Vajder je nastavio šaljivim tonom i pogledao oca, kojem je namignuo levim okom, a zatim i desnim. Kao da je ponovo imao dvanaest godina i slao mu neki tajni znak. Otac je načinio lice u prijatan izraz i osmehnuo se sinu.

U gostinsku sobu prva je ušla Tatjana fon Bek Iraola, što je bilo i logično s obzirom da je bila žensko kao i s obzirom na njenu impulsivnost i tvrdoglavost. Tatjana, piše Munjos Kano, unuka, kćerka i sestra vojnih lica, na donekle bezglav način bila je emancipovana žena, koja je uvek radila šta je htela, izlazila s kim bi joj cvrcnulo i zastupala neobične, najčešće kontradiktorne, ali često originalne stavove. Godinama kasnije udala se za nekog pedijatra, nastanili su se u La Sereni i imali šestoro dece. Tatjana od one noći, priseća se Munjos Kano sa melanholijom lako obojenom užasnutošću, bila je divna i poverljiva cura koja je ušla u sobu sa očekivanjem da će na zidovima pronaći herojske portrete ili dosadne fotografije čileanskog neba.

Soba je bila osvetljena na uobičajen način. Nijedne lampe viška, nijedne izdvojene fotografije, ničeg što bi ukazalo na posebnost izložbe. Soba nije ni smela da liči na umetničku galeriju nego upravo na sobu, prostoriju na zajam, usputno momačko boravište. Naravno, nije bilo svetala u boji kako je neko rekao, niti muzike dobošara koja bi izvirala iz radiokasetasa skrivenog ispod kreveta. Za ovu priliku, ambijent je morao da bude uobičajen, normalan, bez buke.

Izvan sobice, zabava je nastavila da teče. Mladi su pili kao mladi i kao pobednici, a piće su podnosili kao Čileanci. Smeli je bio zarazan, priseća se Munjos Kano, dalek od ma kakve pretnje, ma čega lošeg. U jednom delu prostorije neki zagrljeni trio je zapevao, praćen gitarama jednog od njih. Oslonjeni o zidove, u dvočlanim ili tročlanim grupicama, neki su pričali o budućnosti ili o ljubavi. Svima je bilo dobro što su tamo, na zabavi kod pilota-pesnika; bili su zadovoljni

onim što su bili, kao i prijateljstvom sa Karlosom Vajderom, iako ga nisu sasvim razumeli, iako je razlika između njih bila uočljiva. U hodniku se red svakog časa raspadao; jednima bi ponestalo alkohola i otišli bi po još pića, drugi su se krivili u ponavljanim zakletvama na večito prijateljstvo i na večitu lojalnost što ih je nosilo, kao kakav pokroviteljski talas, ponovo u salon, odakle su se vraćali, ošamućeni, rumenih jagodica, da povrate mesto u redu. Dim, pre svega onaj u hodniku, bio je pristojan. Vajder je ostao na nogama uz šarke vrata. U toaletu pri dnu hodnika, dvojica poručnika su diskutovali i gurkali jedan drugog (ali nežno). Vajderov otac bio je jedan od onih, retkih, koji su ozbiljno i nepomično stajali u redu. Munjos Kano se muvao, sudeći po vlastitoj ispovesti, napred i nazad, nervozan i pun mračnih slutnji. Dvojica reportera nadrealista (ili superrealista) razgovarali su sa vlasnikom stana. U jednom od svojih odlazaka i vraćanja,

Munjos Kano je uspeo da čuje kako pričaju o Mediteranu, Majamiju, toplim plažama, ribarskim čamcima, bogatim ženama.

Nije prošao ni minut do povratka Tatjane fon Bek iz gostinske sobe. Bila je bleđa i izobličena. Svi su je videli. Osmotrla je Vajdera - delovala je kao da bi mu nešto rekla ali da ne može da iskopa prave reči - a onda pokušala da stigne do toaleta. Nije uspela. Ispovraćala se po hodniku a zatim, posrćući, izašla iz stana uz pomoć oficira koji joj je galantno ponudio pratnju do kuće uprkos protestima fon Bekove, koja je želela da se što pre osami.

Drugi je u gostinsku sobu ušao kapetan, bivši Vajderov profesor na Akademiji. Nije se vratio odatle. Vajder se, pored zatvorenih vrata (kapetan ih je po ulasku ostavio poluotvorenim, ali on ih je ponovo zatvorio), osmehivao sve zadovoljnije. U dnevnom boravku neki su se pitali koji đavo je spopao Tatjanu. Pa, pijana je, rekao je neki glas koji Munjos Kano nije prepoznao. Neko je metnuo ploču „Pink Floyda”. Neko je ocenio da u isključivo muškom društvu ne može da se pleše, ovo liči na susret pokretnih topova, rekao je neki glas. Odgovorili su mu da je muzika „Pink Floyda” za slušanje, a ne za ples. Reporteri nadrealisti su se sašaptavali. Neki poručnik je predložio da se bez odlaganja krene u potragu za kurvama. Munjos Kano piše da je u tom trenutku imao utisak da je usred nevremena, u mračnoj noći

nasred polja, barem su slično tome zvučali glasovi. U hodniku je atmosfera bila još gora. Gotovo niko nije pričao, kao u čekaonici kod nekog zubara. Ali gde ima čekaonice zubara u kojoj *zubi-kvarnjaci* (sic!) čekaju na nogama, pita se Munjos Kano.

Vajderov otac prekinuo je opšte oduševljenje. Sebi je učtivo stvorio prolaz, po krsnom imenu prozivajući oficire koji su bili ispred njega u vrsti, i ušao u gostinsku sobu. Sledio ga je vlasnik stana. Ovaj se gotovo odmah vratio iz gostinske sobe i suočio se sa Vajderom, na trenutak je delovalo da će da ga udari pesnicom, ščepao ga je za revere, ali mu je ipak na kraju samo okrenuo leđa i otišao u dnevni boravak da potraži gutljaj. Od tog trenutka svi, uključujući i Munjosa Kana, žele da uđu u gostinsku sobu. Tamo su, poselog na krevetu, zatekli kapetana. Pušeci je čitao neke zabeleške napisane pisaćom mašinom koje je prethodno strgao sa jednog od zidova. Delovao je mimo, iako je otresao pepeo po nozi. Vajderov otac posmatrao je neke od stotina fotografija sa zidova i delova plafona. Pitomac vojne akademije, čije prisustvo niko nije sa sigurnošću uspeo sebi da objasni, možda mlađi brat nekog od oficira, počeo je da plače i proklinje i morali su da ga odvuku. Reporteri nadrealisti pravili su izraze negodovanja, ali su uspeli da izađu na kraj sa tipom. Sudeći po Munjosu Kanu, na nekoj od fotografija prepoznao je sestre Harmendija i druge nestale. Većinom žene. Ambijent fotografija gotovo da se nije menjao, po čemu zaključuje da su sve snimljene na istoj lokaciji. Žene su izgledale kao marionete, ponegde kao marionete bez udova, raskomadane, iako Munjos Kano ne odbacuje pretpostavku da su u trideset odsto slučajeva u trenutku snimanja bile žive. Uopšte, fotografije (sudeći po Munjosu Kanu) su bile lošeg kvaliteta, no utisak koji su ostavljale na posmatrača je najživlji mogući. Njihov poredak nije slučajan: slede određenu liniju, odnosno argumentaciju, odnosno narativ (hronološki, duhovni...), plan. One koje su zalepljene na plafon slične su (sudeći po Munjosu Kanu) paklu, ali praznom paklu. One koje su okačene (ekserčićima) širom četiri ugla, podsećaju na epifaniju. Epifaniju ludila. Unutar ostalih grupa fotografija dominira elegičan ton (ali kako može da bude *nostalgije* i *melankolije* na tim fotografijama, pita se Munjos Kano). Simbola je malo ali su rečiti. Fotos naslovne strane knjige Fransoa-Ksavijer de Mestrea

(mlađeg brata Hosefa de Mestrea): *Sanpetersburška bdenja*. Fotografija fotografije mlade plavuše koja deluje kao da nestaje u vazduhu. Snimak odsečenog prsta na sivom, poroznom betonu.

Ubrzo posle početne buke, svi su začutili. Bilo je kao da je talas visokog napona prošao kroz kuću promenivši nam boju lica, kaže Munjos Kano u jednom od retkih trenutaka lucidnosti u knjizi. Posmatrali smo i prepoznavali jedni druge, ali stvarno je bilo kao da ne prepoznamo jedni druge, delovali smo različito, delovali smo isti, mrzeli smo vlastita lica, naši gestovi bili su mesečarski ili idiotski. Dok su neki odlazili a da se nisu oprostili, čudan osećaj bratstva zalebdeo je stanom među zvanicama koje izabraše da ostanu. Kao zanimljivu opasku Munjos Kano dodaje da je u tom posebno delikatnom trenutku telefon počeo da zvoni, zbog pasivnosti vlasnika stana, podigao je slušalicu. Neki starački glas pitao je za izvesnog Luća Alvaresa. 'Alo, 'alo, molim vas, je li tu Lućo Alvares? Ne odgovorivši, Munjos Kano je prosledio slušalicu vlasniku stana. Poznaje li ko Luća Alvaresa, pitao je ovaj posle izrazito duge pauze. Munjos Kano je zaključio da je starac verovatno pričao o drugim stvarima, koje teško da su imale veze sa nekakvim Lućom Alvaresom. Niko ga nije poznao. Neki su se nasmejali; bio je to nervozan smeh koji je zvučao bezrazložno visoko. Ovde ta osoba ne živi, rekao je vlasnik stana nakon što je još jednom nemo saslušao sagovornika, i spustio slušalicu.

U sobi sa fotografijama više nije bilo nikoga, samo Vajder i kapetan, a u dnevnom boravku, sudeći po Munjosu Kanu, bilo je ne više od osam ljudi, među kojima i Vajderov otac koji nije izgledao posebno pogođen (njegovo držanje bilo je kao da je prisustvovao - možda nevoljno - zabavi vojnih pitomaca koja je propala zbog razloga koje nije otkrio ili koji ga nisu interesovali). Vlasnik stana, kojeg je upoznao još kao mladić, nastojao je da izbegne njegov pogled. Ostali koji su preživeli zabavu razgovarali su ili šaptali između sebe, ali su ćutili kada bi im se Vajderov otac približio. Pokušavao je da prebrodi neugodnu tišinu nudeći im gutljaje žestine, tople napitke i sendviče koje je, usamljeno i dostojanstveno, pravio u kuhinji. Nemojte da brinete, gospodine Hose, reče jedan od oficira pogleda uprtog u pod. Nisam zabrinut, Havijerčiću, rekao je Vajderov otac.

Ovo je u Karlosovoj karijeri, rekao je drugi, beznačajna mrlja. Vajderov otac ga je gledao kao da ga ne razume. Bio je dobronameran prema nama, seća se Munjos Kano, bio je na ivici ponora a da to nije znao, ili mu nije bilo stalo ili je prikrivao retko majstorski.

Onda je Vajder napustio sobu i razgovarao sa ocem u kuhinji, niko ih nije čuo. Ali ne duže od pet minuta. Izašli su noseći po čašu sa alkoholom. I kapetan je izišao da uzme gutljaj, pa se vratio u gostinsku sobu poručivši nam da više niko ne ulazi. Na naredbu kapetana, jedan od poručnika zgotovio je listu sa imenima svih koji su prisustvovali zabavi. Neko se setio neke zakletve, drugi je počeo da priča o diskreciji i časti pripadnika konjice. Čast konjice, rekao je jedan koji je do tada delovao kao da spava. Osetio se uvređen i protestovao rekavši da ne treba sumnjati na vojna lica, nego na civile, aludirajući na dvojicu reportera nadrealista. Ova gospoda, odgovorio je kapetan, znaju šta treba da znaju. Nadrealisti su požurili da mu daju za pravo i da utvrde da se tamo, u suštini, ništa nije dogodilo, među svetskim ljudima zna se već. Potom je skuvana kafa a mnogo kasnije, ali i tada je do svanuća ostalo još uvek dosta vremena, pojavila su se tri vojna lica i jedan civil koji su se predstavili kao pripadnici obaveštajne službe. Prisutni su im otvorili, misleći da će ovi da privedu Vajdera. Isprva je dolazak pripadnika Obaveštajne službe dočekan sa strahopoštovanjem (posebno od dvojice reportera), ali što su tekli minuti u kojima se ništa nije događalo a ovi se nisu oglašavali, predani poslu dušom i telom, preživeli sa zabave obraćali su sve manje pažnje, kao da su posredi bili čistači koji su došli u pogrešan čas da pospreme šta imaju. Tokom nekog vremena koje se svima učinilo izrazito dugo, obaveštajci i kapetan bili su zaključani sa Vajderom u sobi (neki Vajderov prijatelj želeo je da uđe „da mu pruži moralnu podršku" ali mu je onaj u civilu rekao da ne izigrava imbecila i da ih pusti da rade na miru); posle toga, kroz zaključana vrata slušali su proklinjanja, reč lud ponovljenu više puta a zatim samo tišinu. Kasnije su obaveštajci otišli tiho, kako su i došli, sa tri kutije za cipele koje im je obezbedio vlasnik stana, u koje su položili fotografije sa izložbe. U redu, gospodo, rekao je kapetan pre nego što će da im se pridruži, najbolje je da odspavate i zaboravite sve što ste večeras videli. Dvojica poručnika su se složili, a ostali su bih

isuviše umorni da bi sledili naredbe ili rituale bilo kog tipa i nisu mu rekli ni laku noć (ili neki drugi pozdrav, budući da je već svitalo). Baš kada je kapetan odlazio zalupivši vrata, što je bio humorističan detalj koji niko nije opazio, Vajder je izašao iz sobe i preprečio salu ne pogledavši nikog dok nije stigao do prozora. Raskrlio je zavese (napolju je još bio mrak, ali u pozadini, prema planinskom lancu, već se videlo slabo svetlo) i zapalio cigaretu. Karlos, šta je bilo, rekao je Vajderov otac. Ovaj mu nije odgovorio. Na trenutak je izgledalo da niko neće niti da prozbori (i da bi svi odmah zaspali da su mogli da skinu pogled sa Vajdera). Dnevni boravak, seća se Munjos Kano, podsećao je na bolničku čekaonicu. Jesi li uhapšen, pitao je konačno vlasnik stana. Pretpostavljam da jesam, rekao je Vajder, leđima okrenut svima, posmatrajući svetla Santjaga, škrta svetla Santjaga. Otac mu se približio razdražujuće sporim korakom, kao da se nije usuđivao da učini ono što će da učini, i napokon ga je zagrlio. Kratak zagrljaj na koji Vajder nije uzvratio. Ljudi preteruju, rekao je reporter nadrealista. Kurac, rekao je vlasnik stana. I šta sada da radimo, rekao je jedan poručnik. Da se stvar prespava, rekao je vlasnik stana.

Munjos Kano nikada više nije video Vajdera. Međutim, njegova poslednja slika Vajdera je neizbrisiva: veliki i neuredan dnevni boravak, flaše, tanjiri, krcate pepeljare, grupa blelih i umornih ljudi, i Karlos Vajder pored prozora, u savršenom stanju, posmatrajući noćni pejzaž i držeći čašu sa viskijem u ruci koja sigurno nije drhtala.

Od te večeri vesti o Karlosu Vajderu su smušene, kontradiktorne, njegova figura pojavljuje se i iščezava u pokretnoj antologiji čileanske literature uvijena u maglu, spekuliše se sa njegovim izbacivanjem iz Vazdušnih snaga na noćnom i tajnom suđenju gde se pojavio u paradnoj uniformi iako su ga fanovi najradije za tu priliku zamišljali sa monoklom, obučenog u crni kozački ogrtač i kako puši na dugu muštiklu od kljove slona. Najnemaštovitiji vršnjaci vide ga kako se smuca Santjagom, Valparaisom i Konsepsionom radeći najrazličitije poslove i saradujući sa neobičnim umetničkim organizacijama. Menja ime. Pripisuju mu povezanost sa više marginalnih časopisa za književnost, gde objavljuje predloge za *hepeninge* koje nikada nije izveo do kraja ili one koje je, još gore, izveo do kraja, u tajnosti. U jednom časopisu za teatar pojavljuje se kratka jednočinka koju potpisuje neki Oktavio Paćeko o kom niko ne zna ništa. Komad je zbilja poseban: odvija se u svetu sijamskih blizanaca u kom su sadizam i mazohizam dečije igre. Samo smrt se kažnjava u ovom svetu i o njoj - o ne-biću, o pojmu ništavila, o životu posle života - braća razgovaraju duž dela. Blizanci muče jedan drugog tokom određenog vremena (ili određenog ciklusa, kako upozorava autor), tako da se dželat pretvara u žrtvu i vice versa. Ali da bi došlo do ovog, „treba dotaći dno“. Kako nije teško pretpostaviti, komad bespoštedno predočava čitaocu sve moguće varijante okrutnosti. Radnja je smeštena u kuću sijamaca i na parking supermarketa gde se ovi sreću sa drugim parom sijamskih blizanaca koji im pokazuju široki spektar ožiljaka i šavova. Suprotno očekivanom, komad ne završava smrću jednog od sijamaca nego novim ciklusom bola. Teza autora nekim slučajem je najjednostavnije moguća: jedino bolje povezan sa životom, isključivo bol može *da ga otkrije*. U jednom univerzitetskom časopisu pojavljuje se pesma „Usta-nula“; naizgled jeftina imitacija Hlebnjikova, ilustrovana sa tri autorova crteža koji dočaravaju „momenat usta-nula“ (naime, čin u kojem otvorena usta koliko najviše mogu crtaju nulu ili glas o). I ovoga puta, potpis je Oktavija Paćeka, ali Vivijano O'Rajen slučajno otkriva autorov separat u

Arhivima nacionalne biblioteke a tamo su, jedno do drugog, Vajderova vazдушna poezija, Paćekovo pozorišno delo i, potpisani sa još tri ili četiri imena, tekstovi koji se behu pojavili u časopisima štampanim u ekstremno malo primeraka, neki od njih su jeftini fanzini, drugi su luksuzni, otisnuti na izvrsnom papiru i sa obiljem fotografija (u jednom izdanju reprodukuje se skoro celokupna Vajderova vazдушna poezija, sa hronološki poredanim činovima), prihvatljivoga dizajna. Geografsko poreklo časopisa varira: Argentina, Urugvaj, Brazil, Meksiko, Kolumbija, Čile. Njihovi nazivi oslikavaju češće strategije nego afinitete: *Hibernija*,¹² *Germanija*, *Oluja*, *Četvrti argentinski Rajh*, *Železni krst*, *Dosta s hiperbolama!* (*buenosajreski fanzin*), *Diftonzi i sinalefe*, *Odin*, *Des Sangers Fluch* (sa oko osamdeset odsto priloga na nemačkom jeziku a u kojem je objavljen, broj za drugo tromesečje 1975. „političko-umetnički“ intervju sa izvesnim K.V, *čileanskim autorom naučne fantastike*, u kom ovaj najavljuje deo sadržaja svog sledećeg. ujedno prvog, romana), *Selektivni napadi*, *Verska družina*. *Pastoralna poezija & urbana poezija* (kolumbijski časopis, jedini od izvesnog značaja: divlji, destruktivni stihovi mladih motociklista iz srednje klase koji se poigravaju SS simbolima, drogom, ritmikom i ambijentom izvesne *beat* poezije), *Plaže Marica*, *Bela armija*, *Don Periko...* Vivijanovo iznenađenje je ogromno: u časopisima nalazi imena barem sedam Čileanki koje su se pojavile između 1973. i 1980. godine, za čiju egzistenciju on koji se smatrao ekspertom za čileansku književnu scenu, nikada nije čuo. U jednom od njih, u časopisu *Suncokreti mesa*, broj 1, april 1979. Vajder, pod pseudonimom Masanobu (što se ne odnosi, kako bi se moglo pomisliti, na nekog samuraja, nego na japanskog slikara Okumuru Masanobua, 1686-1784), govori o humoru, osećanju komičnog, o krvavim šalama u književnosti i onima koje nisu krvave, a sve su okrutne, o grotesci u privatnom životu i o javnoj grotesci, o smešnom, o beskorisnoj neumerenosti, i zaključuje da niko, *apsolutno niko*, ne može da bude *arbiter elegantiarum* o toj mladoj književnosti koja se rađa u izrugivanju, koja stasava u izrugivanju, koja umire u izrugivanju. Svi pisci su groteskni, piše Vajder. Svi pisci su Jadnici, pa čak i oni koji su rođeni u zaklonu dobrostojeće

porodice, pa čak i dobitnici Nobelove nagrade. Vivijano se dokopava i izrazito tanke knjige kestenjastih korica, naslovljene *Intervju sa Huanom Sauerom*. Knjiga nosi pečat izdavačke kuće Četvrti argentinski Rajh ali nedostaju potpuniji podaci o izdanju, čak i godina objavljivanja. Vivijano ubrzo shvata da je Huan Sauer, koji u intervjuu odgovara na pitanja u vezi sa fotografijom i poezijom, Karlos Vajder. U odgovorima, zamašnim monolozima punim digresija, u krupnim crtama iznosi vlastitu teoriju umetnosti. Razočaravajuće, sudeći po Vivijanu, kao da je Vajder živeo teške dane žaleći za normalnošću koju nikada nije imao, i za statusom čileanskog pesnika „koga štiti Država, koja na taj način štiti kulturu“. Da se isповраćaš, gotovo da poveruješ onima što su rekli da su videli Vajdera kako po Valparaisu prodaje majice i kravate.

Tokom nekog vremena, Vivijano posećuje taj izgubljeni odeljak Biblioteke kad god može, uvek sa izrazitom diskrecijom. Brzo uviđa da se u odeljku gomilaju novi (mada često razočaravajući) prilozi. Neko vreme mu se čini da je pronašao ključ za razotkrivanje Vajderove udaljenosti, ali ga je (poverava mi u jednom pismu) strah, te su mu koraci tako smotreni i stidljivi da lako mogu da se pomešaju sa nepokretnošću. Želeo bi da sretno Vajdera, želeo bi da ga vidi, ali ne i da Vajder vidi njega a njegov najgori košmar je da će Vajder, neke noći, njega da *sretno*. Vivijano konačno savlađuje strah i danju stražari u Biblioteci. Vajder se ne pojavljuje. Vivijano odluči da konsultuje jednog zaposlenog starčića čiju omiljenu zabavu čine podaci o životu i priključenijima *svih* čileanskih pisaca, bili ti pisci objavljavani ili pak ne. Ovaj poveri Vivijanu da se broj Vajderovih signatura neregularno povećava najverovatnije zahvaljujući ocu, penzioneru iz Vinja del Mara kojem sin poštom šalje sve svoje radove. U svetlu ovog otkrića Vivijano zaključuje da neki autori koje je isprva smatrao pseudonimima Vajdera, uopšte nisu to, nego su stvarni pisci, ili pseudonimi ali tuđi, ne Vajderovi, i da je ili Vajder obmanjivao oca radovima koji mu ne pripadaju ili je njegov otac obmanjivao sam sebe radovima nekog nepoznatog. Zaključak (provizoran, ali na izvestan način konačan, pojašnjava Vivijano) mu se čini žalostan i zlosrećan i, kako bi sačuvao emotivnu uravnoteženost i fizički integritet, odlučuje da se

udalji od Vajdera - da nikada više ne pomisli da mu se lično približi - no da i dalje prati njegovu karijeru.

Prilika za to ne nedostaje. Legenda o Vajderu u nekim književnim krugovima narasta kao pena. Kažu da je postao rozenkrojcer, da je grupa sledbenika Žozefa Peladana¹³ pokušala da kontaktira s njim, da se u jednom čitanju njegovog dela u ključu izvesnih stranica iz *Amphitheatre des sciences mortes*¹⁴ nagoveštava ili proriče njegovo osvajanje „umetnosti i politike jedne države Dalekog Juga“. Kažu da je izbegao na imanje neke žene starije od njega da bi se bavio čitanjem i fotografijom. Kažu da ponekad (i bez najave) učestvuje na otmenim sedeljkama kod Rebeke Vivar Vivanko, poznatije kao madam VV, slikarke i ultradesničarke (Pinoče i vojna lica za nju su mekušci koji će na kraju predati Republiku demohrišćanima) koja je osnovala komune umetnika i vojnika u provinciji Ajsen, proćerdala jedno od najstarijih porodičnih nasledstava u Čileu i na kraju, nešto pre sredine osamdesetih, završila u ludnici (među njenim neobičnim delima ističe se dizajn za nove uniforme Oružanih snaga i pesma praćena dvadeseto-minutnom kompozicijom koju bi svaki petnaestogodišnjak morao da peva unutar obreda inicijacije u život zrelih ljudi koji bi, po madam VV, trebalo da se obavlja u nekoj od severnih pustinja, na snegovima Kordiljera ili u nekoj od tamnih šuma juga, zavisno od datuma rođenja, položaja planeta i tako dalje). Godine 1977. na jesen ili tokom rane zime, nastaje društvena igra (jedan strateški *wargame*) na temu Pacifičkog rata koja uprkos više nego diskretnoj reklamnoj kampanji prolazi bez posledica ali i bez uspeha. Autor ove igre je, kažu upućeni (a Vivijano O'Rajen ih ne imenuje), Karlos Vajder. *Wargame*, koji u petnaestodnevnim ciklusima pokriva čitav rat koji je od 1879. godine sukobio Čile sa Peruansko-bolivijanskom alijansom, predstavljen je publici kao zanimljiviji od Monopola, iako igrači odmah primećuju da se nalaze pred igrom sa duplim, ako ne i višeslojnim dnom. Na bazičnom nivou igra, krcata sadržajima i utoliko mučna, podudara se sa tipičnom *wargame*. Drugi njen nivo magijski zadire u lik i karakter komandanata koji su se borili u Pacifičkom ratu: na primer, postavlja se pitanje (praćeno fotografijama iz dolične epohe) da li je Arturo Prat¹⁵ mogao da otelotvori Isusa (a

priložena fotografija Prata zapravo je dosta lična nekim predstavama Isusa Hrista) a u nastavku i pitanje da li je Arturo Prat-Isus Hrist bio *kauzalnost*, *simbol* ili pak *proročanstvo*. (U nastavku se ispituje i *stvarno* značenje napada na Uaskar,¹⁶*stvarno* značenje imena Prатовog broda *Esmeralda*, *stvarno* značenje legende da su suparnici, Čileanac Prat i Peruanac Grau, u stvari bili Katalonci.) Treći nivo igre koncentrisan je na obične ljude koji su uvećali pobe-donosnu vojsku Čilea koja je nepobeđena stigla do Lime i do tajnog sastanka održanog *u Limi*, u maloj podzemnoj crkvi iz vremena kolonije, gde su osnovali nešto što će različiti autori, sa manje ili više uspeha ali sa istim smislom za humor, prozvali Čileanska rasa. Za autora igre (najverovatnije Vajdera), Čileanska rasa je *osnovana* jedne zatvorene noći 1882. godine, budući da je Patrisio Linč bio vrhovni general okupatorske vojske. (Priložena je i Linčova fotografi-ja, kao i brojanica s pitanjima koja se protežu od značenja njegovog imena do skrivenih razloga nekih od njegovih vojnih pohoda - zbog čega su Kinezi *obožavali* Linča? — upriličenih pre nego što je bio vrhovni general, kao i posle toga.) Sigurno je da igra, za koju je nejasno kako je uopšte prošla cenzuru i dospela na tržište, nije postigla očekivani uspeh i da je uništila vlasnike izdavačke kuće koji su priznali bankrot uprkos tome što behu najavili još dve igre istog autora, jednu vezanu za borbu protiv Araukanaca i drugu koja nije bila *wargame*, a koja bi tematski bila smeštena u grad u kom se nazire Santjago, ali koji je takođe mogao da bude i Buenos Ajres (kako god, bio bi to mega-Santjago ili pak mega-Buenos Ajres), igru krimi-tematike u kojoj, međutim, nije nedostajalo ni duhovnih sadržaja, neku vrstu „Bekstva iz Koldica“¹⁷ o duši i misteriji ljudske vrste.

Te dve igre koje nikada neće postati javno dobro neko vreme su obuzimale Vivijana O'Rajena. Pre nego što će prestati da mi piše, Vivijano me je obavestio da je stupio u kontakt sa vlasnicima najveće privatne datoteke igara u Sjedinjenim Državama, ovo za slučaj da su se igre našle na tamošnjem tržištu. Poštom je primio katalog od trideset stranica sa svim igrama iz žanra *wargame*, koje su u posled-njih pet godina objavljene u Sjedinjenim Državama. Nije pronašao

igru koju je tražio. O onoj detektivskoj smeštenoj u mega-Santjago, koja bi potpala pod širu i u isto vreme manje jasnu klasifikaciju, vlasnici privatne datoteke nisu mu rekli ni reči.

Vivijanova istraga po Sjedinjenim Državama, s druge strane, nije se ograničila na svet igara. Saznao sam od jednog prijatelja (iako nisam siguran da je priča tačna) da je Vivijano stupio u kontakt sa, da ga nekako nazovemo, jednim kolekcionarom književnih rariteta iz Philip K. Dick Society iz Glen Elena, Kalifornija. Po mnogo čemu sudeći, Vivijano je pričao o Karlosu Vajderu ovom kolekcionaru s kojim se dopisivao, tipu specijalizovanom za „tajne poruke u književnosti, slikarstvu, teatru i na filmu“, i Amerikanac je pomislio da neki izdanak Vajderove sorte mora da se, pre ili kasnije, pojavi i u Sjedinjenim Državama. Tip se zvao Grem Grinvud i verovao je, na američki odlučan i borben način, u postojanje zla, apsolutnog zla. U njegovoj zasebnoj teologiji pakao je predstavljao neku vrstu stepeništa ili lanac slučajnosti. Objašnjavao je masovna ubistva „eksplozijom slučajnosti“. Smrti nevinih (sve ono što je naš um odbijao da pojmi) objašnjavao je kao jezik te oslobođene slučajnosti. Slučajnost, igra sudbine, đavolov je dom, govorio je. Gostovao je u regionalnim televizijskim programima, marginalnim emisijama radio-stanica Istočne obale ili država Novi Meksiko, Arizona i Teksas, propagirajući sopstvenu viziju zločina. Za borbu protiv zla preporučivao je umeće čitanja, čitanja kakvo bi bilo usmereno na brojke, boje, znakove i raspolaganje zanemarljivim predmetima, poput noćnih i jutarnjih programa i zaboravljenih filmova. Međutim, nije verovao u osvetu: bio je protivnik smrtne kazne i pobornik radikalne reforme zatvora. Uvek je bio naoružan i branio je pravo građana na naoružanost, jedini način da se predupredi fašizacija države. Nije svodio borbu protiv zla na područje planete Zemlje, koja je u njegovoj kosmologiji u ponekom kontekstu ličila na kažnjeničku koloniju: na nekim mestima izvan Zemlje, govorio je, ima slobodnih zona koje ne prepuštaju slučaj i gde je jedini izvor bola sećanje; stanovnici tih zona su takozvani anđeli, njihove vojske su legije. Na manje književan ali radikalniji način od Vivijana, provodio je život istražujući svaku bizarnost za koju bi čuo. Raznovrsna su bila njegova prijateljstva: sa detektivima, borcima za manjinska prava, feministkinjama iseljenim u

motele Istočne obale, filmskim producentima i režiserima koji su živeli burno i samotnički, baš poput njega. Članovi Philip K. Dick Society, iako ljudi sa puno entuzijazma, konsenzusom su ga diskretno smatrali ludim, ali i neofanzivnim ludakom i dobrom osobom, a cenili su i njegovu uočljivu marljivost u proučavanju Dikovih naučno-fantastičkih dela. Dakle, tokom nekog vremena, Grem Grinvud je budno vrebao tragove koje je Vajder mogao da ostavi prolazeći kroz Sjedinjene Države, ali nije imao uspeha.

Znakovi koje ostavlja u pokretnoj antologiji čileanske poezije, s druge strane, sve su nerazpoznatljiviji. Poezija potpisana pseudonimom Pilot, objavljena u jednom časopisu sporadičnog postojanja, koja na prvi pogled deluje kao bezlični plagijat Oktavija Paza. Druga, obimnija, nađena u jednom argentinskom časopisu od izvesnog prestiža, posvećena je staroj indijanskoj služavki koja preplašeno beži iz neke kuće od pesnikovog pogleda, od nove vrste ljubavi i koja se, sudeći po Vivijanu, neumornom tumaču, odnosi na Amaliju Maluendu, Araukanku koja je služila sestre Harmendija i nestala u noći njihove otmice i koju su neki saradnici Katoličke crkve, koja traži nestale, zakleli da su videli blizu Mulćena ili Santa Barbare, nastanjenu na rančevima Kordiljeraca i štícenu rođacima pod čvrstom zakletvom da nikada više neće ni da progovori niti sa jednim Čileancem. Pisma je (Vivijano mi je poslao fotokopiju) neobična, ali ništa ne dokazuje, čak je moguće da Vajder nije njen autor.

Sudeći po svemu, odustao je od literature.

Uprkos tome, njegovo delo živi, očajnički (onako kako bi se njemu možda i svidelo), ali živi. Neki mladi ga čitaju, ponovno promišljaju, slede, ali kako slediti nekog ko se ne kreće, ko, izgleda s uspehom, pokušava da postane nevidljiv?

Na kraju Vajder napušta Čile, više nego marginalne časopise u kojima su pod njegovim inicijalima ili neverodostojnim aliasom izlazile njegove poslednje tvorevine, radovi napisani preko volje, imitacije čiji smisao izmiče čitaocu, iako njegovo fizičko odsustvo (zapravo, *uvek* je bio odsutna figura) ne znači kraj spekulacijama, strastvenim čitanjima na koja njegovo delo podstiče.

Godine 1986. u krugu koji se okupljao oko pepela pokojnog kritičara Ibakaća, pronosi se pismo (i vest uskoro postaje javna) poslato od,

pretpostavlja se, nekog Vajderovog prijatelja, u kom se saopštava njegova smrt. U pismu se konfuzno pominju neki književni testamenti, ali ovi iz Ibakaćeovog kruga, zainteresovani da ne kaljaju svoje i ime svog učitelja, čvrsto se povlače i radije ne odgovaraju. Sudeći po Vivijanu, vest je izmišljena, možda upravo sa strane sledbenika pokojnog kritičara koji su, slično svom pokojnom uzoru, već počeli da 'lape.

Međutim, za neko vreme, posthumno je objavljena Ibakaćeova knjiga pod naslovom *Čitanja mojih čitanja* u kojoj autor pominje Vajdera. U ovom zbiru verovatno lažnih anegdota, predstavljenih pretvorno lakim stilom i sa pretvomom ljubaznošću, Ibakaće se zapravo svojski zalaže da predoči publici književni ukus autora koje je tumačio sa entuzijazmom ili zadovoljstvom u svom dugačkom oplovljavanju voda kritičarskog posla. Tako, komentariše šta su čitali - i koje knjige su držali u ličnoj biblioteci - Uidobro (iznenađujući prilog), Neruda (predvidljivo), Nikanor Para (Vitgenštajn i narodna čileanska poezija! - Para se verovatno našalio sa lakovemim Ibakaćeom ili pak Ibakaće sa svojom budućom publikom), Rosamel del Valje, Dias Kasanueva, i drugi, a primetan je nedostatak priloga o Enrikeu Linu, zakletom neprijatelju našeg književnog staretinara i apologiste. Među mladim piscima najmlađi je Vajder (što dokazuje da se Ibakaće kladio na njega) i upravo u odeljku o njemu Ibakaćeov kitnjasti stil, pun opštih mesta, tipičan za pomalo raspričanog novinskog prikazivača, što je ovaj u suštini uvek i bio, posustaje, sve više gubi (ali bez ikakve pripreme!) svečarsko-familijami ton kakvim se obraća ostatku svojih idola, prijatelja ili slepih poklonika. U izolovanosti svoje radne sobe, Ibakaće pokušava da izgradi čvrstu sliku Vajdera. U *tour de force-u* svoje memorije pokušava da rekonstruiše Vajderov glas i duh, njegovo lice kakvim ga je zamišljao u noći dugog telefonskog ćaskanja, ali ne uspeva, i njegov krah je čak bučan, što se može nazreti po beleškama koje od lagano zavodljivih prelaze u akademski stil (prelaz svojslven latinoameričkim tekstopiscima), a iz akademskog u melanholično smeten. Čitanja koja Ibakaće svaljuje na Vajdera su raznovrsna a možda su više puki plod kritičarove arbitrarnosti i *nesređenosti* nego istine: Heraklit, Empedokle, Eshil, Euripid, Simonid, Anakreont, Kalimah, Poštenjači-

na iz Korinta. Dozvoljava sebi dosetku na Vajderov račun beležeći da su dve njemu omiljene antologije *Dvorska antologija helenističkih epigrama* i *Antologija čileanske poezije* (iako možda, ako se malo razmisli, to i nije bila šala). Podvlači da je Vajder - onaj Vajder čiji je glas sa druge strane telefonske linije zvučao kao kiša, kao nevreme, a ako to poređenje dolazi od jednog staretinara, treba je uzeti zdravo za gotovo - poznavalac „Dijaloga jednog očajnika sa njegovom dušom“ a jednako pažljivo je pročitao i *Šteta što je kurva* Džona Forda, čila je sabrana dela, u koja su uključeni i koautorski projekti, opisao minuciozno. (Sudeći po urođeno nepoverljivom Vivijanu, Vajder je video samo italijanski film baziran na Fordovom komadu, film koji je u Latinskoj Americi prikazan 1973. i čija je najveća i možda jedina zasluga prisustvo mlade i uznemirujuće Šarlote Rempling.)

Odlomak knjige koji se odnosi na čitanja „obećavajućeg pesnika Karlosa Vajdera“ naglo se prekida, kao da je Ibakaće iznenada uvideo da pravi prazan hod.

Ah ima i još: u odurnom i izrazito ćeretavom tekstu posvećenom pomorskim grobovima na obali Pacifika koji je uključen u knjigu pod naslovom *Bakrorezi i vodene boje*, Ibakaće, između groblja blizu Las Ventanasa i jednog u blizini Valparaisa, i ne primetivši opisuje smrkavanje u nekom bezimenom selu, prazan trg na kom drhte izdužene i oklevajuće senke, i siluetu nekog mladića u tamnom kaftanu koji oko vrata nosi dugačak i topao šal, ili šalić koji delimično zakriva njegovo lice. Ibakaće razgovara sa neznancem, od koga je odeljen trakom, pravougaonim svetlom iz nekog svetionika, kroz koje nijedan od njih nema volje da prođe. Bez obzira na razdaljinu između njih, jasno se raspoznaje šta govore. Neznanac na trenutke koristi izveštačeni žargon koji odudara od njegovog nazalnog izgovora, ali se u principu oba sagovornika izražavaju na korektan način. Razgovor, za kakav je neophodna apsolutna intimnost, zaključen je pojavljivanjem na noćnom trgu jednog zaljubljenog para praćenog psom. Prekid, koji traje koliko i uzdisaj ili treptaj, ostavlja Ibakaćea samog, oslonjenog o štap, da daleko od kuće meditira o ljudskoj sudbini. Što se praktičnih efekata tiče, sastanak je takođe mogao da bude zaključen pojavljivanjem nekolicine karabinjera. Neznanac nestaje među zapuštenim

biljnim svetom trga i njegovim senkama. Da li je to bio Vajder? Da li je to kritičar sanjao? Ko zna.

Godine i protivrečne novosti o Vajderu, ili nedostatak novosti, suprotno od onog što se obično dešava, potvrđuju njegov mitski status i naknadno osmišljavaju njegove predloge. Neki entuzijasti putuju svetom da bi ga pronašli, ako ne i vratili u Čile, da bi se u najmanju ruku s njim fotografisali. Sve je uzalud. Vajderov trag se gubi u Južnoj Africi, u Nemačkoj, u Italiji... Nakon dugog putešestvija, koje će drugi prozvati turističkim putovanjem na jedan, dva i tri meseca, mladež koja ga je tražila vraća se u prnjama i bez kinte.

Otac Karlosa Vajdera, najverovatnije jedina osoba koja zna šta je stvarno sa njime, umire 1990. godine. Njegov grob, koji niko ne posećuje, na jednom je od najskromnijih delova opštinskog groblja Valparaisa.

U čileanskim književnim krugovima polako sebi krči put ideja, u suštini umirujuća budući da vremena počinju da se menjaju,¹⁸ da je i Karlos Vajder *mrtav*.

Godine 1992. njegovo ime će zasijati u sudskoj istrazi o mučenjima i nestancima. To je prvi put da se pojavljuje vezano za vanknjiževne teme. Sledeće godine ga povezuju sa jednom *nezavisnom operativnom grupom* odgovornom za pogubljenje raznih studenata u oblasti Konsepsiona i Santjaga. Godine 1994. ponovo je pominjan u knjizi grupe čileanskih novinara o nestalima nakon Vojnog udara. Objavljena je i knjiga Munjosa Kana, koji je napustio Vazdušne snage, sa poglavljem u kojem autor detaljno priča (ili se pre može reći da Munjos Kano od prilike do prilike pada u preterano uzbuđenje, na ivicu živaca) noćnu zabavu povodom foto-izložbe u stanu u Providensiji. Neku godinu pre toga Vivijano O'Rajen objavljuje *Novi portret prevaranata* u skromnoj izdavačkoj kući specijalizovanoj za džepna izdanja. Knjiga ima tržišni uspeh koji izdavaču donosi do tada nezamislive tiraže. *Novi portret prevaranata* je pitki esej (po stilu ne tako dalek krimi-romanima koje smo Vivijano i ja svojevremeno čitali u Konsepsionu) o fašističkim književnim pokretima na Kono Suru između 1972. i 1989. godine. Ne nedostaje joj enigmatičnih likova ili čudaka, a glavna figura, koja se izdvaja iz vrtoglavice i mrmljanja

dveju prokletih decenija, bez sumnje je Karlos Vajder. Njegova figura, kako se u Latinskoj Americi obično kaže, na pre svega otužan način, sija sopstvenim sjajem.

Poglavlje koje Vivijano posvećuje Vajderu (najopsežnije u knjizi) nosi naslov „Istraživanje graničnog“ i u njemu, napuštajući preovlađujući, objektivni i odmereni ton, Vivijano govori upravo o sjaju; reklo bi se da prepričava kakav horor-film. U određenom trenutku, ne naročito srećno, upoređuje ga sa romanom *Vatek* Vilijama Bekforda. Citira Borhesove reči; „Tvrđim da se radi o prvom zaista nemilosrdnom književnom paklu“. Vivijanovi opisi Vajdera su, misli na koje ga njegova poetika navodi, oklevajući, kao da ga prisustvo ovoga zbunjuje i ostavlja bez jasnog smera. A zapravo, Vivijano, kom je svojstven podsmeh mučenim Argentincima ili Brazilcima, kada se sučeli sa Vajderom sasvim se sputava, umeće prideve bez rezona, bolesno izliva nepristojne reči, pokušava da pri tom ni ne trepne očima kako svog glavnog junaka (pilota Karlosa Vajdera, autodidakta Ruis-Tagla) ne bi izgubio sa horizonta, ali niko, a posebno u literaturi, nije sposoban da ne trepne tokom jednog dužeg perioda, dočim je Vajder čovek koji se uvek gubi.

U njegovu odbranu ustaju jedino trojica starih prijatelja po oružju. Sva trojica su penzionisani, sva trojica vođeni istinoljubivošću i bezinteresnim altruizmom. Prvi, neki major, kaže da je Vajder bio senzibilan i obrazovan čovek, još jedna žrtva - jasno, na svoj način - olovnih godina u kojima se rešavala sudbina Republike. Drugi, narednik u Vojnoj obaveštajnoj službi, bavi se više svakodnevnim utiscima, njegova slika Vajdera je slika energičnog momka, šaljivdžije, dobrog radnika - a da znate koliko je oficira koji ne rade ništa - koji je ispunjavao želje potčinjenima i tretirao ih neću reći kao sinove, jer je većina nas bila starija od njega, ali kao mlađu braću, to da, moje batice, govorio je Vajder često i nesvesno, sa velikim osmehom sreće ali, zašto sreće? - na licu. Treći, oficir koji mu se pridružio na nekim misijama u Santjagu - malobrojnim, kako se pobrinuo da naglasi - tvrdi da je poručnik Vazdušnih snaga samo uradio ono što su svi Čileanci morali da urade, trebalo da urade ili hteli da urade ali to nisu mogli. U građanskom ratu zatvorenici su smetnja. Ovo je bila maksima Vajdera i još nekih i ko bi mogao da ga, usred istorijskog

previranja, optuži da je preterao u revnosti? Ponekad, dodao je zamišljeno, pucanj iz milosrđa je pre uteha nego poslednja kazna: *Karloščić Vajder je gledao svet kao iz nekog vulkana, gospodine, sve je vas, kao i sebe, video kao sa neke razdaljine, i svi mi smo mu se činili, izvinite na prostodušnosti, kao bedni insekti; takav je bio; u njegovoj knjizi istorija prirode nije imala pasivnu ulogu, pre će biti obrnuto, pomerala se i jahala nas, a mi, jadne neznalice, obično pripisujemo takve neprijatnosti zloj sreći ili sudbini...*

Na kraju, neki skeptični i hrabri sudija ga oglašava nevinim u sudskom procesu koji nikako da se razvije. Očigledno je da Vajder ne dolazi na ročišta. Drugi sudija, ovog puta u Konsepsionu, navodi ga kao prvooptuženog na suđenju za ubistvo Anhelike Harmendije i za nestanak njene sestre i tetke. Araukanka Amalija Maluenda, kućna pomoćnica kod sestara Harmendija, pojavljuje se kao iznenađujući svedok i, tokom jedne nedelje, zlatan rudnik za novinare. Čini se da je usled godina koje su protekle Amalijin španski ishlapeo. Njene intervencije dupke su pune izraza na araukanskom indijanskom za čiji prevod su se postarala dva katolička sveštenika koja su u isto vreme bili i njeni telohranitelji, budući da je ni na trenutak nisu ostavljali nasamo. U njenom sećanju, noć zločina zasnovana je na dugoj istoriji ubistava i nepravdi. Nit njene priče je izvezen herojskim (epskim) stihom, cikličkim, koji čini da njeni zapanjeni slušaoci shvate da delom slušaju njenu priču, priču građanke Amalije Maluende, bivše služavke u kući sestara Harmendija, a delom istoriju Čilea. Tako, dok ona govori o Vajderu, poručnik deluje kao više različitih osoba u isto vreme: uljez, zaljubljen čovek, ratnik, demon. Govoreći o sestrama Harmendija, upoređuje ih sa vazduhom, dobrim biljem, psećim mladuncima. Dok se priseća zlosrećne noći zločina, kaže da je slušala „muziku Španaca“. Zamoljena da konkretizuje sintagmu „muzika Španaca“, odgovara: *čisti bes, gospodine, čista beskorisnost.*

Nijedan sudija ne napreduje u procesu. Država ima previše problema da bi se bavila sve maglovitijom figurom višestrukog ubice koji je nestao već pre nekog vremena.

Čile ga zaboravlja.

Tada na scenu stupa Abel Romero, a ja se na nju vraćam. Čile je i nas zaboravio.

Romero je jedan od najčuvenijih policajaca iz vremena Aljendea. Sada je čovek od preko pedeset godina, nizak stasom, crnpu rast, izrazito mršav, crne kose učvršćene gelom ili briljantinom. Njegova fama, njegova mala legenda, povezana je sa dva zločina koji su svojevremeno uzdrмали, kako se to kaže, čitaoce čileanske crne hronike. Prvi je ubistvo (jedan pazl, govorio je Romero), počinjeno u Valparaisu, u sobi hostela u ulici Ugalde. Žrtva je nađena sa prostreljenim čelom, a vrata sobe obijenog zasuna, pritvorena stolicom. Prozori su iznutra bili zatvoreni; osim toga, ko god bi izašao kroz njih, bio bi viđen sa ulice. Oružje je pronađeno pored mrtvacu, zbog čega je na početku zaključak bio nedvosmislen: samoubistvo. Ali posle prvih ispitivanja, policija je utvrdila da žrtva nije ispalila ni hica. Pokojnik se zvao Pisaro i koliko se znalo nije imao neprijatelja, vodio je miran usamljenički život i nije radio niti je imao načina da zarađuje, iako se docnije pokazalo da mu je dobrostojeća porodica koja je živela na jugu, slala mesečnu pomoć. Slučaj je pobudio radoznanost štampe: kako je ubica izašao iz sobe žrtve? Obiti bravu spolja, kako su utvrdili po dragim sobama hostela, bilo je nezamislivo. Obiti bravu i potom pritvoriti vrata okačivši stolicu o kvaku slomljene brave, bilo je nezamislivo. Proverili su prozore: u jednom od deset slučajeva, ako bi ga se grubo i precizno gurnulo izvana prema sebi, prozor bi se zatvorio. Ali da bi ubica pobegao kroz prozor, trebalo je još da bude akrobata, i da neko sa ulice ne bude zle sreće da podigne pogled i da ga otkrije, a ubio je u vreme kada je ulica obično prepuna ljudi i vozila. Pred nedostatkom drugih mogućnosti, policija je zaključila da je zločinac ipak pobegao kroz prozor i u nacionalnoj štampi krstili su ga kao *akrobatu*. Onda su iz Santjaga poslali Romera, koji je rešio slučaj za dvadeset četiri sata (osam dodatnih sati za ispitivanje u kojem on nije učestvovao, bilo je dovoljno da ubica potpiše priznanje koje nije previše odudaralo od glavne linije neprekidne istrage).

Činjenice, kako mi ih je Romero naknadno izneo, stajale su ovako: žrtva, Pisaro, imao je neku vrstu zajedničkih poslova sa sinom vlasnice hostela, izvesnim Enrikeom Martinesom Koralesom, zvanim Enrikčić ili Henri, zaljubljenikom u hipodrom u Vinja del Maru gde se na kraju, sudeći po Romeru, uvek sprijatelji sirotinja ili pak oni koji su *crne sreće*, kako je napisao Viktor Igo, čiji *Jadnici* su jedini „dragulj književnosti“ za koji Romero priznaje da ga je pročitao u mladosti, iako je nažalost vremenom uspeo da ga zaboravi potpuno, osim samoubistva Zavera (na „Jadnike“ ću se vratiti kasnije); taj Enrikčić je, izgleda, bio do guše u dugovima i na neki način je u svoje poslove uvukao i Pisara. Tokom vremena, tokom loših vremena za Enrikčića, dvojica prijatelja dele avanture koje posredno pomažu roditelji buduće žrtve. Ali jednog dana stvari su dobro krenule sinu vlasnice hostela i on zapostavlja Pisara. Ovaj se oseti zloupotrebljen. Posvađaju se, razmenjuju pretnje, a jednog dana, oko vremena ručku, Enrikčić odlazi naoružan u Pisarovu sobu. Njegova namera je da ga uplaši, ali usred demonstracije sile, baš kada Enrikčić uperi cev u Pisarovu glavu, pištolj slučajno opali. Šta učiniti? I tada, usred najgoreg košmara, Enrikčić, jedini put u životu, pokazuje crtu oštroumnosti. Jasno mu je da će ukoliko samo ode, sumnje uskoro pasti na njega. Jasno mu je da ako ubistvo Pisara spolja ostane na postojećem, sumnje će uskoro pasti na njega. Zato mu je neophodno da preobuče zločin u ruho začudnosti i neverovatnosti. Učvršćuje bravu iznutra, okači stolicu, stavlja pištolj u ruku pokojnika i, kada mu se učinilo da je napravio koreografiju samoubistva, zatvara se u ormar za odeću i čeka. Poznaje majku i ostale stanare, koji u tom trenutku ručaju ili gledaju televiziju u dnevnoj sobi, misli da će da obiju bravu ne sačekavši karabinjere. U stvari, brava je i ranije bila krhka, a sada je jedva nakalemljena, a sa druge strane Enrikčić nije čak ni zaključao ormar, te se priključuje ostatku hostela, svetlu koji užasnuto posmatra Pisarov leš. Slučaj je bio veoma jednostavan, rekao je Romero, ali mi je doneo nezasluženu slavu za šta sam kasnije platio cenu.

Još veću viđenost mu je obezbedilo rešavanje slučaja kidnapovanja u Karmenesu, imanju u blizini Rankagve, nekoliko meseci pre kraja demokratije. Glavni junak tog slučaja bio je Kristifor Sančes Grande,

jedan od najbogatijih preduzetnika u državi, za koga se pretpostavljalo da je dopao šaka jedne levičarske organizacije koja je za njegovo puštanje na slobodu tražila od vlade ogroman novac. Policija nedeljama nije znala šta da učini. Romero, na čelu jedne od triju operativnih grupa koje su tražile Sančesa Grandea, razmotrio je mogućnost da se ovaj samokidnapovao. Nekoliko dana su pratili jednog mladića iz Domovine i

Slobode,¹⁹ dok ih ovaj, neoprezno, nije doveo do imanja Karmenes. Tamo, dok je polovina njegovih ljudi opkoljavala glavnu kuću, Romero je trojicu ostavio da ga pokrivaju iz pozadine, a sam je, sa dva pištolja, praćen vrlo mladim detektivom zvanim Kontreras, najhrabrijim od svih, provalio unutra i uhapsio Sančesa Grandea. U okršaju su poginuli dvojica kriminalaca iz Domovine i Slobode koji su štitili preduzetnika, a ispostavilo se da su Romero i jedan od onih što su štitili pozadinu kuće, ranjeni. Za ovu akciju primio je Medalju za hrabrost iz ruku Aljendea, najveću profesionalnu satisfakciju svog života, koji je bio puniji gorčine nego radosti, sudeći po njegovim rečima.

Naravno da sam se sećao njegovog imena. Postao je čuven. Njegovo ime obično se pojavljivalo na stranicama crne hronike (pre ili posle stranica o sportu?), pored imena mesta kakva smo onda smatrali sramnim, iako tada stvarno nismo znali šta je sramno; scenografija zločina u trećem svetu, šezdesetih i sedamdesetih godina: siromašne, puste kuće, slabo osvetljeni letnjikovci. I primio je Medalju za hrabrost iz ruku Aljendea. Medalju sam izgubio, rekao je tužno, a više nemam nijednu fotografiju koja bi to dokazala, ali sećam se kao da je bilo juče kada mi je dodelio. Još uvek je delovao kao policajac.

Posle Udara bio je zatvoren tri godine a onda je otišao u Pariz, gde je živeo radeći sporadične poslove. O prirodi ovih poslova nikada mi ništa nije rekao, ali je tokom prvih godina u Parizu radio svašta: od lepljenja plakata do glancanja kancelarijskih podova, što je posao koji se obavlja noću, kada su ustanove zaključane, a to omogućuje da se dugo razmišlja. Misterija pariških ustanova. Na taj način je okarakterisao zgrade sa kancelarijama, kada je noć i sve prostorije

su zamračene, osim jedne, a onda se i ona zamračuje, ali se uključe svetla neke druge, a onda se i ona zamračuje i tako redom. Ponekad, ako bi noćni šetač ili čovek koji je lepio plakate bio duže vremena miran, mogao je da vidi kako se neko pomalja iz prozora jedne od tih praznih zgrada i ostaje tamo pušeći ili razgledajući grad podbočenih ruku. Bio je to neki čovek ili neka žena iz noćnog servisa za čišćenje.

Romero je bio oženjen i planirao je da se vrati u Čile i započne novi život.

Kad sam ga pitao kojim dobrom (ali tada sam ga već bio pustio u stan i stavio vodu da proključa kako bismo popili čaj), rekao mi je da prati tragove Karlosa Vajdera. Vivijano O'Rajen mu je preporučio da mi se javi i dao mu moju barselonsku adresu. Poznajete li Vivijana? Rekao mi je da ga ne poznaje. Ne lično. Poslao sam mu pismo, on mi je odgovorio, a onda smo razgovarali telefonom. Veoma tipično za Vivijana, rekao sam i pomislio da sam ga poslednji put video pre skoro dvadeset godina. Vaš prijatelj je dobra osoba, rekao je Romero, a izgleda da solidno poznaje gospodina Vajdera, a misli da ga vi poznajete još bolje. Nije tačno, rekao sam. Biće tu i novca, rekao je Romero, ako mi pomognete da ga pronađem. Rekavši to, osmotrio je moj stan kao da je odmeravao svotu kojom bi mogao da me kupi. Pomislio sam da se neće usuditi da nastavi u tom pravcu, pa sam odlučio da ćutim i čekam. Poslužio sam mu čaj. Pio ga je s mlekom i činilo mi se da uživa u napitku. Kada je seo za moj sto, delovao je mnogo niži i mršaviji nego što je uistinu bio. Mogu da vam ponudim dvesta hiljada pezeta, rekao je. Prihvatam, ali u čemu mogu da vam pomognem?

U stvarima iz poezije, rekao je. Vajder je pesnik, ja sam pesnik, on nije pesnik, ergo: da bi pronašao jednog pesnika trebala mu je pomoć drugog pesnika.

Rekao sam mu da za mene Vajder nije pesnik, nego zločinac. Dobro, dobro, rekao je Romero, ne budimo netolerantni, možda za Vajdera ili za bilo kog drugog *vi* niste pesnik ili ste loš pesnik, a on ili oni ne, sve zavisi od stakla kroz koje se gleda, kako je govorio Lope de Vega, zar nije tako? Dvesta hiljada u gotovom, odmah, rekao sam. Dvesta hiljada odmah, rekao je energično, ali ne zaboravite da

od sada radite za mene, a ja tražim rezultate. Koliko vas plaćaju? Prilično, rekao je, čovek koji me je zaposlio ima love.

Sutradan je došao kod mene sa kovčegom u kojoj je bilo pedeset hiljada pezeta i kovčegom punim književnih časopisa. Ostatak novca ćete dobiti kada mi pošaljete. Pitao sam ga zašto misli da je Vajder živ. Romero se nasmejao (osmehom lasice, osmehom poljskog pacova) i rekao da je njegov klijent taj koji to misli. A zašto mislite da je Vajder u Evropi, a ne u Americi ili u Australiji? Takav je čovek, rekao je. Potom me je pozvao na ručak u restoran u ulici Taljers, u kojoj sam živeo (on se nastanio u diskretnom i skromnom pansionu u ulici Hospital, na nekoliko koraka od mog stana) i naš razgovor je potekao na temu njegovih godina u Čileu, državi koje smo se obojica sećali, čileanske policije koju je Romero (po meni zatupelo) svrstavao među najbolje na svetu. Vi ste fanatik i vajni rodoljub, rekao sam mu za vreme dezerta. Uveravam vas da nije tako, rekao je, u vreme moje Brigade nije bilo nerazrešenog ubistva. A momci koji su se laćali istraga spadali su u najpripremljenije ljude, sa najboljim ocenama na akademiji, gde su imali izvrsne profesore. Sećam se da je kriminolog Gonsales Savara, doktor Gonsales Savara koji u miru počiva, govorio da su dve najbolje policije na svetu, barem što se tiče odeljenja za ispitivanje ubistava, engleska i čileanska. Rekao sam mu da me ne zasmehava.

Odatle smo izašli u četiri popodne, nakon što smo ručali i popili dve flaše vina. Špansko vino uz razgovor, rekao je Romero, bolje je od francuskih. Pitao sam ga ima li nešto protiv Francuza. Delovao je kao da se zapanjio a samo je rekao da želi da napusti Francusku, u kojoj je proveo već previše godina.

Popili smo kafu u Centralnom baru, razgovarajući o „Jadnicima“. Romero je smatrao Žana Valžana koji se kasnije pretvorio u Madlena a onda u Fošlevana, običnim likom kakvog je moguće pronaći u šarenim latinoameričkim gradovima. Nasuprot njemu, Zaver mu se činio izuzetnim. Taj čovek je, rekao mi je, kao seansa psihoanalize. Nije bio problem da razumem da se Romero nikada nije psihoanalizirao, iako je za njega ta oblast bila okićena svim mogućim prestižem. Zaver, policajac Viktora Igoa, s kojim je Romero saosećao i kome se divio, predstavljao mu je nešto kao luksuz, „užitak kakav samo sa

vremena na vreme možemo sebi da priuštimo". Pitao sam ga da li je gledao film, vrlo star, francuske proizvodnje. Ne, rekao je; znam da ima neki mjuzikl koji se izvodi u Londonu, ah ni to nisam video, naslov mu je nešto kao *Aleja od cveća*. Kako sam već rekao, nije se sećao ničeg iz romana, ali se sećao da se Žaver ubija. Ja sam spram toga imao izvesne rezerve. Možda u filmu to nije učinio. (Pri-sećajući ga se, u pamćenje mi dolaze samo dve slike: barikade iz 1832. koje ruše studenti i nestašni dečaci sa ulice, i figure Žavera nakon što ga je Valžan spasao, dok je ovaj stajao u ustima ogromne odvodne cevi, pogleda izgubljenog na horizontu, uz zvuk poput buke zaista veličanstvenog vodopada, zvuk fekalnih voda što otiču u Senu. Iako će najpre da bude da sam pomešao filmove.) Danas, rekao je Romero sladeći se poslednjim kapljicama irskog viskija, barem u američkim filmovima, policajci se samo razvode. Žaver se, za promenu, ubija. Primećujete li razliku?

Potom se popeo sa mnom pet spratova do stana, otvorio kovčeg i poredao časopise na sto. Čitajte pažljivo, rekao je, ja ću u međuvremenu da se malo bavim turizmom. Koje muzeje mi preporučujete? Sećam se da sam mu lenjo objasnio kako da stigne u Muzej Pikaso a odande u Sagrada Familiju i da je Romero onda otišao.

Ponovo sam ga video za tri dana.

Svi časopisi koje mi je ostavio bili su iz Evrope. Iz Španije, Francuske, Portugalije, Italije, Engleske, Švajcar-ske, Nemačke. Čak su bila dva rumunska i po jedan poljski i ruski. Većinom netiražni fanzini. Vrste štampe, osim kod nekih francuskih, nemačkih i italijanskih, očito profesional-nih i sa solidnom finansijskom potporom, protežu se od fotokopija do ciklostila (u slučaju jednog, rumunskog), a rezultat je bio neporeciv: defektan kvalitet, jeftin papir i manjak dizajna rečito su prikazivali jednu ceđ-literaturu. Sve sam ih pregledao. Sudeći po Romeru, u nekom od njih sigurno se nalazio jedan Vajderov prilog, naravno pod pseudonimom. Nisu to bili obični desničarski književni časopisi: četiri časopisa su vodile grupe *skinhedsa*, dva su predstavljala nezvanična glasila fudbalskih navijača, barem sedam su po polovinu stranica posvećivali naučnoj fantastici, tri su pripadala *war-games* klubovima, četiri su se striktno bavila okultizmom (po dva italijanska i francuska) a među njima

jedan (italijanski) otvorenim klanjanjem đavolu, barem petnaest časopisa bilo je otvorene naci-orijentacije, barem šest ih se moglo svrstati u pseudoistorijski tok „revizioniz-ma“ (tri francuska, dva italijanska i jedan švajcarski na francuskom jeziku), jedan, ruski, bio je haotična mešavina svih pobrojanih osobina, barem sam takvo mišljenje stekao na osnovu karikatura (bezbrojnih, kao da su se odjednom potencijalni čitaoci na ruskom pretvarali u analfabete, sreća po mene da ne znam ruski), gotovo svi behu rasistički i antijevrejski.

Drugog dana čitanja sam se zainteresovao. Živeo sam sam, nisam imao novca, zdravlje mi je ostavljalo puno neispunjenih želja, dugo već nisam ništa objavio, u poslednje vreme čak nisam ni pisao. Vlastita sudbina mi se činila bednom. Mislim da sam počinjao da se privikavam na samosažaljenje. Romerovi časopisi, svi zajedno na mom stolu (odlučio sam da jedem s nogu, kako ne bih narušavao njihov raspored), u gomilicama zavisnim od države i datuma objavljivanja, ideološke tendencije ili žanrovske orijentacije, na mene su delovali poput protivotrova. Drugog dana čitanja osetio sam se fizički loše, ali sam ubrzo otkrio da za slabost treba da zahvalim neispavanosti ili rđavoj ishrani, tako da sam odlučio da izađem, kupim sendvič sa sirom i onda zaspim. Kada sam se, šest sati kasnije, probudio, bio sam svež i odmoran, i osetio želju da nastavim da čitam i dočitavam (ili da naslućujem šta piše, u zavisnosti od jezika na kom je časopis objavljen), svaki put sve smušeniji pričom o Vajderu, koja je govorila još o nečemu, iako tada nisam znao o čemu. Čak sam jedne noći sanjao o tome. Sanjao sam da nekim velikim drvenim brodom, možda galijom, putujem preko velike bare. Bio sam na nekoj žurci na krmenoj palubi gde sam pisao pesmu ili možda dnevnik i posmatrao more. Onda je neko, jedan starac, počeo da viče *tornado!*, *tornado!*, ali ne sa ivice galije nego sa ivice neke jahte ili stojeći na gatu. Isto kao u jednoj sceni iz Polanskove „Rozmarine bebe“. U tom trenutku galija je počela da tone a svi preživeli smo se pretvorili u brodolomnike. U moru, plutajući uz bure sa domaćom rakijom, video sam Karlosa Vajdera. Plutajući, čvrsto sam stezao jedan od nagnjilih drvenih polukrugova bureta. U tom trenutku sam razumeo, dok su nas talasi udaljavali, da smo Vajder i ja putovali

istim brodom, s tim što je on doprineo njegovom potapanju, a ja sam učinio premalo ili ništa da to bude izbegnuto. Tako da kada se kroz tri dana Romero vratio, dočekao sam ga maltene kao prijatelja.

Nije posetio Muzej Pikaso, kao ni Sagrada Familiju, ali jeste muzej Kamp Nou i novi Zoološki akvarijum. U životu, rekao mi je, nisam video morskog psa iz takve blizine, nešto impresivno, kunem se. Kada sam ga pitao za mišljenje o Kampu Nou odgovorio mi je da oduvek misli da je to najbolji stadion u Evropi. Šteta što je Barselona prošle godine izgubila od Pari Sen Žermena. Nemojte mi reći, Romero, da ste kule.²⁰ Nije znao za tu reč. Objasnio sam mu je i učinila mu se zabavnom. Ja sam privremeni kule. Od evropskih limova volim Barcelonu, ali sam u dubini duše kolokolovac.²¹ Šta da se radi, rekao je tužno i ponosno.

Tog popodneva, nakon što smo jeli u jednoj krčmi blizu plaže Barceloneta, pitao me je da li sam pročitao časopise. Radim na tome, rekao sam mu. Sutradan se pojavio u stanu donoseći televizor i video. Za vas, vodite računa da je to poklon mog klijenta. Ne gledam televiziju, rekoh. E to je loše, ne znate koliko interesantnih stvari propuštate. Nadasve mrzim takmičarske emisije otvorenog tipa, rekao sam. Neke su veoma interesantne, rekao je Romero. To je jednostavan svet, autodidakti protiv čitavog sveta. Setio sam se da je Vajder, u dalekim vremenima u Konsepsionu, bio autodidakt, ili je to nameravao da bude. Ja čitam knjige, Romero, rekoh, a sada časopise, a ponekad pišem. To se vidi, rekao je Romero. I odmah dodao: ne zamerite, vazda sam poštovao sveštenike i pisce koji nemaju ništa. Sećam se jednog filma sa Polom Njumenom, rekao je, bio je pisac i davali su mu Nobelovu nagradu a on je priznao da se tokom svih tih godina izdržavao pišući krimi-romane pod pseudonimom. Poštujem tu vrstu pisaca, rekao je. Malo njih ste upoznali, rekao sam zajedljivo. Vi ste prvi, rekao je. A onda mi je objasnio da mu nije odgovaralo da instalira TV u pansionu u kojem je boravio i da je neophodno da pogledam tri video-kasete koje je doneo. Mislim da sam se nasmejao iz straha. Rekao sam: nemojte mi reći da ovde imate Vajdera. U tri filma, da gospodine, rekao je Romero.

Namestili smo TV, a pre nego što bi priključio video, Romero je pokušao da pronađe neki kanal, ali bilo je nemoguće. Moraćete da kupite antenu, rekao je. Zatim je pustio prvu video-kasetu. Ja nisam ustao sa sedišta za stolom na kom su bili časopisi. Romero je seo u jedinu fotelju u dnevnoj sobi.

Bili su to niskotiražni porno-filmovi. Oko polovine prvog (Romero je doneo i flašu viskija i gledao je film pijuci male gutljaje) priznao sam mu da ne mogu da gledam tri pornića zaredom. Romero je sačekao kraj filma da isključi video. Pogledajte ih večeras, sami, bez žurbe, rekao je odlažući flašu viskija u ugao kuhinje. Moram li da među glumcima prepoznam Vajdera, pitao sam pre nego što je otišao. Romero se enigmatično nasmejao. Ono što je važno su časopisi, a filmovi su moja ideja, rutinski posao.

Te noći sam gledao preostala dva filma, onda sam ponovo video prvi, a zatim ona dva još po jednom. Vajdera ni od korova. Sutradan, pak, Romera ni od korova. Mislio sam da je to sa filmovima Romerova šala. Pa ipak, prisustvo Vajdera među zidovima mog stana bilo je sve osetnije, kao da su na neki način filmovi bili sa njim u uroti. Ne treba dramiti, rekao je jedanput Romero. Ali osećao sam da ceo moj život ide u kurac.

Kada se Romero vratio, blistao je u ganc-novom odelu, a meni je doneo još jedan poklon. Vatreno sam poželeo da to ne bude nikakav komad odeće. Otvorio sam paketić: roman Garsija Markesa - koji već bejah pročitao, ali mu to nisam rekao - i par cipela. Probajte ih, rekao je, nadam se da su vam taman, španske cipele su veoma cenjene u Francuskoj.

Sa iznenađenjem sam priznao da su mi kao salivene.

Objasnite mi enigmu porno-filmova, rekao sam. Niste primetili ništa neobično, nenormalno, ništa što bi privuklo pažnju, pitao je Romero. Po izrazu njegovog lica uvideo sam da mu filmovi, časopisi, sve osim možda njegovog porodičnog povratka u Čile, znače koliko i lanjski sneg. Jedino što podleže kritici jeste da sam svakog dana sve obuzetiji kurvinim sinom od Vajdera, rekao sam. Je li to dobro ili je loše? Romero, nemojte da zajebavate, rekao sam. U redu, reći ću vam nešto, rekao je Romero, poručnik je u svim tim filmovima, s tim

što je za kamerom. Vajder je režirao te filmove? Ne, rekao je Romero, on je kamerman.

Potom mi je predočio priču o nekoj grupi koja je pravila porno-filmove u jednoj vili u zalivu Tarento. Jednog jutra, ima tome par godina, svi su pronađeni mrtvi. Sve u svemu šest osoba, tri glumice, dva glumca i kamerman. Sumnjalo se na režisera i producenta, koje su priveli Takođe su priveli vlasnika vile, koriljanskog advokata vezanog za *hardkor* kriminal, naime za porno-filmove sa motivima nesimuliranih zločina. Sva trojica su imali alibi i sve su ih pustili. Posle nekog vremena, slučaj je preseljen u arhive. Kakve veze sa time je imao Karlos Vajder? Bio je još jedan kamerman. Izvesni P. R. Inšliš. A ovog italijanska policija nikada nije mogla da locira.

Inšliš je bio Vajder? Tako je Romero mislio kada je započeo istragu, i prošao je Italiju uzduž i popreko, tražeći ljude koji su mogli poznavati Inšliša, a kojima je pokazivao staru Vajderovu fotografiju (onu na kojoj pilot pozira pored aviona), ali nije našao nikog ko je kamermana zaista poznavao, kao da ovaj nije postojao ili nije imao lice da bi mogao da bude upamćen. Na kraju, na jednoj klinici u Nimu pronašao je glumicu koja je radila sa Inšlišem i koja se sećala kakav je bio. Glumica se zvala Đoana Silvestri i bila je jedna lepota, rekao je Romero, najlepša žena, kunem vam se, koju sam video u životu. Lepša od vaše žene, rekao sam da bih ga malko pecnuo. Čoveče, moja gospođa je već pomalo veteran i ne računa se, rekao je Romero. I ja sam veteran, dodao je gotovo odmah. A ova žena je najlepša koju sam ikada video. Kada se sve sabere: najlepša devojka. Žena pred kojom sam morao da skinem šešir, verujte mi. Pitao sam ga kako je izgledala. Plavokosa, visoka, s pogledom koji je čoveka vraćao u detinjstvo. Kadifan pogled, sa detaljima tuge i odlučnosti. Osim toga imala je veličanstvene kosti i veoma belu kožu, sa tim uljanim skladom kakvog na Mediteranu ima koliko ti duša ište. Žena uz koju čovek može da sanja budan, ali i da živi i deli sa njom nevolje i loše trenutke. Kao takvu su je potvrdile, rekao je Romero, njene kosti, njena koža, njen mudri pogled. Nikada je nisam video na nogama, ali mora da je izgledala kao kraljica. Klinika nije bila luksuzna, međutim bila je ukrašena malenom baštom koja se popodnevim punila pacijenatima, većinom su to bili Francuzi i

Italijani. Poslednji put, kad sam je već donekle upoznao, zvao sam je da siđemo u baštu (možda zbog straha da joj je dosadno da bude nasamo sa mnom, tamo u sobi). Rekla mi je da ne može. Pričali smo na francuskom, ali je ponekad koristila izraze iz italijanskog. To mi je rekla na italijanskom, moj prijatelju, gledajući me u oči, a ja sam se osetio najimpotentnijim, ili najsjebanijim ili najbednijim čovekom na svetu. Ne umem to da objasnim: zamalo da odmah zaplačem. Ali sam se suzdržao i pokušao da zadržim razgovor oko posla povodom kojeg sam došao kod nje. Bilo joj je simpatično što sam Čileanac i što svuda tražim nekakvog Engliša. Čileanski detektiv, govorila mi je sa osmehom. Ličila je na mačku, u krevetu, prekrštenih nadlaktica i sa nekoliko perina pod sobom. Već izbočina njenih nogu pod prekrivačima bila je kao čudo: ali ne od onih čuda koja zbunjuju, nego od onih koja prolaze kao vazduh, ostavljajući te mirnim, mirnijim nego ranije, hoću da kažem. Zaboga, kako je bila krasna, rekao je odjednom Romero. Je li bila bolesna? Umirala je, rekao je Romero, i bila usamljenija od kučke, barem sam do tog užasnog zaključka došao za dva popodneva koja sam proveo u klinici. Volela je da priča, videlo se da je posete oraspoločuju (nije ih mogla imati mnogo, zapravo šta ja znam), uvek je čitala ili pisala pisma ili gledala televiziju sa slušalicama na ušima. Čitala je aktuelne magazine, ženske magazine. Njena soba je bila jako uredna i mirisala je lepo. Ona i njena soba. Kladam se da je četkala kosu i stavljala kolonjsku vodu ili parfem pre nego što će joj neko doći u posetu. Ja to samo mogu da zamišljam. Kad sam je video poslednji put, pre nego što smo se oprostili, uključila je TV i potražila neki italijanski kanal na kome se davalo ne znam šta. Prepao sam se da će to biti neki njen film. Kunem vam se da u tom slučaju sigurno ne bih znao šta da učinim i da bi se moj život preokrenuo. Ali bio je to samo neki program sa intervjuima u kojem se pojavio njen stari poznanik. Pružio sam joj ruku i krenuo. Stigavši do vrata, nisam mogao da izbegnem da je ponovo ne pogledam. Već je stavila slušalice i delovala je, pazite kako neobično, ratoborno, ne znam kako drugačije to da nazovem, kao da je bolnička soba bila komandna sala svemirskog broda, kojim je ona pouzdano zapovedala. I šta se na kraju desilo, pitao sam već bez volje da se sprdam Romeru. Nije

se desilo ništa, sećala se Engliša i dosta dobro mi ga opisala, ali ljudi sa takvim opisom u Evropi svakako ima na hiljade, a naravno da nije mogla da ga prepozna po staroj pilotskoj fotografiji, kojoj ima već više od dvadeset godina, prijatelju. Ne, rekao sam, šta se desilo sa Đoanom Silvestri? Umrta je, rekao je Romero. Kada? Nekoliko meseci posle moje posete, u Parizu sam pročitao vest, u čitulji *Liberationa*. A nikada niste videli neki njen film, pitao sam. Đoane Silvestri? Ne, čoveče, šta vam pada na pamet, nikada. Čak ni iz zna-tičelje? Ni za sve dijamante ovoga sveta; ja sam oženjen i već postariji čovek, rekao je Romero.

Te noći sam ga pozvao na večeru. Obedovali smo u ulici Riera, u nekom jeftinom porodičnom restoranu, a potom nasumice prošetali kvartom. Prolazeći pored jednog otvorenog video-kluba rekao sam Romeru da me prati. Ne mislite da iznajmite neki njen film, iza sebe sam čuo njegov glas. Ne verujem vašem opisu, želim da vidim njeno lice. Porno-filmovi su zapremali tri police u dnu lokala. Mislim da sam samo jednom pre toga ušao u neki video-klub. Već dugo se nisam osećao tako dobro, iako sam iznutra goreo. Romero je neko vreme tražio. Video sam njegove ruke, tamne ruke pune žila, kako preturaju po naslovnicama video-kaseta, i jedino to je još održavalo moje raspoloženje. To je ova, rekao je. Imao je pravo, bila je predivna žena. Kada smo izašli shvatio sam da je video-klub jedina prodavnica u kvartu koja je otvorena.

Sutradan, kada je Romero došao kod mene, rekao sam mu da mislim da sam identifikovao Karlosa Vajdera. Ako biste ga ponovo videli, da li biste mogli da ga prepoznate? Ne znam, odgovorio sam mu.

Ovo je moj poslednji izveštaj sa planete monstruma. Nikada više neću da zaronim u more književnog sranja. Ubuduće ću skromno da pišem pesme i radiću da ne bih umro od gladi i neću pokušavati da objavljujem.

Od zbirki časopisa koje sam držao nagomilane na stolu, dva su mi privukla pažnju. Od ostalih je bilo moguće sačiniti šaroliku zbirku uzoraka psihopata i shizofreničara, ali samo dva su se odlikovala *elanom*, osobitošću poduhvata, što je privlačilo Karlosa Vajdera. Oba, francuska: prvi broj „Književne gazete Evroa” i treći broj „Časopisa noćnih portira Arasa”. U oba sam pronašao po jedan kritički rad izvesnog Žila Defoa, iako je u „Gazeti”, pukom slučajnošću, poprimao formu stiha. Ali pre toga moram da pričam o Raulu Delormeu i sekti *pisaca-varvara*.

Rođen 1935. Raul Delorme je bio vojnik i prodavac tržišnih zaliha pre nego što se ustalio (na mestu u skladu sa laganom bolešću prošljenova koju je zaradio u Legiji) kao noćni portir u jednoj zgradi u centru Pariza. Godine 1968. dok su studenti podizali barikade a budući francuski romanopisci u paramparčad lomili stakla fakultetskih prozora ili po prvi put vodili ljubav, odlučio je da osnuje sektu pisaca-varvara. Tako da, dok su neki intelektualci zauzimali ulice, bivši legionar se zatvorio u majušnu portirnicu u ulici Dezo i počeo da radi novu literaturu. Njena postavka sastojala se iz dva naizgled jednostavna koraka. Zatvorenost i čitanje. Za prvi korak bilo je neophodno obezbediti životne namirnice za nedelju dana ili postiti. Takođe je bilo neophodno, da bi se izbegle neželjene posete, pustiti vesti da ste nedostupni za sve, ili da ćete na jednonedeljno putovanje, ili da ste dobili zaraznu bolest. Drugi korak bio je i složeniji. Sudeći po Delormeu, valjalo se sjediniti sa velikim delima. Ovo se postizalo na vrlo neobičan način: serući se po Stendalovim stranicama, išmrkujući se po stranicama Viktora Igoa, masturbirajući iznad stranica Gotjea ili Banvila i posipajući ih semenom, pišajući po Lamartinu, sekući se žiletom i krvlju prskajući Balzaka ili Mopasana, podvrgavajući, sve u svemu, knjige procesu degradacije koji je

Delorme nazivao humanizacijom. Ishod jednonedeljnog *varvarskog* obreda bila je kuća ili prostorija puna razorenih knjiga, prljavštine i smrada, gde bi, go ili obučen u šorts, šegrt-literata disao otvorenih usta, glibav i zgrčen kao novorođenče ili, prikladnije, kao riblje novorođenče koje je odlučilo da iskoči iz vode i živi na suvom. Sudeći po Delormeu, *pisac-varvarin* iz svega bi toga izašao očeličen iskustvom i, što je bilo zaista značajno, u izvesnom upućen u umetnost literature, naukom obezbeđenim „stvarnom blizinom“ i „stvarnim usvajanjem“ (kako je to nazivao Delorme) klasika, telesnom blizinom koja je rušila sve barijere između njega sa jedne i kulture, akademije i tehnike sa druge strane.

Nije najjasnije kako, ubrzo je stekao sledbenike. Bili su to ljudi nalik njemu, neškolovani pripadnici nižih klasa. Počev od maja '68. dva puta godišnje su se zatvarali, sami ili u dvočlanom, tročlanom i maksimalno četvoročlanom sastavu, u majušne mansarde, portimice, hotelske sobe, kuće u predgrađu, sobe iza dućana i magacine i pripremali vladavinu nove literature, literature koja *može* da pripada svima, sudeći po Delormeu, ali koja bi u praksi pripala jedino onima koji su spremni na vatreno krštenje. U međuvremenu, morali su da se zadovolje objavljivanjem fanzina koje su sami prodavali po raspadnutim štandovima postavljenima u bilo kom kutku neizbrojnih prodajnih prostora za polovne knjige i časopise, prostora kakvi su nicali francuskim ulicama i trgovima. Većina *varvara* su, naravno, bili pesnici mada su pojedini pisali priče a drugi se usuđivali i na jednočinke. Njihovi časopisi nosili su lokalne ili fantastičke nazive (u „Književnoj gazeti Evroa“ objavljen je spisak publikacija koje su pripadale pokretu): *Unutrašnja mora*, *Provansalski književni bilten*, *Tulonski časopis za umetnosti i književnost*, *Nova književna škola* itd. U „Časopisu noćnih portira Arasa“ (čiji izdavač je zapravo bilo Udruženje noćnih portira Arasa) objavljena je prilično ilustrativna i brižljivo pripremljena *varvarska* antologija; ispod podnaslova „Kada sklonost postane posao“ ređale su se pesme Delonnea, Sabine Martin, Ilze Kraunic, M. Pula, Antoana Dubaka i Antoana Madrida; svako je bio zastupljen sa po jednim naslovom, osim Delormea i Dubaka - sa tri odnosno dva. Da bi stepen *sklonosti* pesnika bio naglašen, ispod njihovih imena i pored neobičnih fotografija u vidu

isprava, u zagradi, čitalac je informisan o njihovim dnevnim zanimanjima i tako se moglo da sazna da je Ilze Kraunic pomoćnica bolničarke na nekom odeljenju gerijatrije u Strazburu, da je Sabrina Martin kućna pomoćnica u nekoliko pariških domova, da je M. Pulmesar a da Antoan Madrid i Antoan Dubak zarađuju prodajom novina u kioscima najednom pariškom bulevaru. Fotografije Delormea i njegove družine po nečemu su nepogrešivo privlačile pažnju: prvo, svi su gledali pravo u kameru i stoga kao da su čitačeve oči bile podvrgnute detinjastom (ili barem nejasnom) pokušaju hipnoze; drugo, svi su, bez izuzetka, delovali uvereno i sigurno, kao da su sigurni iznad svega u antipodne osobine komičnosti i sumnjičavosti, što je nešto što, ako se dobro razmisli, možda i nije bilo neuobičajeno za francuske pisce. Starosna razlika bila je notorna, što je pisce-varvare lišavalo generacijskih sklonosti. Između Delonnea, koji je imao punih šezdeset godina (mada mu se ne bi reklo) i Antoana Madrida, koji svakako ne beše napunio dvadeset dve, bilo je barem dve generacije. U čitanje poezije, u oba časopisa, uvodili su esej pod naslovom „Istorija Varvarskog pisma“ izvesnog Ksavijera Rubera i neka vrsta manifesta („Sklonost pisanju“), čiji je tvorac bio lično Delorme. Suočavajući se pre svega sa pedanterijom i smušenošću kod Delormea i iznenađujućom gipkošću i elegancijom kod Rubera (koga je kratka biobibliografska beleška, koju je verovatno sam sačinio, predstavljala kao bivšeg nadrealistu, bivšeg komunistu, bivšeg fašistu, autora knjige o „mom prijatelju Salvadoru Daliju“, *Daliprotiv Opere sveta i za nju*, i kao penzionera u Poitu), čitalac je u oba priloga mogao da se uputi u postanak *varvarskog pisma* i neke bitove koji su obeležili podvodnu i ne uvek spokojnu plovidbu pokreta. Da nije bilo biobibliografskih beležaka o Ruberu i Delormeu, lako bi u svima njima bilo prepoznati aktivne članove (ili možda pre članove pune volje nego aktivne članove) nekakve književne radionice u nekom radničkom predgrađu. Njihova lica bila su najobičnija: Sabrina Martin delovala je kao da se puneći tridesetu puni tugom, Antoan Madrid je imao izraz lica rezervisanog i diskretnog makroa, od onih koji su obično na distanci, Kraunicova je izgledala kao da ispod lica činovnice nedefinisanih godina skriva obilje nestabilne energije, M. Pul je bio razuzdana faca, vretenastog

lica, kose na keca, dugačkog i koščatog nosa, ušiju uz lobanju, istaknute Adamove jabučice, izgledao je tačno onako kakav je bio, bivši legionar i tip ogromne volje. (Ali kako se moglo dogoditi *takvom* čoveku da profanišući knjige popravi svoj govorni i pisani francuski? U kom trenutku života je definisao savršene postupke unutar *obreda?*). Pored tekstova Rubera (koga je urednik „Časopisa noćnih portira iz Arasa" nazivao svetim Jovanom Krstiteljem novog književnog pokreta) nalazili su se tekstovi Žila Defoa. U „Časopisu" je bio njegov esej a u „Gazeti" - pesma. Esejom je podržavana, u stilu divljem i na preskok, literatura koju su pisali ljudi kojima je literatura strana (isto kao što politiku, kako to već biva, vode ljudi kojima je strana politika, a autor je bio srećan zbog toga). Tekuća revolucija literature, govorio je Defo, značiće njeno ukidanje. Onda kada poeziju budu pisali ne-pesnici a čitali ne-čitaoci. Ovo je mogao da napiše bilo ko, uključujući i Rubera (mada, dok se stil tvorca ovog eseja bazirao na kontrastima, Ruber je primetno bio star, ironičan, otrovan, elegantan, *Evropljanin*, za njega je literatura imala oblik plovne reke sa slučajnim rečnim koritom, bez sumnje, ali to je bila reka a ne uragan posmatran iz velike daljine na kopnu) ili Delorme (ako pretpostavimo da je nakon vađenja utrobe stotinama knjiga francuske literature XIX veka konačno naučio da piše prozu, što bi bila smela pretpostavka), bilo ko od njih sa željama da spali svet, ali sam predosećao da je ovaj doglavnik čete pariškog portira bio Karlos Vajder.

O pesmi (narrativna poezija koja me je podsetila, neka mi Bog oprost, na odlomke iz poetskog dnevnika Džona Kejdža pomešane sa stihovima koji su vukli na Hulijana del Kasala ili na Magaljan Mur, prevedenima na francuski sa strane kakvog gnevnog Japanca) malo šta ima da se kaže. Bio je to granični humor Karlosa Vajdera. Bila je to ozbiljnost Karlosa Vajdera.

Nisam video Romera sledeća dva meseca.

Vratio se u Barselonu mršaviji nego ranije. Našao sam Žila Defoa, rekao je. Sve vreme je bio tu, pored nas, rekao je. Deluje kao laž, istina? Romerov osmeh me je uplašio.

Romero je smršao i ličio na psa. Idemo, naredio je istog popodneva kada se vratio. Ostavio je kofer kod mene i pre nego što smo izašli proverio je da li ga je zaključao. Nisam očekivao da će sve tako brzo teći, stigao sam da kažem. Romero me je pogledao iz hodnika i rekao pripremite se, moramo na putovanje, sve ću vam prepričati usput. Jesmo li ga zaista pronašli, pitao sam. Ne znam zašto sam upotrebio oblik množine. Pronašli smo Žila Defoa, rekao je i pomerio glavu na dvosmislen način. Sledio sam ga kao mesečar.

Mislim da mesecima, možda godinama, nisam napuštao Barselonu, pa mi se stanica Trg Katalonije (na nekoliko metara od moje zgrade) učinila totalno nepoznatom; bila je osvetljena i puna novih automata čiju svrhu nisam mogao da razumem. Nisam bio sposoban da žurim sa ekonomičnošću i brzinom kakvima je raspolagao Romero, koji je uvideo ili je unapred računao na moju predvidljivu smotanost na putovanjima i postarao se da mi otvara prolaz dok je poništavao kartu na jednoj od pokretnih šipki koje su inače sprečavale pristup peronima. Potom, sačekavši nekoliko minuta u tišini, ušli smo u lokalni voz i putovah uz more Maresinea do prvog mesta u Košta Bravi, Blanesa, prošavši reku Tordera. Dok smo izlazili iz Barselone pitao sam ga ko plaća za akciju. Zemljak, reče Romero. Prošli smo razdaljinu dveju stanica metroa i dotakli se predgrađa. Odjednom se pojavilo more. Slabašno sunce obasjavalo je plaže koje su se nizale kao biseri na ogrlici bez grla, izgubljenog u prostoru. Zemljak? A kakav je vaš interes u svemu tome? Bolje je da ne znate, rekao je Romero, svakako. Plaća li mnogo? (Sigurno plaća mnogo, pomislih, pa ishod ove istrage može da bude samo jedan). Prilično, to je jedan zemljak koji se obogatio poslednjih godina, i to ne u inostranstvu nego baš u Čileu, vidite kakav je život, izgleda da se dosta njih bogati po Čileu. A, pa o tome se mnogo priča, rekao sam, tonom koji

je trebalo da bude sarkastičan, ali je bio isključivo tužan. I šta ćete s novcem, još uvek nameravate da se vratite? Da, vratiću se, rekao je Romero. Uskoro je dodao: imam nepogrešiv poslovni plan, prostudirao sam ga u Parizu i sasvim je nepogrešiv. I kakav je to plan, pitao sam. Poslovni plan, rekao je. Biće to privatni posao. Ućutao sam. Svi se vraćaju sa poslovnim planovima. Iz voza, kroz prozor, video sam prelepu kuću modernističke arhitekture, sa visokom palmom u bašti. Radiću na pogrebnim ceremonijama, rekao je Romero, počecu sa skromnim ulogom ali mislim da će poslić da napreduje. Pomislio sam da se šali. Nemojte da me zajebavate, rekoh. Ozbiljno vam kažem: tajna je u tome da siromašnom svetu ponudite dostojanstvenu, čak bih rekao elegantnu sahranu (a u ovome su Francuzi, verujte mi, broj jedan), buržoaska sahrana za sitnu buržoaziju, sitnoburžoaska sahrana za proletarijat, u tome je tajna svega, ne samo firmi za posmrtnu ceremoniju, nego i tajna sveukupnog života! Dobro se odnositi prema ožalošćenima, biti nedvosmisleno ljubazan, na nivou, moralom se uzdići iznad svake vrste neprijatnog pokojnikovog mirisa. Na početku, rekao je kada je voz ostavio Badalonu za nama a ja se konačno predao razmišljanju kako ćemo uskoro da učinimo nešto stvarno, nešto neumoljivo, bile bi mi dovoljne tri dobro uređene prostorije, jedna za kancelariju i za doterivanje mrtvaca, druga za bdenje, a poslednja za čekaonicu, sa stolicama i pepeljarama. Idealno bi bilo iznajmiti kućicu na sprat u blizini centra, sprat za stanovanje a prizemlje za pogrebno preduzeće. Posao bi bio porodičan, moja gospođa i sin mogu da mi pomažu (iako za sina nisam toliko ubeđen), ali bi takođe bilo zgodno zaposliti sekretaricu, mladu i diskretnu devojkicu, osim toga dobru radnicu, znate i sami koliko je fizička blizina mladosti tokom bdenja ili same sahrane zahvalna stvar. Naravno da poslovođa (ili u njegovom odsustvu neko od pomoćnika) mora da svako malo izađe i ponudi rakiju ili bilo koje drugo piće rodbini i prijateljima pokojnika. Ovo mora da bude izvođeno sa naklonošću i nežnošću. Bez foliranja da je pokojnik vaš rođak, ali čineći očiglednim da čitava ceremonija nije strana vašem iskustvu. Treba govoriti poluglasno, treba izbegavati prekomerne emocije, kada pružite ruku, levom treba stisnuti lakat onoga s kim se rukujete, treba znati; koga i kada da zagrlite, treba učestvovati u di-

skusijama, bile o politici, fudbalu, o životu uopšte ili o sedam najkrupnijih smrtnih grehova, ali bez pristrasnosti svojstvenoj starim dobrim sudijama u penziji. Što se tiče posmrtnih kovčega, tu ne bi smelo da se zaradi u srazmeri višoj od tri prema jedan. Imam kuma u Santjagu iz vremena Brigade, koji se bavi proizvodnjom stolica. Razgovarali smo neki dan telefonom i rekao mi je da od stolica do posmrtnih kovčega ima samo korak. Prvu godinu mogao bih da iznesem vozeći crnu furgonetu. Posao, i tu nema mesta sumnjama, više nego naporan rad iziskuje talenat. A ako je neko proveo tolike godine u inostranstvu i ima o čemu da priča... Čileanci su ljudi za takvima.

Ali ja više nisam slušao Romera. Razmišljao sam o Vivijanu O'Rajenu, o Debeloj Posadas, o moru koje mi je bilo pred nosom. Na trenutak sam zamislio Debelu kako radi u nekoj bolnici u Konsepsionu, udatu, srećnu sa razlogom. Protiv svoje volje je bila đavolov poverenik ali je preživela. Čak sam je zamislio kao majku i kao, sada, razboritog i uravnoteženog čitaoca. Potom sam video Vivijana O' Rajena, koji je ostao u Čileu i uhodio Vajdera, video sam ga u obučarnici kako navlači cipele sa štiklom na noge sredovečnih sumnjivih žena ili nevinih devojaka, sa kašikom za cipele u jednoj ruci i kutijom bedne bata obuće u drugoj, osmehujući se ali misleći na nešto daleko, zamislio sam ga kao tridesettrogodišnjaka, ni manje ni više, kao vršnjaka Isusa Hrista, i zamislio sam ga kako potom objavljuje komercijalne knjige i potpisuje primerke na Sajmu knjiga u Santjagu (za koji ne znam da li još uvek postoji) i s vremena na vreme radi na američkim univerzitetima kao profesor po pozivu, raspravljajući u naglom nastupu frivolnosti o novoj ili o aktuelnoj čileanskoj poeziji (frivolnosti, s obzirom da bi ga ozbiljno zanimalo jedino da govori o romanu) i pominjući mene, ukoliko bih zbog njegove lojalnosti ili poštovanja među poslednjima dospeo na listu referenci: neobičan pesnik, izgubljen po evropskim fabrikama... Zamislio sam ga, kažem, kako napreduje kao kakav planinski vodič, prema vrhuncu karijere, sve ugledniji, sve imućniji, u idealnim uslovima da izravna račune sa prošlošću. Ne znam da li je to bio napad melanholije, nostalgije ili zdrave zavisti (a to je u Čileu, što se ostalog tiče, sinonim za najokrutniju zavist) ali za trenutak sam pomislio da iza Romera možda stoji Vivijano. Rekao sam mu to. Vaš prijatelj me nije

unajmio, rekao je Romero, ne bi imao para ni koliko da počnem. Moj klijent je utišao glas dok nije počeo da zvuči poverljivo i, međutim, u isto vreme veštački, *stvarno* ima para, razumete? Da, rekao sam, kako je tužna literatura. Romero se osmehnuo. Pogledajte more, rekao je, pogledajte polja, kako je lepo. Pogledao sam kroz prozor, s jedne strane more je izgledalo kao uljana bara, a s druge, u povrtnjacima Maresmea, iz sve snage su radili crnci.

Voz je stao u Blanesu. Romero je rekao nešto što nisam razumeo, pa smo sišli. Stopala su mi bila kao zgrčena. Izvan područja stanice, na kvadratnom trgčiču, koji je međutim izgledao okruglo, bili su uparkirani po jedan crveni i žuti autobus. Romero je kupio žvakaće gume i usredsredivši se na moje ispijeno lice, pitao me, pretpostavljam da bi me odobrovoljio, šta mislim kojim ćemo autobusom. Crvenim, rekao sam. Tačno, rekao je Romero.

Autobus nas je ostavio u Ljoretu. Proleće još nije bilo sazrelo i nije se moglo videti mnogo turista. Nastavili smo nizbrdo a onda se popeli dvema ulicama do kvarta u kojem se *živelo* pretežno leti i čiji su stanovi trenutno bili većinom prazni. U neobičnoj tišini povremeno su se čuli jedino daleki zvuci životinja, kao da smo pored pašnjaka za krupnu stoku ili farme. U jednoj od onih sivih zgrada živeo je Karlos Vajder.

Otkud ja ovde, pomislio sam. Koliko ulica sam morao da prođem da bih stigao u ovu ulicu?

Još u vozu sam pitao Romera je li se namučio da pronade Delormea. Rekao je da ne, da je bilo lako. Još uvek je radio u Parizu kao portir, a sve su posete za njega značile izvor reklame. Predstavio sam se kao novinar, rekao je Romero. I je li vam poverovao? Naravno da je poverovao. Rekao sam mu da ću u nekim kolumbijskim novinama da objavim kompletnu priču o *piscima-varvarima*. Delorme je posetio Ljoret prošlog leta. U stvari, stan u kom Defo živi, pripada jednom od pisaca iz njegovog pokreta. Jadni Defo, rekoh. Romero me je pogledao kao da sam upravo izgovorio glupost. Meni nije žao takvih ljudi, rekao je. Pred nama je već bila zgrada: visoka, široka, prosta, klasične konstrukcije, tipične za godine porasta turizma, praznih balkona, fasade zapuštene i neimenljive. Zaključio sam da tu žive samo brodolomnici iz prošlog leta i malo ko priđe. Bio

sam uporan da saznam šta će se dogoditi Vajderu. Romero mi nije odgovorio. Ne želim krv, procedio sam kroz zube kao da će me neko čuti, iako smo bili jedina dva stvorenja na ulici. U tom trenutku sam izbegao da pogledam Romera, kao i Vajderovu zgradu, i osetio se kao u nastavku jednog košmara. Kada se probudim, pomislio sam, majka će mi napraviti sendvič sa mortadelom i otići ću na Licej. Ali se neću probuditi. Ovde živi, rekao je Romero. Zgrada, zapravo čitav kvart, bili su prazni i čekali su početak turističke sezone. Za trenutak sam pomislio da treba da uđemo, pa sam zastao, s namerom da prođem predvorje Vajderove zgrade. Nastavite da pešačite, rekao je Romero. Glas mu je zvučao spokojno, kao glas čoveka koji zna da se život uvek završava loše i da se ne vredi uzbuđivati. Osetio sam kako mi rukom stiska lakat. Udesno, rekao mi je, bez osvrtanja. Pretpostavljam da smo delovali kao neobičan tandem.

Zgrada je bila nalik fosilizovanoj ptici. Na trenutak sam imao utisak da me iz svih prozora posmatraju oči Karlosa Vajdera. Sve sam nervozniji, rekao sam Romeru, primećuje li mi se mnogo? Ne, prijatelju moj, rekao je Romero, odlično se držite. Romero je delovao spokojno, što je doprinelo da se smirim. Prošavši nekoliko strmih ulica, zastali smo na ulazu u bar. Delovao je kao jedina otvorena ustanova u celom kvartu. Nosio je andaluzijski naziv a iznutra je izgledao kao da s više melanholije nego učinka želi da reprodukuje tipičan ambijent za kakvu tavernu u Sevilji. Romero mi se pridružio do vrata bara. Pogledao je na sat. Za neko vreme, ne znam kada, doći će da popije kafu. A, ako se ne pojavi? Svakodnevni je gost, rekao je Romero, to je sigurno pa će doći i danas. A ako danas omane? E pa onda ćemo da ponovimo stvar sutra, rekao je Romero, ali doći će, uopšte nemojte da sumnjate. Klimnuo sam glavom. Pažljivo ga osmotrite pa mi recite. Sedite i nemojte da se mičete. Biće teško da se ne mičem, rekao sam. Pokušajte. Osmehnuo sam mu se: samo sam se šalio, rekao sam. Mora da su živci, rekao je Romero. Potražiću vas kad padne mrak. Pomalo glupavo smo snažno stisnuli ruke. Jeste li poneli neku knjigu da čitate? Jesam, rekoh. Koju knjigu? Pokazao sam mu. Ne znam da li je to dobra ideja, rekao je Romero, iznenada se premišljajući. Bolje bi bilo da su vam pri ruci neke novine ili magazin. Ne brinite, rekao sam, ovog

pisca mnogo volim. Romero me je pogledao poslednji put i rekao: onda, do viđenja, i setite se da je prošlo više od dvadeset godina.

Kroz velike prozore bara videlo se more i vrlo plavo nebo i nekoliko brodova sa ribarima koji su nadomak obale bili zauzeti dnevnim poslovima. Naručio sam kafu sa mlekom i pokušao da se smirim: srcu kao da nije falilo mnogo da iskoči iz grudi. Bar je bio gotovo prazan. Žena za jednim stolom čitala je neki magazin, a dvojica muškaraca su pričali ili raspravljali sa konobarom za šankom. Otvorio sam knjigu, *Celokupna dela* Bruna Šulca u prevodu Huana Karlosa Vidala, i pokušao da čitam. Za neko vreme sam uvideo da ne razumem ništa. Čitao sam ali su stranice letele kao nepojmljive škrabotine, zaposednute u nekom enigmatičnom svetu. Ponovo sam mislio na Vivijana, na Debelu. Nisam želeo da mislim na sestre Harmendija, već toliko daleke, niti na druge žene, ali sam i na njih mislio.

Niko nije ulazio u bar, niko se nije pomerao, kao da je vreme stalo. Počeo sam da osećam slabost: ribarski brodovi su se pretvorili u jedrenjake (utoliko *mora da duva vetar*, pomislih), linija obale bila je siva i jednoobrazna i vrlo retko su se mogli videti biciklisti kako pomeraju pedala u pravcu velike prazne staze. Izračunao sam da bi mi pešice trebalo nekih pet minuta do plaže. Nizbrdicom.

Po nebu su se jedva videli oblaci. Najbolje moguće nebo, pomislio sam.

Onda je stigao Karlos Vajder i seo pored velikog prozora, na tri stola od mene. Na trenutak (u kom sam osetio da gubim snagu) video sam se gotovo priljubljenim uz njega, koji je, užasan sijamski blizanac, držao iznad ramena knjigu koju je upravo otvorio (naučnu knjigu o pregrevanju Zemlje, jednu knjigu o postanku univerzuma), tako svoj, da je bilo nemoguće da nije opazio, ali, onako kako je predvideo Romero, nije me prepoznao.

Shvatio sam da je ostario. Onako kako sam sigurno ostario i ja. Ali ne. On je ostario mnogo više. Bio je deblji, naboraniji, izgledao je barem deset godina stariji od mene, a zapravo je samo dve ili tri godine bio stariji. Posmatrao je more i pušio i ponekad baca pogled na knjigu. Isto kao i ja, primetio sam uzbunjeno i ugasio sam cigaretu i pokušao da uronim u stranice svoje knjige. Reči Bruna Šulca na trenutak su poprimile neku monstruožnu, gotovo nesnosnu

dimenziju. Osetio sam da me Vajderove ugašene oči ispituju i u isto vreme, stranice koje sam prelazio (možda isuviše brzo), škrabotine koje su ranije bile slova, pretvorile su se u oči, u oči Bruna Šulca koje su se otvarale i zatvarale, i otvarale i zatvarale, oči prozračne kao nebo, sjajne kao morski greben, koje su se otvarale i žmirkale, otvarale i žmirkale, unutar potpune tame. Ne potpune, ne, unutar blede tame, kao sred crnog oblaka.

Kada sam ponovo pogledao Karlosa Vajdera, bio mi je okrenut iz profila. Pomislio sam da izgleda tvrdo, onako kakvi mogu da budu neki Latinoamerikanci zrelih četrdesetih. Tvrdoća tako drugačija od tvrdoće Evropljana i Amerikanaca. Tužna i nepopravljiva. Ali Vajder (Vajder koji je voleo barem jednu od sestara Harmendija) nije izgledao tužno, a u Latinskoj Americi je bila ukorenjena upravo bezgranična tuga. Izgledao je *zrelo*. Ali nije sazeo, to mi je odmah bilo jasno. Bio je vlasnik samog sebe. I na svoj način i u okviru vlastitih pravila, koja god da su, više je bio svoj nego svi mi, tamo u ćutljivom baru. Više je bio svoj nego mnogi koji su u tom trenutku šetali plažom ili nevidljivo radili na pripremama za neizbežnu turističku sezonu. Bio je tvrd i nije imao ništa ili je imao malo ali nije izgledao kao da tome pridaje prevelik značaj. Izgledao je kao da je u lošoj fazi. Imao je lice tipova kakvi umeju da čekaju a da pri tom ne gube nerve ili da pri tom ne sanjaju daleke snove. Nije izgledao kao pesnik. Nije izgledao kao bivši oficir čileanskih Vazdušnih snaga. Nije izgledao kao ubica iz legendi. Nije izgledao kao tip koji je obleteo Antarktiku da bi napisao vazdušnu pesmu. Ni izdaleka.

Otišao je kada je mrak počinjao da pada. Potražio je novčić u džepu pantalona i metnuo ga na sto kao da ostavlja bakšiš. Kada sam osetio da se za mojim leđima zatvaraju vrata, nisam znao da li da počnem da se smejem ili da plačem. Udahnuo sam sa olakšanjem. Utisak da se problem privodi kraju bio je tako jak, da sam se uplašio da ću izazvati radoznalost gostiju. Dvojica za šankom su nastavili poluglasno da pričaju (na neki način da diskutuju), sa svim božjim vremenom na raspolaganju. Konobar je sa cigaretom u ustima posmatrao ženu koja bi katkad podigla pogled sa magazina i osmehnula mu se. Bila je tridesetih godina i iz profila je divno izgledala. Delovala je kao zamišljena Grkinja. Ili kao Grkinja koja se

odriče porekla. Iznenada sam se osetio gladan i srećan. Načinio sam znak prema konobaru. Poručio sam sendvič od gorske šunke i pivo. Kada me je poslužio, razmenili smo nekoliko reči. Onda sam pokušao da čitam ali nisam bio u stanju, tako da sam odlučio da sačekam Romera jedući, pijući i posmatrajući more kroz prozor.

Za neko vreme Romero je stigao i zajedno smo izašli. S početka se činilo da se udaljujemo od Vajderove zgrade ali smo samo pravili krug. Je li on, pitao je Romero. Jeste, rekao sam mu. Bez sumnje? Bez sumnje. Mislio sam da dodam još nešto, etička i estetička razmatranja protoka vremena (glupost, budući da je vreme, što će se ticati Vajdera, kao stena), ali je Romero požurio korak. U poslu je, pomislio sam. U poslu smo, pomislio sam užasnuto. Kružili smo ulicama i uličicama, uvek u tišini, dok odsjaj meseca koji je osvetljavao nebo nije naslikao Vajderovu zgradu. Jedinstvenu, udaljenu od drugih zgrada koje su pred njom delovale kao da se skupljaju, nestaju, bila je kao dodirnutu čarobnim štapićem ili samoćom moćnijom od samoće ostalih zgrada.

Iznenada smo se vratili u park, malen i lisnat poput botaničke bašte. Romero mi je pokazao klupu, gotovo sakrivenu razlistalim granama. Sačekajte me ovde, rekao je. U početku sam se osetio povodljivo. U tami sam potražio njegovo lice. Hoćete li da ga ubijete, promrmljao sam. Romero je napravio gest koji nisam mogao da vidim. Sačekajte me ovde ili idite na železničku stanicu Blanes i uzmite prvi voz. Videćemo se kasnije u Barseloni. Bolje je da ga ne ubijete, rekao sam. Takva stvar može da nas uništi, i vas i mene, a osim toga nema ni potrebe, taj tip više nikome neće nautiti. Mene ne može da uništi, rekao je Romero, upravo suprotno, doneće mi glavnicu. A to što nikome neće da nauti, šta da vam kažem, mi to stvarno ne znamo, ne možemo da znamo, ni vi ni ja nismo Bog, radimo samo ono što možemo. Ništa više. Nisam mogao da vidim njegovo lice ali sam po glasu (koji je izvirao iz potpuno nepomičnog tela) znao da se silno napreže da zvuči ubedljivo. Ne vredi truda, bio sam uporan, sve je gotovo. Nikada više nikome neće nautiti. Romero me je pljesnuo dlanom po ramenu. Bolje je da se ne petljate u ovo, rekao je. Odmah se vraćam.

Sedeći, osmatrao sam mračne krošnje, grane što su se spajale ili presecale tkajući slučajne crteže vetra dok sam ja slušao korake Romera koji se udaljavao. Zapalio sam cigaretu i počeo da razmišljam o pitanjima bez značaja. O vremenu, na primer. O pregrevanju Zemlje. O sve udaljenijim zvezdama.

Pokušao sam da razmišljam o Vajderu, pokušao sam da ga zamislim samog u njegovom stanu, i zamislio sam ga bez nekih svojstava, na četvrtom spratu prazne osmospratnice, kako pijuci gleda televiziju ili sedi u fotelji, dok Romerova senka bez posrtanja klizi ka susretu. Pokušao sam da zamislim Vajdera, kažem, ali nisam mogao. Ili to nisam želeo.

Kroz pola sata, Romero se vratio. Pod miškom je nosio fasciklu punu papira, onakvu kakve koriste školarci i kakve se zaptivaju gumicom. Papiri su bili nagomilani, ali ne previše. Fascikla je bila zelena poput krošnji u parku, i bila je zgužvana. To je bilo sve. Romero nije izgledao ništa drugačije. Ni bolji ni gori nego ranije. Disao je bez poteškoća. Kada sam ga osmotrio, učinio mi se identičnim glumcu Edvardu Dž. Robinsonu. Kao da je Edvard Dž. Robinson upao u mašinu za mlevenje mesa i izišao promenjen: mršaviji, tamnije kože, više kose, ali istih usana, istog nosa i nadasve istih očiju. Očiju znalca. Očiju koje misle na sve mogućnosti ali koje istovremeno *znaju* da je sve nepopravljivo. Idemo, rekao je.

Uzeli smo autobus koji povezuje Ljoret sa Blanesom, a onda i voz do Barselone. Tokom puta, Romero je u nekoliko navrata pokušao da govori. U jednom od njih je pohvalio „otvoreno modemu“ estetiku španskih vozova. Dragom prilikom je rekao da je šteta, ah neće moći da gleda utakmicu Barselone na Kampu Nou. Ja nisam otvarao usta, ili bih mu kratko odgovorio. Nije mi bilo do priče. Sećam se da je veče, kroz prozor voza, izgledalo divno i spokojno. U nekim stanicama su ulazili mladići i devojke koji bi izašli na sledećoj, kao u nekoj igri. Verovatno su išli u obližnje diskoteke, privučeni cenama i blizinom. Svi su bili maloletni a neki su imali nešto od šmecka heroja. Izgledali su srećno. Onda se voz zadržao na nekoj značajnijoj stanici i ušla je grupa radnika koji su mogli da budu njihovi očevi. I kasnije, ali ne znam kada, prošli smo nekoliko tunela i neko je vrisnuo, neka curica, kada se svetio u vozu ugasilo. Onda sam osmotrio Romerovo

lice, isto kao ranije. Na kraju, kada smo stigli na stanicu Trg Katalonija, opet smo bili u stanju da pričamo. Pitao sam ga kako je bilo. Pa, onako kakve stvari i jesu, rekao je Romero, teško.

Otpešačili smo do mog stana. Tamo je otključao kofer, izvukao kovertu i pružio mi je. Unutra je bilo trista hiljada pezeta. Ne treba mi toliki novac, rekao sam izbrojavši. Vaš je, rekao je Romero gurajući fasciklu između svojih odevnih predmeta a potom je ponovo zaključao kofer. Zaradili ste ga. Ništa ja nisam zaradio, rekao sam. Romero nije odgovorio, ušao je u kuhinju i stavio vodu da uzavri. Gde ćete, pitao sam ga. U Pariz, rekao je, imam let u ponoć; želim da večeras spavam u svom krevetu. Popili smo poslednji zajednički čaj a onda sam ga ispratio na ulicu. Nikada mi se nije desilo nešto slično, priznao sam mu. Nije tačno, rekao je Romero veoma meko, desile su se nama gore stvari, razmislite malo. Može biti, priznao sam, ali ovaj posao je bio posebno užasan. Užasan, ponovio je Romero kao da želi da nauči tu reč. Zatim se nasmejao prikriveno, zečijim osmehom i rekao naravno, kako ne bi bilo užasno. Meni nije bilo do smeha, ali sam se i sam nasmejao. Romero je posmatrao nebo, svetla zgrada, svetla automobila, svetleće reklame i delovao je sitan i umoran. Pretpostavio sam da će uskoro da napuni šezdeset godina. Ja sam već imao više od četrdeset. Pored nas se zaustavio taksi. Čuvajte se, prijatelju moj, rekao je na kraju i otišao.

- [PROVETRAVANJE BIBLIOTEKE](#)

[1](#)

Fuerza Aerea de Chile (Vazдушna snaga Čilea) - Prim. prev., i drugde

[2](#)

Movimiento Izquierdista Revolucionario (pokret revolucionarne levice).

[3](#)

Horhe Tejljer (1935-1996), uticajan čileanski pesnik. U svojim pesmama, između ostalog, opisivao mitski jug i prizivao dečaštvo i izgubljeni raj kroz slike prirode, imanja i sl.

Empanada - mesna pašteta.

Levičarska koalicija čiji je izbomi kandidat, Salvador Aljende, bio predsednik Čilea od 1970. do 1973. kada je ubijen u vojnom puču kojim je Pinočeova militaristička hunta preuzela vlast u Čileu.

[4](#)

Pesnički pokret koji je pokušavao da oživi i do neke krajnje tačke dovede, pre svega dadaizam. Po manifestu letrizma, razvoj poezije se zasniva na dekonstrukciji reči na slogove, što treba da dovede do jedinstvene umetnosti sačinjene iz poezije i muzike.

5

Pesnik rumunskog porekla, autor manifesta letrizma i osnivač pokreta, sklon kako multi-medijalnosti, tako i skandalima, počev od 1946. kada je prekinuo konferenciju o Dadi predlogom da čita svoju poeziju i prvi - te jedini - broj „Letrističke diktature“.

6

Saranguako, značajna pesma Nikanora Pare, koju je Bolanjo okarakterisao kao „nemoguć dijalog“, „vrstu ludačkog dijaloga“. Pisana je u maniru proze i antipoezije, mešovite ironije, humornih obrta i banalnog jezika i gotovo tragičke podloge, čak eksplicira mešanje smeha i bola. Naravno, ironično je i Bolanjovo pominjanje Saranguaka u kontekstu Vajderove poezije.

7

Misli se na Nerudin naslov „Incitacion al nixonicidio y alabanza de la revolucion chilena“ (Huškanje na niksonicid i hvalospev čileanskoj revoluciji). Reč čiji bi prevod bio „niksonicid“, odnosi se na tadašnjeg američkog predsednika Niksona, koji je, po svemu sudeći, finansirao vojni puč u Čileu.

8

„Umetničko ime“ kritičara, esejiste i memoariste, naučnika i funkcionera, tipičnog

9

Čuveni levičarski borac i salvadorski pesnik čija poezija se najčešće opisuje kao šaljiva i bespoštedno polemična. Ubica, koji je Rokea Daltona lišio života u maju 1975. na suđenju je izjavio da je nalog za njegovu likvidaciju dobio od ERP (Ejercito Revolucionario del Pueblo), jedne od organizacija unutar FMLN.

10

Maskota Paraolimpijskih igara '92, održanih u Barseloni - olimpijskih igara za invalide. Projektovao ju je Havijer Mariskal, španski dizajner čiji tzv. Kobi je izabran za maskotu Olimpijskih igara u Barseloni, održanih 1992.

11

Elitni deo Santjago de Čilea. S obzirom na to šta će se desiti u ovora poglavlju, nije na odmet napomenuti da na španskom reč *providencia* znači, između ostalog - „sudbina“, „proviđenje“.

12

Današnja Irska.

13

Osnovao *Salon des Rose et Croix* (1892). Rozenkrojcerstvo je Peladan zamislio kao umetnički pokret.

14

Peladanova knjiga.

15

Jedan od najpoznatijih Čileanaca, intelektualac, advokat, pomorski kapetan, vojni pomorski vođa..., slavljen uglavnom po heroizmu za koji se s druge strane navodi da je pre

svega plod kolektivne mašte i oralne kulture. Na primer, godine 2002. Je izveden komad „Prat“ studenata Manuele Infante i M. H. Parge u kojem se ridiculizuje Pratova istorijska misija, što je izazvalo proteste nekoliko hiljada vojnih lica i dobrovoljaca u Santjagu.

16

Pomorska bitka kod Ikiuea, a unutar Pacifičkog rata, u kojoj je Prat poginuo.

17

Koldic je mali grad u istočnoj Nemačkoj u kom se nalazio ultimativni zatvor, neka vrsta nacističkog Alkatraza iz koga se ipak nije toliko retko bežalo. „Bekstvo iz Koldica“ je video-igra u kojoj glavni junak, logično, pokušava da pobjegne iz zatvora.

18

Godine 1990. pada militaristička vlada Augusta Pinočea.

19

Ekstremno desničarska, teroristička i pljačkaška organizacija koja je dejstvovala iz ilegale.

20

Navijač Barselone.

21

Navijač Kolo-Koloa, najznačajnijeg čileanskog fudbalskog kluba.

PROVETRAVANJE BIBLIOTEKE

Kao i svaki model pripovedanja koji postane glavna književna struja (pseudo)dokumentarni tekstovi u kakvima se „zamenjuje“ tradicionalni tretman biblioteke i života u književnom delu, u jednom trenutku su se podvrgli nekoj vrsti automanirizma. No, tekst će vremenom početi da zahteva nešto više od sve jednosmemije metaforičnosti, u kojoj je, da parafraziramo Pesou, književnost pokušavala da se pokaže kao najugodniji zaklon od života, a ako ne, onda kao jedini način za njegovo rekonstruisanje.

Narativni koncept nedavno preminulog - i u poslednje vreme sve prevođenijeg - čileanskog pisca Roberta Bolanja svakako je osvežio korpus tekstova u kojem se paralelni svet biblioteke pojavljuje kao dominantan, i vice versa. Mnoštvo izmistifikovanih književnih realnosti koje deluju kao da su se desile u životu, i mnoštvo stvarnih biografija i književnih anegdota koje deluju kao mistifikacije, kao i motrenje socijuma sa strane, tek kroz crtice o pesnicima, neki su od postupaka kojima Bolanjo, štaviše, do kraja dovodi preispitivanje „zamene“ o kojoj govorimo. Jer, u konkretnom slučaju ovog romana, Bolanjo surovo parodira zamenu biblioteka-život konceptom glavnog junaka romana

Karlosa Vajdera, u čijoj poetički ekstremnoj i moralno još nezapočetnoj viziji umetnosti i njenog značaja, umesto marginalne uloge koju joj namenjuju pravila društvene razmene, ona postaje važnija od samih ljudskih života, ali u najdoslovnijem smislu. Činjenica da je Vajder privilegovan oficir u državi vojne hunte omogućuje mu pak da osim tuđih života, umetnosti, odnosno njenoj promociji, podredi i žrtvuje i društveni položaj. Tako se dotična zamena ulančava. Da, s druge strane, posredi ne bi bilo odveć jednosmerno i doslovno parodiranje tretmana centralnog pitanja romana, da bi u skladu sa visokom narativnom ekonomijom koja Bolanja možda i presudno čini jednim od poslednjih velikih pisaca, on Vajderovim konceptom u isto vreme obezbeđuje makar još jednu bitnu konotaciju: u konkretnom slučaju provetranja biblioteke - njeno osvežavanje vazduhom i iz sitnijih prozora. Elem, kroz Vajderovu sklonost ka samopromociji, i s

obzirom na krvavu strukturu jednog dela njegove umetnosti i bespoštedan način prezentovanja, Bolanjo u razmatranje aluzivno odn. nešto direktnije uvodi i koncept novijih i „ivičnijih“ umetnosti, (neo)avangardi poput body-arta i imitiranih performansa te multimedijalnosti, sve do činjenice da i naslov romana upućuje na svet-pop kulture, na avangardni status kultne zvezde. Takođe, poglavlje u kome bezimeni pripovedač, u potrazi za glavnim junakom romana Karlosom Vajderom, proučava marginalne književne časopise, opremljene radovima i biografijama Vajderovih poetičkih istomišljenika, opskurnih „pesnika-varvara“, ispostavlja *život* na margini kao svojevrstan *fanzin*.

Sjedne strane, dakle, Bolanjo provetrava biblioteku usitnjavajući njen sadržaj ikonama pop-sveta. S druge, on ostaje veran nekim premisama „starinskog“ (pseudo)bibliotečkog stvaranja. Naime, autor ne ugrožava njeno manje-više povlašćeno mesto *u* priči. Kao u kakvom manje „provetrenom“ romanu Vila-Matasa, gotovo svi tretirani likovi su pisci, a događaji, koji se dobrim delom rekonstruišu na osnovu knjiga i dokumenata, u osnovi su sačinjeni iz njihovih književnih i umetničkih afiniteta i fobija. Epizode o piscima i „prijateljima književnosti“ se račvaju, mnogo ih je i deluju od glavnog toka naizgled *udaljene*, čime su, međutim, opravdane i samim naslovom. No, narativni rukavci, što štivo dalje odmiče, dobijaju na značaju, tačnije važnost nekih od njih tek se naknadno ispostavlja, kao u najboljim izdancima krimi-literature i, u isto vreme, pikarskih romana. Tako Bolanjo zapravo kroz govor o zameni mesta biblioteka-život vraća poverenje priči. Ishod: on biblioteku i njene varijable provetrava uglavnom ne ugrožavajući njeno povlašćeno mesto *u* priči, ne podređujući je ničemu osim samoj priči, odnosno obnovi poverenja u dramaturgiju. Tako Bolanjo preispituje zamenu biblioteka-život, da bi iz tog procesa izašao sa jednim rešenjem koje su dugo godina mnoge grupe autora a pre svega povlašćeni kritičari, često i u korist pseudo-dokumentarnih i metaproznih eksperimenata odbacivali - sa preglednom, a ne samo „pisivom“ pričom.

U tome je i osnovna razlika ovog i romana koji je takođe bio u konkurenciji da ga, nakon izbora iz Bolanjevih priča, prevedemo na srpski. Tu negde je ujedno i ključni razlog zašto „Udaljena zvezda“ a

ne „Naci literatura u Amerikama" (1996) (prevod na srpski Bolanjovog kapitalnog romana „Divlji detektivi", teškog 650 stranica, bio bi verovatno preambiciozan izdavački poduhvat). Naime, dok „Naci literatura..." uvodi katalogizovanje desnih pisaca na ukupnom američkom kontinentu, „Udaljena zvezda" uspeva da nasledi taj govor ali i da ga pretoči u pratljivu priču koja se čita bez zastoja.

Ono što, dakle, ovaj roman nasleđuje od svog neposrednog prethodnika jeste, osim teme, i *menjanje* ideološkog predznaka avangardnoj umetnosti (umesto pretežne sklonosti levom predznaku akcentira se desno poimanje avangarde, čijom primenom u svakodnevici je pružen još jedan parodijski element po tretman koncepta zamene: ovim zamena književnost-život dobija mnogo na iščašenosti). Negde oko dotičnog motiva, povezanog sa posrednim prikazivanjem desnog Pinočeovog diktatorskog režima, krije se zapravo ključna strukturna „zamena" kojoj pribegava Čileanac, izlazeći tako iz preispitivanja „zamene biblioteka-život sa onim čega literaturi ovog trenutka možda i najviše fali - pozitivnim orijentiranjem. Naime, moguće je uspostaviti analogiju između dveju težišnih „realnosti" romana - insistiranje na izgubljenim životima u hiperprodukciji istorije („umetnosti ratovanja") paralelno je insistiranju na zaboravljenim - uključujući i vrednim -autorima u hiperprodukciji književnosti i nepreglednosti biblioteke. Jedini mogući, i gorko privremeni lek protiv toga, nalazi se, naime, u vađenju iz zaborava i stradalih ljudi, i *sahranjenih* knjiga — dakle, u njihovom pominjanju: pratljivoj, koliko god složenoj priči.

Igor Marojević

Roberto Bolanjo UDALJENA ZVEZDA
prvo izdanje

Glavni urednik *Jovan Zivlak* • Recenzenti *Nikola Strajnić, Jovan Zivlak* • Likovna oprema *D.K.* • Korektura *Jovanka Nikolić* • Izdavačko preduzeće „SVETOVI“, Novi Sad, Arse Teodorovića 11 • Priprema *Aleksandar Karajović* • Štampa „MBM plas“, Novi Sad • 2004 • Telefon plasmana 021/28-036, 28-032

Roberto Bolanjo (Santjago de Čile 1953 - Barseiona 2003), za kratko vreme se pokazao jednim od najznačaj-nijih savremenih latinoamerikih autora. Njegove knjige prevedene su na više od deset jezika, a dobitnik je mnogih književnih nagrada: „Romulo Galjegos“, „Eralde“, Grad-ska nagrada Santjaga de Čile, Nagrada kruga kritieara umetnosti... Iako dugo godina pesnik, status povlašćenog autora stekao iskjučivo prozom: romanima „Naci literatu-ra u Amerikama“ (1996), „Udaljena zvezda“ (1996), „Div-lji detektivi“ (1997), „Amajlija“ (1999), „Čileanski noktur-no“ (2001)... i zbirkama priča „Telefonski pozivi“ (1997) i „Kurve ubice“ (2001) koje su na srpskom jeziku objavljene u izboru pod naslovom „Isprave za ples“ (2002). Post-humno će biti objavljen njegov roman „2666“.

Udaljena zvezda je uzbudljiv i sugestivan roman o Čileu u doba Aljendea i Pinočeovog prevrata. Ispreplićući strast za književnošću grupe mladih ljudi i idealizam jednog virtuelnog sveta sa nadirućom surovošću politike, Bola-njo, jedna od najmarkantnijih pojava nove latinoameričke književnosti, na osoben način pripoveda o odnosu unutar-njih strasti i jednog sveta čiji je jezik tvrd i neporeciv. Smrt i izgnanstva postaju sudbina mladih ljudi, a njihova senka se ocrtava kao jedna vrsta stvarnosti koja se preokreće između neposrednosti zla i političkog i literarne fikcije.

9 788670 474437

ISBN 86-7047-443-3

Slika na koricama

Miarčelo Malduiijo, *Kuo anđeo*, 2003.

Sadržaj

1

2

3

4

5

6

8

8

9

10

PROVETRAVANJE BIBLIOTEKE